TC.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEVLET-PKK ÇATIŞMASINDA YAKINLARINI YİTİRMİŞ KİŞİLERİN ALGI VE BEKLENTİLERİ

GÜLŞAH SAVAŞ ÇAKMAKCI
12716018

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖMER ÇAHA

İSTANBUL
2015

T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ ESER ÇALIŞMASI

DEVLET-PKK ÇATIŞMASINDA YAKINLARINI YİTİRMİŞ KİŞİLERİN ALGI VE BEKLENTİLERİ

GÜLŞAH SAVAŞ ÇAKMAKCI
12716018

Tezin Enstitüye Veriliş Tarihi: .....
Tezin Savunulduğu Tarih: .....17 Mart 2015.....

Tez Oy Birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Ünvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Ömer Gaha	
Jüri Üyeleri:	Prof. Dr. İlhan Konya	
	Doç. Dr. Ergun Aydınoğlu	

İSTANBUL
Mart, 2015

ÖZ

DEVLET-PKK ÇATIŞMASINDA YAKINLARINI YİTİRMİŞ KİŞİLERİN ALGI VE BEKLENTİLERİ

Hazırlayan: Gülşah Savaş Çakmakcı

Mart, 2015

Bu tez çalışmasının amacı, Devlet-PKK çatışmasında yakınlarını yitirmiş kişilerin algı ve beklentilerini analiz etmektir. Araştırmanın verileri, Diyarbakır, İstanbul ve Trabzon illerinde yüz yüze yapılmış mülakatlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, PKK ile devlet arasındaki çatışmalarda birinci derecede yakınlarını yitirmiş toplam 60 asker ve militan yakını ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Mülakatlar vasıtasıyla katılımcıların, "şehitliğe, PKK'ya, devlete, Kürt sorununa ve çözümüne, birbirlerine (Türklere/Kürtlere) ve demokratik açılıma ve barışa" yönelik görüş ve beklentileri alınmıştır. Araştırma konusu, çatışma analizi ve çözümü teorik çerçevesi içerisinde analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, asker ve militan yakınların birçok konuda farklılaşmalarına rağmen, barış konusunda benzer kanaatleri taşıdıkları ve barışı arzuladıkları görülmektedir. Araştırma bulguları, her iki tarafın da birbirine karşı tarihsel travmalardan kaynaklanan önyargılara sahip olduğunu ve bu nedenle barışı tam olarak içselleştirmediklerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, PKK, Çatışma, Etnik Çatışma, Kürt Sorunu, Şehitlik, Asker ve Militan Yakınları.

ABSTRACT

THE PERCEPTIONS AND THE EXPECTATIONS OF THE PEOPLE WHO LOST THEIR RELATIVES IN STATE-PKK CONFLICT

Prepared by **Gülşah Savaş Çakmakcı**

March, 2015

The aim of this study is to analyze the perceptions and the expectations of the people who have lost their close relatives in the state-PKK conflict in Turkey. The study is based on face to face in-depth interviews conducted in Diyarbakir, Istanbul, and Trabzon. A total of 60 close relatives such as parents and brothers/sisters of the Turkish soldiers and the PKK militants killed in the conflict have been interviewed through a semi-structured interview form. The thematic analysis method has been used to analyze the data obtained from the interviews. The participants were asked their views on issues such as "martyrdom", "PKK", "state", "the Kurdish question and resolution", "each other (the Turks/the Kurds)", "democratic initiative, and peace process". The results of the interviews have been evaluated within the theoretical framework of the conflict analysis and resolution discipline. While the views of relatives of the soldiers and the militants differ on many issues, they share similar views on the peace as they all desire the peace. The study also reveals that both sides have prejudices against each other as a result of the historical traumas and have not internalized the peace.

Keywords: State, PKK, Conflict, Ethnic Conflict, Kurdish Question, Martyrdom, Soldiers and Militants Parents.

İnsan, savaş gibi inanmadığı bir şey için acı çekeceğine, barış gibi inandığı bir dava uğruna ölse daha iyi değil midir? Savaş için hiç direnmeden verdiğimiz kurbanları, barış için de vermeye hazır olmalıyız.

Albert Einstein

ÖNSÖZ

Bu çalışma her ne kadar tek kişilik bir yüksek lisans tezi ise de emeği olan sayısız kişi vardır. Öncelikle çalışma boyunca desteğini benden esirgemeyen ve bana bu çalışmayı sevdiren değerli hocam Prof. Dr. Ömer Çaha'ya, fikir ve önerileriyle tezimi şekillendiren hocalarım Yrd. Doç. Dr. Hasan Aydın'a, Doç. Dr. Ergun Aydınoğlu'na, Prof. Dr. İlhan Kaya'ya ve tezimi şekilsel açıdan düzenlemeye yardım eden Hamdi Alanay'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu tezin bir alan çalışması olması sebebiyle birçok zorluğu da beraberinde getirdiğini belirtmek isterim. Bu noktada bana yardımcı olan, "Türkiye Harp Malulü Gaziler Şehit Dul ve Yetimleri Derneği'nde" ve "Yakınlarını Kaybedenler Derneği'nde" görevli olan herkese minnettarım. Tezimin temelini oluşturan ve bana yüreklerinin kapısını açan çalışmamı en güzel şekilde ortaya çıkarmam için ellerinden geleni yapan tüm asker ve militan yakınlarına çok teşekkür ederim. Onların samimiyeti ve anlayışı olmasaydı belki de bu çalışma başlamadan bitecekti. Çalışmanın İstanbul ve Diyarbakır ayağında bana destek sağlayan YAKAYDER Başkanı Velat Demir'e teşekkürü bir borç biliyorum. Bu çalışmada emeği geçen ve burada adını yazamadığım birçok kişi olmuştur. Onlara da tek tek şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca manevi anlamda her zaman yanımda olan ve bu çalışmanın her ayağında beni destekleyen, en umutsuz olduğum anlarda beni yeniden motive eden eşim Gökhan Çakmakcı'ya bu çabalarından ötürü sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul, Mart, 2015

Gülşah Savaş Çakmakcı

İÇİNDEKİLER

ÖZ **1**

ABSTRACT **2**

ÖNSÖZ **4**

İÇİNDEKİLER **5**

ŞEKİLLER LİSTESİ **7**

KISALTMALAR **8**

GİRİŞ **9**

ÇATIŞMA ANALİZİ VE ÇÖZÜMLERİ AÇISINDAN ETNİK ÇATIŞMALAR **14**

2.1. Çatışma 14

2.1.1. Çatışma Türleri, Nedenleri ve Aktörleri 17

2.2. Etnik Grup ve Etnik Kimlik 19

2.3. Etnik Çatışmalar 20

2.3.1. Etnik Çatışma Tanımı ve Nedenleri 20

2.4. Çatışma Analizi ve Çözümü 26

2.4.1. Galtung ve Barış 29

2.4.2. Barışın Koşulları 32

2.5. Çatışma Çözümleri Disiplinin Etnik Çatışmalara Yaklaşımı Ve Çatışma Çözme Teknikleri 33

2.5.1. Çatışma Çözme Teknikleri 33

TÜRKİYE'DE KÜRT SORUNU VE PKK **39**

3.1. Kürt Sorununun Kökenleri 39

3.1.1. İsimlendirme Ve Tanımlama Problemi 41

3.1.2. Kürt milli bilincinin uyanışı 42

3.2. Osmanlı'dan Günümüze Kürt Sorununun Gelişimi 43

3.2.1. Cumhuriyet Dönemi'nde Kürtler 48

3.3. PKK'nın Kökeni-Ortaya Çıkışı 54

3.3.1.PKK'nın İdeolojisi ve Amacı 55

3.3.2. PKK ve Abdullah Öcalan 57

3.3.3. 1980 Sonrası PKK 57

3.4. Öcalan'ın Yakalanmasından Bugüne Kürt Sorunu 58

ASKER VE MİLİTAN YAKINLARININ TÜRKİYE'DEKİ ETNİK ÇATIŞMAYA VE ÇÖZÜM SÜRECİNE İLİŞKİN TUTUMLARI **63**

4.1. Asker ve Militan Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı 63

4.1.1. Asker Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı 64

4.1.2. Militan Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı 67

4.2. Asker ve Militan Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı 69

4.2.1. Asker Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı 70
4.2.2. Militan Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı 72
4.3. Asker ve Militan Yakınlarının PKK Algısı 75
4.3.1. Asker Yakınlarının PKK Algısı 75
4.3.2. Militan Yakınlarının PKK Algısı 77
4.4. Asker ve Militan Yakınlarının Kürtlük -Türklük Algısı 80
4.4.1. Asker Yakınlarının Kürtlük Algısı 80
4.4.2. Militan Yakınlarının Türklük Algısı 83
4.5. Asker ve Militan Yakınlarının Şehitlik Algısı 86
4.5.1. Asker Yakınlarının Şehitlik Algısı 88
4.5.2. Militan Yakınlarının Şehitlik Algısı 91
4.6. Asker ve Militan Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı 93
4.6.1. Asker Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı 93
4.6.2. Militan Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı 95
4.7. Asker ve Militan Yakınlarının Barış Algısı 97
4.7.1. Asker Yakınlarının Barış Algısı 97
4.7.2. Militan Yakınlarının Barış Algısı 99

5. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ BAĞLAMINDA ASKER VE MİLİTAN YAKINLARININ ALGI VE TUTUMLARI 102
5.1. Etnik Çatışma Bağlamında Kürt Sorununun Nedenleri 102
5.2. Kürt Sorunu ve Çözümü 105
5.3. PKK 108
5.5. Şehitlik 109
5.6. Türkler, Kürtler ve Barış 112
5.6.1. Çatışma Çözümleri Bağlamında Kürt Sorunu 112

SONUÇ 116

KAYNAKÇA 120

EKLER 127
Ek 1. Mülakat Formu 127

ÖZGEÇMİŞ 129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Galtung'un Çatışma Üçgeni (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007) 29
Şekil 2: Galtung'un Şiddet Üçgeni (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007) 30
Şekil 3: Galtung'un Barış Üçgeni (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007) 31

KISALTMALAR

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
AYÖD: Ankara Yüksek Öğrenim Derneği
BDP: Barış ve Demokrasi Partisi
BİLGESAM: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
DDKD: Devrimci Demokratik Kültür Derneği
DHA: Doğan Haber Ajansı
FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü
JCR: Journal of Conflict Resolution
KCK: Koma Civaken Kurdistan
KUK: Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları
KDP- PDK: Partîya Demokrata Kurdistan a Irak
MEYA-DER: Mezopotamya Yakınlarını Kaybedenlerle Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
PKK: Partiya Karkerên Kurdistan
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
YAKAYDER: Yakınlarını Kaybedenler Derneği

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğundan beri çatışma ve savaşlar hep yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. Şahin (2013, 32)'e göre 7000 yıllık insanlık geçmişi boyunca her yüzyılın neredeyse 87 yılı savaş ve çatışma içinde geçmiştir. Bu çatışmalar bazen bireysel, bazen grupsal olsa da bunların temelinde hep bir mücadele yatmıştır. Değişen dünya düzeni ve şartlar, çatışmaları da farklı bir boyuta taşımıştır. Özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi, çatışmalar için farklı bir zemin hazırlamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tüm dünya artık yeni bir tehditle yüz yüze gelmiştir. Bu tehdit, hem global hem de bölgesel barışı tehdit eden etnik çatışmalardır (Yılmaz, 2006, 17). Etnik çatışmalar aslında Soğuk Savaş Dönemi'nde ortaya çıkmamıştır. Etnik çatışmalar daha önce de yaşanmış; ancak bu çatışmalar özellikle II. Dünya Savaş'ından sonra daha yaygın olarak görülmeye başlanmıştır.

Söz konusu bu etnik çatışmaların ortaya çıkışları farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yaşanan etnik çatışmaların temelinde, genellikle eşitsiz gelir dağılımı, siyasal ve kültürel hak ihlalleri, kimlik sorunları, tarihsel travmalar, ideolojik ve dinsel anlaşmazlıklar gibi yapısal ve psikolojik nedenler bulunmaktadır (Çelik, 2009, 166-173). Etnik çatışmaların yaygınlaşmasıyla birlikte bu konu üzerine yoğunlaşılmış ve bu çatışmaların ortadan kaldırılması için birçok yaklaşım ve çözüm yolu geliştirilmiştir.

Etnik çatışmaların tüm dünyada yankı uyandıran ve ağır sonuçlar doğuran bir olgu olduğu düşünüldüğünde, etnik çatışmalar üzerine yoğunlaşmak gerektiği açık bir gerçekliktir. Çünkü tüm dünya barışını tehdit eden etnik çatışmalar önlenmeye çalışılmazsa, ülkelerin ödeyeceği bedeller çok ağır olacaktır. Günümüzde birçok ulus devlet, bünyelerindeki çeşitli etnik gruplarla büyük problemler yaşamaktadır. Bunun en iyi örneklerinden birini ise Türkiye'deki Kürtler oluşturmaktadır.

Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu, yıllardır Türkiye gündemini meşgul etmiş ve ülkeye ağır bedeller ödetmiştir. Sorunun kökenini Osmanlı Dönemi'ne dayansa da,

bir ulus-devlet olarak inşa edilen cumhuriyet Türkiye'sinde daha da derinleşmiştir. İlerleyen süreçte bu sorun, sadece Türkiye'yi ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Tan, 2011, 13).

Kimilerine göre Kürt sorununun sebebi, kimilerine göre ise Kürt sorununun sonucu olarak ortaya çıkan PKK, 1978 yılında kurulmuş ve günümüzde de hala varlığını sürdüren bir örgüttür. Kürt sorunu, elbette ki tüm halkı etkileyen derin bir sorundur. Ancak yaşanan bu sorunu en derinden hisseden hiç kuşkusuz hayatını kaybeden asker ve militanların yakınlarıdır. Çünkü bu uğurda hayatlarını kaybeden asker ve militanlar, arkalarında hayata dair yaşanmamış sevinçler, hayaller, gözü yaşlı anne, babalar, eşler, çocuklar ve yakınlar bırakmıştır. Bu sorun çözülmediği sürece de maalesef bu kişilere yenileri eklenecektir.

Bu araştırmada yaşanan çatışmanın etkilerini daha iyi anlamak için, çatışmadan doğrudan etkilenen kişiler araştırmanın hedef kitlesi olarak seçilmiştir. Bu kişilerin algılarını, beklentilerini ve hissiyatlarını anlamak, bu çatışmanın etkilerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda oluşturulan bu araştırmanın amacı, Devlet-PKK çatışmasında yakınlarını kaybeden kişilerin algı ve beklentilerini analiz etmektir.

Asker ve militan yakınlarının şehitlik algısı ve şehitliğe yüklediği anlamlar, şehit yakını olmakla hissettikleri duygular, PKK'ya bakışları, devleti algılayışları, Kürt sorunu hakkındaki düşünceleri, sorunun çözümü için gerekli gördükleri hususlar; bu konudaki önerileri, birbirlerine bakışları, yaşadıkları ortak acılardan hissettikleri, demokratik açılıma dair görüşleri ve son olarak, barışa ve barışabilmeye olan yakınlıkları bu çalışmada konu edilmiştir.

Araştırmanın verileri, İstanbul, Diyarbakır, Trabzon illerinde toplam 60 asker ve militan yakınıyla yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Diyarbakır'da 20 militan yakınıyla, Trabzon'da 20 asker yakınıyla, İstanbul'da ise 10 asker ve 10 militan yakınıyla mülakat yapılmıştır. Örneklem dağılımı, illerin siyasi ve sosyal yapısı dikkate alınarak yapılmıştır. Diyarbakır ili Kürt milliyetçiliğinin, Trabzon ili de Türk milliyetçiliğinin yaygın olduğu şehirler olduğu düşünülerek çalışmaya dâhil edilmiştir. İstanbul ilinin araştırma kapsamına katılmasının nedeni ise İstanbul'un bir Türkiye mozaiği olarak iki tarafı da temsil edebilecek çeşitliliğe sahip olmasıdır.

TÜİK 2013 verilerine göre İstanbul'un nüfusu 14.160.467'tir. Bu rakam, Türkiye nüfusunun % 18,5'ine denk gelmektedir. Türkiye'de şu ana dek etnik kimlikler üzerine resmi bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu nedenle, ülkedeki etnik grup aidiyetlerine dair net sayılar bulunmamaktadır. Bu konuda genel bir eğilim olarak nüfus araştırmalarında elde edilen konuşulan dil bilgisi veya araştırma şirketlerinin yaptığı çalışmaların ortaya koyduğu veriler referans alınmaktadır (Şen, Aktaş, Wiltse, 2013, 17). Kürtlerin en yoğun yaşadıkları kent merkezinin İstanbul olduğu genel olarak kabul edilmektedir. İstanbul'da Kürt nüfusunun (farklı kaynaklara göre veriler değişse de) yaklaşık 2,5-3 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla İstanbul nüfusunun yüzde 17-18'i Kürtlerden oluşmaktadır (Erdem, 2013).

Özetle bu çalışmada söz konusu bu üç ilde yakınlarını kaybetmiş asker ve militan yakınlarının benzeşen, farklılaşan, ayrışan algı ve beklentilerini görebilmek amaçlanmıştır. Diyarbakır'da militan yakınlarıyla, Trabzon'da asker yakınlarıyla İstanbul'da ise hem asker hem de militan yakınlarıyla mülakatlar yapılmıştır.

Bu araştırmanın pilot çalışması 2013-2014 sonbaharında yapılmıştır. Daha önce hazırlanan açık uçlu soruları için uzman görüşlerine başvurulmuş ve alınan dönütler ışığında mülakat formuna son şekli verilmiştir.

Araştırma kapsamında hazırlanan mülakat formu yedi bölümden oluşmaktadır.[1] Mülakat formunun birinci bölümünde "demografik bilgilere", ikinci bölümünde "şehitliğe", üçüncü bölümünde "PKK'ya", dördüncü bölümünde "devlete", beşinci bölümünde "Kürt sorununa", altıncı bölümünde "Türklüğe ve Kürtlüğe", yedinci bölümünde ise "demokratik açılıma ve barışa" dair sorular yer almıştır. Araştırmada çoğunlukla her iki tarafta da çocuklarını kaybetmiş anne ve babalar yer almıştır. Araştırmada anne ve babaların yanı sıra, ölen askerin/militanın birinci dereceden yakınları da yer almıştır.

Araştırma verileri, yüz yüze yapılan derinlemesine mülakatlar aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmada uygulanan mülakat sorularının hepsi açık uçlu sorulardır. Mülakatlar, katılımcıların evlerinde, işyerlerinde veya bağlı oldukları derneklerde gerçekleştirilmiştir. Çoğunlukla teke tek mülakatlar yapılsa da bazen birden çok

[1] Bkz. Ek1, Araştırma Mülakat Formu.
[2] Burada söz konusu olan ''melting pot'' yaklaşımıdır. Batı'da yaygın olarak kullanılan melting pot,

katılımcı ile aynı anda grup mülakatı da yapılmıştır. Grup mülakatı genellikle mülakat esnasında aile ortamlarında bulunan kişilerle yapılmıştır.

Araştırmanın kavramsal çerçevesi, "Çatışma Analizi ve Çözümü" (*Conflict Analysis and Resolution*) disiplini eksen alınarak oluşturulmuştur. Çatışma Analizi ve Çözümü disiplininin kavramsal çerçeve olarak ele alınmasının en önemli nedeni, yaşanan çatışmanın nasıl çözülebileceği üzerinde durulmasıdır. Araştırmada asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucu ortaya çıkan bulgular, çatışma çözme teknikleri ışığında değerlendirilecektir. Ayrıca araştırmada Kürt sorununun sona ermesi ve barışın sağlanması için hangi çatışma çözümü tekniklerinin kullanılması gerektiği de tartışılacaktır.

İlerleyen kısımlarında görüleceği gibi, bu tez toplam dört bölümden oluşmaktadır. Tezin Giriş'ten sonraki ilk bölümünde öncelikli olarak çatışma kavramı ve kapsamı ele alınacaktır. Ardından çatışma türlerine değinilecek ve çatışma türlerinden olan etnik çatışmalar üzerinde detaylı olarak durulacaktır. Etnik çatışma kavramının incelenmesinin ardından, etnik çatışmaların ortaya çıkış nedenleri ele alınanacaktır. Bu bölümde ayrıca Çatışma Analizi ve Çözümü disiplini ve bu disiplinin etnik çatışmalara yaklaşımı irdelenecektir. Ardından Galtung ve Barış yaklaşımı incelenecektir. Son olarak çatışma çözümü disiplininin etnik çatışmalara yaklaşımı değerlendirilecek ve çatışma çözme teknikleri açıklanacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, Kürt sorunu ve PKK konusu ele alınacaktır. Kürt Sorunu konusu incelenirken öncelikli olarak Kürt sorununun kökenleri üzerinde durulacak ardından Kürt sorununun isimlendirme ve tanımlama problemi, Kürt milli bilincinin uyanışı, Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyet Dönemi'nde Kürtlerin durumu ve Kürt sorunu konularına değinilecektir. PKK konusunun ele alındığı kısımda ise öncelikli olarak PKK'nın ortaya çıkışı, ideolojisi ve mücadele araçları yer alacaktır. Bu kısımda ayrıca PKK lideri Abdullah Öcalan'ın hayatı ve PKK hareketini ortaya çıkarış serüveni işlenecektir. Son olarak, bu bölümde, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından günümüze kadar Kürt sorununun gelişimine değinilecektir.

Üçüncü bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilecektir. Bu bölümde asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen veriler detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Tarafların mülakat formundaki sorulara verdikleri yanıtlar ve mülakat sırasında üzerinde durdukları hususlar, detaylı bir

şekilde incelenecek ve her iki tarafın algı ve beklentileri ayrı ayrı irdelenecektir. Ayrıca tarafların benzeşen ve farklılaşan algı ve beklentileri üzerinde durulacaktır.

Dördüncü bölümde, ikinci ve üçüncü bölümlerde üzerinde durulan konularla bağlantı kurularak asker ve militan yakınlarının algı ve beklentileri karşılaştırılacaktır. Ayrıca bu bölümde, Diyarbakır'da ve İstanbul'da yaşayan militan yakınlarının söylemlerinde ayrışan ve benzeşen yönler ele alınacaktır. Örneğin mülakat bulgularına göre, Diyarbakır'da yaşayan militan yakınlarının daha keskin ve radikal söylemlere, İstanbul'da yaşayan militan yakınlarının ise daha yumuşak ve kucaklayıcı söylemlere sahip olduğu gösterilecektir. Bu durum, Trabzon'da ve İstanbul'da yaşayan asker yakınlarıyla paralellik göstermektedir. Bu bölümde elde edilen bulgular ışığında her iki tarafın da Kürt sorunu ve PKK algısının birbirinden çok farklı olduğuna, asker yakınlarının büyük ölçüde devletten memnun olduklarına, militan yakınlarının ise yaşanan tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak devleti gördüklerine, şehitliğin her iki kesim için de büyük önem arz ettiğine, Kürt sorununun çözümünde tarafların benzer önerilere sahip olduğuna ve her iki tarafın da barışı arzuladığına dikkat çekilecektir.

ÇATIŞMA ANALİZİ VE ÇÖZÜMLERİ AÇISINDAN ETNİK ÇATIŞMALAR

Araştırmanın bu bölümü iki başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta, öncelikli olarak çatışma kavramı ve kapsamı ele alınacaktır. Ardından çatışma türlerine değinilecek ve çatışma türlerinden biri olan etnik çatışmalar üzerinde detaylı olarak durulacaktır. Etnik çatışma kavramının incelenmesinin ardından, etnik çatışmaların ortaya çıkış nedenleri açıklanacaktır.

Bölümün ikinci kısmında, Çatışma Analizi ve Çözümü disiplini ve bu disiplinin etnik çatışmalara yaklaşımı irdelenecektir. Ardından Galtung ve barış yaklaşımı incelenecektir. Son olarak çatışma çözümü disiplininin etnik çatışmalara yaklaşımı değerlendirilecek ve çatışma çözümü teknikleri üzerinde durulacaktır.

2.1. Çatışma

Birçok kavramda olduğu gibi, çatışma kavramının da kesin bir tanımı yoktur. Çatışma kavramı, sosyal bilimlerin alt dallarında (sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi vb.) farklı şekillerde yorumlanan bir kavramdır (Sanson, Bretherton, 2001, 193-194). Sanson, Bretherton (2001, 194-195)'a göre, çatışma, çoğunlukla negatif bir kavram olarak ele alınmakta; ancak çatışmanın, bazen pozitif etkileri de olabilmektedir.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, çatışma "bireylerin ya da grupların, ekonomik ve politik hedeflerinin, değer yargılarının ve normlarının, çakışması ve ayrışması üzerinden yaşadıkları mücadele", uyuşmazlık ise "genellikle bir konu ile ilgili olarak tarafların görüş ayrılıklarının olması ya da çıkarlarının çelişmesi durumu" olarak tanımlanır (Şahin (2013, 33).

Çatışma kavramı, derinlemesine incelendiğinde, kavramın bazen literatürlerde uyuşmazlık kavramı ile dönüşümlü, bazen de birbirlerine yakın fakat farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Şahin (2013, 33), uluslararası hukuk literatüründe çatışma kavramının, silahlı çatışmaları ifade etmek için kullanıldığını, uyuşmazlık kavramının ise iki ya da daha fazla taraf arasındaki çıkarlara dair zıt görüşlerin varlığından bahsetmek için kullanıldığını belirtmiştir.

Heidi Burgess, Guy M. Burgess (1997, 74), genel olarak çatışma ve uyuşmazlık kavramlarının eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtir. Birçok çatışma çözme uzmanı, bu kavramların çok dikkatli kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda çatışma, iki ya da daha fazla tarafı bölen uzun-soluklu anlaşmazlıkları ifade ederken; uyuşmazlık ise uzun soluklu çatışmalardaki bireysel olayları ifade eder (Burgess, Burgess, 1997, 74). Yeşiladalı (2007, 1)'ya göre, çatışma ya da uyuşmazlık bireyler, gruplar, kurumlar, devletler ya da başka herhangi bir özne arasında karşılıklı olarak bağımlılık durumu var olduğu sürece kaçınılmaz bir olgudur.

Çatışmalar, çoğunlukla eşcinsel hayat tarzına karşı olanlar ve bu durumu savunanlar, farklı ırklar, etnik gruplar ya da dinî gruplar, doğanın insanlık yararına kullanılmasını isteyenler ve istemeyenler gibi karşı karşıya gelen muhalif gruplar arasında yaşanmaktadır. Gurr'a (1970) göre, yaşanan bu çatışmaların kısa sürede çözülmesini beklemek mantıksızdır. Çünkü kökleri derine inmiş olan bu çatışmaların ortadan kalkması için insanların geçmişten getirdikleri değerleri değiştirmek gerekmektedir. Bu durum da uzun sürmektedir.

Çatışmalarda, yarışmalardan farklı olarak, rakipler, elde etmek istedikleri şeyden ziyade birbirlerine odaklanırlar. Aslında, güçlü düşmanlık duygularının gelişimi nedeniyle, çatışmada, rakibin yenilgiye uğratılması öncelenir ve ulaşılmak istenen hedef ikinci plana atılır. Ayrıca çatışma, aralıklı olmaktan ziyade sürekliliği olan bir olgudur.

Gurr (1970, 44)'a göre çatışma, genellikle bir olay, bir süreç ya da bir durum olarak tanımlanır. Örneğin Galtung (1965, 348), çatışmayı bir durum olarak nitelemektedir. Ayrıca, Galtung'a göre bir sistemde iki ya da daha fazla birbirleriyle uyuşmayan amaçlara sahip olanlar var ise burada çatışma kaçınılmaz olur.

Coser (1956, 8) ise çatışmayı, bir süreç olarak değerlendirir. Coser çatışmayı, rakiplerin güç ve kaynaklarını etkisiz hale getirmek amacıyla, ona zarar vererek ya da rakiplerini devre dışı bırakarak, değerler ve kıt durumlar üzerinde yürütülen bir mücadele olarak tanımlar. Çatışmanın bir olay olarak görülmesinde ise, iki grup arasında yaşanan şiddet odaklı ya da şiddetsiz mücadele söz konusu edilmektedir (Gurr, 1970, 44).

Gurr (1970, 44), çatışmayı ayrıca özel bir durum olarak yorumlar ve göreli yoksunluk temelli bir çatışma tanımı yapar. Bu tanıma göre, söz konusu grupların

oldukları yer ile olmak istedikleri yer arasında bir tutarsızlık varsa ve iki grup aynı değerler uğruna mücadele ediyorsa, çatışma gerçekleşecektir. Jeong (2008, 38), çatışmayı, insanlık tarihinin başladığı çok eski zamanlara dayanan ve büyük olasılıkla da hiç bir zaman son bulmayacak bir olgu olarak nitelendirmektedir. Bu noktada, psikolojik ve çevresel öğeler kadar yapısal şartların da çatışmayı tetiklediği genel kabul gören bir düşüncedir (Burton, 1990; Mitchell, 1981). En genel anlamda çatışma; çıkarlar, güç ve kaynaklar üzerinde yürütülen bir mücadele olarak resmedilmektedir (Boulding, 1962). Çatışma analizi ve çözümü literatüründe ise çatışma, "kaçınılmaz -bazende uzatılmış- öz çıkarlar, değerler ve inançlar üzerinden verilen mücadele, kavga ve bazen de tepkisel ayrışma olarak" tanımlanmaktadır (Şahin, 2013, 33; Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 2007, 7-8).

Jeong (2008, 5-10)'a göre ise çatışma, sinmiş, yaygınlaşmış olan kişiler, gruplar ya da uluslararası düzeyde benzeşmeyen, ayrışan farklı değerler ve çıkarlar üzerindeki rekabeti temsil eden yapısal (ekonomik ilişkiler, iktidar mücadelesi, kültürel baskınlık ve kimliğin tanınması gibi) ve psikolojik (değer uyuşmazlığı ve önyargıların) etmenlerin de etkisi ile verilen mücadelelerdir (Şahin, 2013, 33). Boulding (1962, 5), çatışmayı ayrıca, ilerde birbirlerinin bulunduğu yeri işgal edebileceğini ve karşı karşıya gelebileceklerini bilen tarafların rekabet hali olarak da tanımlamaktadır.

İnat, Duraman, Ataman (2010, 2)'a göre çatışma, değer, statü, güç ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakiplerini etkisiz hale getirme, yaralama veya ortadan kaldırma mücadelesidir. Marshall (2003, 71)'a göre, çatışma, aynı amaç uğruna kasten ve doğrudan bireyler ya da gruplar arasında yaşanan mücadeledir ve çatışmada hedefin gerçekleşmesi için, rakibin yenilgiye uğraması şart olarak görülmektedir.

Conflict kavramının, Türkçe'ye çevrilmesinde çoğunlukla "çatışma" ve "uyuşmazlık" kelimeleri kullanılmıştır. *Conflict Analysis and Resolution* disiplini, Türkiye'de ilk olarak Sabancı Üniversitesi'nde bir yüksek lisans programı olarak açılmış ve burada disiplinin adı Türkçe'ye "Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü" olarak çevrilmiştir (Çelik, 2009, 180). Fakat disiplini, Çatışma Çözümleri ve Analizi olarak da Türkçeye çevirenler vardır. Bu çalışmada da conflict kelimesi için bazen çatışma, bazen de uyuşmazlık kelimeleri kullanılacaktır.

2.1.1. Çatışma Türleri, Nedenleri ve Aktörleri

Çatışma kavramının birçok anlam ihtiva etmesi gibi, çatışma türleri de farklı farklı gruplandırmalar altında ele alınmaktadır. Çatışmaların sınıflandırılmasında kesin bir ayrım oldukça güçtür. Çoğunlukla çatışmalar üzerine çalışan sosyal bilimciler, çatışmaları kendi görüşlerine göre sınıflandırmıştır. Upsala Üniversitesi'nde yer alan, önemli silahlı çatışmalarının verilerini tutan, Upsala Çatışma Verileri Programı, çatışmayı, kategorik olarak üçe ayırmaktadır. Bunlar, devlet temelli-merkezli çatışmalar (bu çatışma türü, kendi içinde, devlet içi çatışmalar ve devletlerarası çatışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır), devlet dışı çatışmalar ve tek taraflı şiddettir (Çağlayan, 2013, 16). Coser (1956, 59) ise, genel olarak çatışmaların gerçekçi ve gerçek dışı olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Şahin (2013, 35-36)'e göre,

> "Gerçekçi çatışmalar, çoğunlukla çıkar, iktidarın ve ekonomik kaynakların dağılımı, kültürel ya da politik haklar, kimliksel anlaşmazlıkların (daha başka bir ifade ile dinsel, ideolojik, etnik ya da cinsiyet gibi kimliksel taleplerin çakışması) vb. konuları kapsamaktadır".
>
> "Gerçek dışı çatışmalar ise daha çok psikolojik kökenli olup önyargılar, etnosentrik ve algısal tutumlar, geçmişte yaşanmış travmalar, ideolojik, dinsel veya kültürel değerlerin çakışması tezatlıkları ya da bunlar üzerinden kurulan ilişkilerin etkisi ile gelinen duruma göre şekillenmiş çatışmalar olup mutlak somut sebeplerden dolayı oluşmuş çatışmalar değildir".

Şahin (2013, 35-36), bu iki türlü çatışmanın birbirlerinden kesin çizgilerle ayrı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü değişen koşullarda, gerçekçi olarak nitelendirilen bir çatışma, daha sonraki zaman dilimlerinde gerçek dışı olmayan çatışmaya dönüşebilmektedir. Yılmaz (2006, 17-30) ve Şahin (2013, 36), çatışma sınıflandırmasını şu şekilde yapmıştır: Çıkar çatışmaları, ilişkisel çatışmalar, ideoloji/değer çatışmaları ve yapısal uyuşmazlık ve çatışmalar. Yukarı da verilen çatışma türlerinin yanı sıra Galtung (1965, 349) tarafından oluşturulan, yapısal, davranışsal ve algısal öğelerden oluşan bir çatışma sınıflandırması da mevcuttur.

Çatışma türlerine değindikten sonra, şimdi de özet bir şekilde çatışmaların, neden ortaya çıktığına ve çatışmada önemli yeri olan aktörlere değinelim. İnat, Duraman, Ataman (2010, 3)'a göre, dünyada var olan çatışmaların temelinde çoğunlukla, etnik unsurlar, milliyetçilik duygusu, azınlıklar yatmaktadır. Dünya'da yaşanan çatışmaların neredeyse yüzde 70'i etnik ya da milliyetçi bir temele dayanmaktadır (İnat, Duraman, Ataman, 2010, 3). Dinsel ve mezhepsel farklılıklar da çatışmaların ortaya çıkışında önemli bir rol üstlenmektedir. Dinî inanışları farklı olan grupların farklı amaçları, çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Etnik farklılıkların yanı sıra,

dinsel farklılıklar da dünya sisteminde çatışmaların en önemli sebeplerinden sayılmaktadır (İnat, Duraman, Ataman, 2010, 3).

Ülkelerin sömürgeciliği benimsemesi ve bu doğrultuda insanların birçok konuda yoksun ve geri kalmış olması da çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bilhassa emperyalizmle başlayan ve neokoloniyalizm ile devam eden sömürgecilik anlayışı, çatışmaların yaşanmasını adeta körüklemektedir (İnat, Duraman, Ataman, 2010, 3-4).

Yukarıda sayılan nedenlerin yanı sıra, stratejik doğal kaynakların paylaşılması hususunda da birçok çatışma yaşanmaktadır. Çünkü devletlere büyük refah getirecek olan doğal kaynaklar, birçok devlet tarafından elde edilmeye ve yönetilmeye çalışılmaktadır. Son olarak, ülkeler arasında veyahut söz konusu ülke içinde yaşayan grupların arasında benzeşmeyen ideolojiler çatışmalara neden olmaktadır. Belki de buna en güzel örneği, yaşadıkları ideolojik farklılıklarından dolayı kutuplaşan ABD ve SSCB oluşturmaktadır (İnat, Duraman, Ataman, 2010, 4).

Çatışmaların olası savaşlara gebe olduğu açık bir gerçektir. Bu noktada, çatışmaların minumum zarar ve maksimum fayda yaklaşımıyla sonlandırılabilmesi için sorun çözmede etkin bazı aktörler vardır. Bölgesel devletler, ABD, Avrupa Ülkeleri, Rusya, Çin ve İsrail gibi büyük devletler, dünya düzeninde etkin rol üstlenen uluslararası örgütler, çatışma çözmede azımsanmayacak ölçüde başarılı olan Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü, çatışmalarda aktif rol oynayan ve oynayacak aktörler olarak sayılabilir (İnat, Duraman, Ataman, 2010, 5-6).

Türkiye'de de devlet ve PKK arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Yaşanan bu çatışma, çatışma sınıflandırmasından devlet içi etnik çatışmalara girmektedir (Çağlayan, 2013, 23). Bu çalışmada da, Türkiye'de yaşanan bu çatışma ele alındığından ötürü, özellikle etnik çatışmalar üzerinde durulmuştur. Etnik çatışmanın tanımı ve etnik çatışmaya dair kavramlar, ilerleyen kısımlarda detaylı şekilde ele alınacaktır. Etnik çatışmalara geçmeden etnik çatışmaları anlamayı kolaylaştıracak etnik grup ve etnik kimlik kavramı üzerinde durmak yararlı görülmüştür.

2.2. Etnik Grup ve Etnik Kimlik

Kimlik konusu, sosyal bilimler alanında özellikle 1980-1990 dönemlerinde, Batı'da yaşanan kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimlerin etkisiyle popülerleşen ve üzerinde çalışılmaya başlanan bir olgu olmuştur (Yanık, 2013, 226). Marshall (2003, 405), kimlik kavramının, uzun yıllardır var olduğunu ancak 20. yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlandığını belirtir. En genel tanımıyla kimlik, "kolektif aidiyetlerden başka, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamını ifade etmektedir" (Yıldız, Demir, 2003).

Marshall (2003, 215)'a göre,

> "Etnisite ya da etnik grup, ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir".

Bu kavram, ırk kavramının karşıtı olarak ortaya çıkarılmıştır ve etnik gruplar, toplumsal sınıflardan ayrı bir yerde durmaktadır.

Connor (1994, 101), etnik grup kavramının, Amerikalı sosyologlar tarafından, çok geniş bir topluluğun alt bir koluna ait olan, ortak kültürel geleneklere sahip ve adiyet geliştirmiş bir grup olarak betimlendiğini belirtmektedir. Yanık (2013, 231)'a göre, etnik grup, "doğuştan getirilen verili bir durum, bireylerin aidiyet duyguları ile kabul ettikleri, genetik yollarla nesiller arası sürekliliği sağlayan, ortak noktaları aynı dili, gelenekleri canlı tutan, topluluk oluşumunda temel olan ritüelleri eksen alan toplumsal organizasyondur". Spinner (1996, 25), etnik grubu, bazı kültürel özellikleri/nitelikleri paylaşan ya da paylaştığını sanan ve grup bilincini temele alan topluluklar olarak tanımlamaktadır. Dil veya tarih bazen de din, bu grupların ortak kökleri olarak görülmektedir (Horowitz, 1985, 53).

Phinney (1996, 918-925), etnik kimliği, bireyin bir etnik gruba karşı beslediği aidiyet duygusu, o etnik gruba olan bağlılığından ötürü, bireyin sahip olduğu düşünceler, algılar, duygular ve davranışlar bütününün hepsi olarak tanımlamaktadır. Etnik çatışmalarda, etnik kimlik, çatışmaların temel sebebi olarak görülmektedir. Ancak Yılmaz (2006, 19), doğal bir olgu olan etnik kimliğin, tüm çatışmaların çıkış kaynağı olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır. Yılmaz, etnik kimlik, çatışmanın en önemli nedeni olsaydı, var olan binlerce farklı etnik grup, sürekli çatışma halinde

olur ve hiçbir şekilde işbirliği içinde bulunamazdı diyerek bu düşüncesini desteklemektedir.

2.3. Etnik Çatışmalar

Gelişen ve değişen dünya düzeninde, etnik çatışmalar, çatışma türleri arasında en yaygın olarak görülenlerden biri olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra etnik çatışmalar, dünya gündeminde üst sıralara oturmuştur. Yılmaz (2006, 17)'a göre etnik çatışmalar, tarihin her döneminde var olmuştur; ancak II. Dünya Savaş'ının akabinde hız kazanmış, Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından da sayısal olarak daha da artmış ve tüm dünyada barışı tehdit etmeye başlamıştır.

Birleşmiş Milletler'in verileri göz önünde bulundurulduğunda, geçmişten bu yana etnik çatışmaların sayılarının arttığı görülmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nde, Birleşmiş Milletler toplamda üç çatışmaya müdahale etmişken, şu an Birleşmiş Milletler'in müdahale ettiği sınır içi etnik çatışma sayısı kırk dörttür (Yılmaz, 2006, 17). Bu rakamlar, etnik çatışmaların günümüzde ne kadar ciddi bir yer tuttuğunun açık bir kanıtıdır.

Günümüzde, uluslararası kurumlar ve toplumlar, ulus-devletlerin sahip oldukları etnik gruplara yönelik yaklaşımlarında daha etkin rol oynamaya başlamıştır (Çelik, 2009, 164). Çelik (2009, 164), uluslararası toplumlar tarafından etnik çatışmalara dair her konuya demokratikleşme ve insan hakları boyutuyla yaklaşıldığını belirtmiştir. Çelik, gösterilen bu çabaların yine de etnik çatışmaları sonlandırmadığının da altını çizmiştir. Etnik çatışmayı, boyutlarını, etnik çatışmaları sona erdirmek için üretilen ya da sunulan çözümleri irdelemeden önce, etnik çatışma kavramını ve etnik çatışmaların ortaya çıkış nedenlerini derinlemesine analiz etmek gerekmektedir.

2.3.1. Etnik Çatışma Tanımı ve Nedenleri

Çelik (2009, 164), hem içerdiği konu bakımından hem de sosyal bilimlerin birçok farklı alanını ilgilendirdiğinden, etnik çatışmaların çok geniş ve kapsamlı bir alan olduğunu belirtir. En temel tanımıyla, etnik çatışma ya da etnik savaş, etnik milliyetçiliğin bir sonucu olarak etnik gruplar arasında yaşanan çatışmaya verilen addır. Yılmaz (2006, 18), sınır içi etnik çatışmaları, "bir ülke dâhilinde, bir ya da

birden fazla etnik grubun, diğer etnik gruplara veya bu grupların dominant konumda bulunduğu merkezi yönetime karşı geniş ölçekli başkaldırışı" olarak ifade etmektedir. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde, yaşanan soykırım gibi savaş suçlarından ötürü etnik çatışmalar, dünya siyasetinde önemli bir yer edinmiştir. Bu doğrultuda etnik çatışmalar, popüler bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Literatürde etnik çatışmaların nedenlerini açıklayan farklı üç ekol oluşmuştur. Bunlar primordialist, enstrumentalist ve konstrüktvist ekolleridir. Primordialist ekol, 1970-1980 döneminde popüler olmuş ve "etnik kimliğin tek başına bireyler arasındaki farklılıkları vurguladığını" savunmuştur. Dolayısıyla bu ekol, etnik çatışmaların sebeplerini de bu farklılıklara dayandırmıştır (Çelik, 2009, 165).

Primordialist ekolüne tepki olarak ortaya çıkan enstrumentalist ekolü, etnik kimlikleri, sıkıntı olarak görmese de, farklı durumlarda, etnik kimliklerin çatışmaya sebep olabileceğine inanmaktadır. Entrumentalist ekol, sosyal bilimlerde en çok kabul gören ve çoğu çalışmanın çıkış noktası olan ekoldür (Çelik, 2009, 165; Connor, 1994; Gurr, 1993).

Çelik (2009, 166), etnik çatışma literatürünün, sorunların kökeninde farklı grupların aynı topraklarda yaşamak zorunda olmasını gösterdiğini belirtir. Etnik çatışmaların ortaya çıkışı genel olarak iki ana etken üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar iç ve dış nedenlerdir. Çelik (2009, 166), iç nedenlerin, "etnik grubun özellikleri" ve söz konusu "etnik grubun içinde bulunduğu toplumun yani ulus devletin siyasi olarak yapılanışıyla" ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Gurr, Harff (1994, 77-95), etnik grubun maruz kaldığı devlet şiddetinin ve etnik grubun içinde bulunduğu siyasi sistemin etnik çatışmalarla paralellik gösterdiğini belirtir. Ayrıca Çelik (2009, 166), etnik çatışmaların şiddetinin etnik grupların karşılaştığı bazı durumlarla doğru orantılı olarak ilerlediğini aktarır. Bu durumlar içerisinde, "etnik grubun yaşadığı ayrımcılık, grup kimliğinin kuvveti, etnik grup bireylerinin birbirlerine bağlılığı" sayılabilir. Çelik (2009, 166), etnik çatışmaların dış nedenlere bağlı olarak ortaya çıkışında ise özellikle "milliyetçi etnik grupların yurtdışında kurdukları ittifak ve bu ittifakların iç ve dış siyasete yansımalarının" etken olduğunun altını çizmiştir.

Siyaset bilimi, etnik çatışmaların nedenlerini ve nasıl çözümlenebileceğini açıklamaya çalışırken ortaya birçok teori çıkmıştır. Bu teoriler, sosyolojik, ihtiyaç ve

çıkarlar teorileri olmak üzere ikiye ayrılabilir (Şahin, 2013, 39-44). Modernleşme ve sonuçları, yabancılaşma, iktidar çatışması, sömürgecilik, göreli yoksunluk, etnik çatışmaların açıklanmaya çalışıldığı sosyolojik kuramlardır (Çelik, 2009, 168-172; Şahin, 2013, 36).

Modernleşme ile etnik çatışmalar arasında kurulan bağ şu şekildedir: Modernleşmenin yarattığı çelişkili sonuçlar, etnik çatışmaların ortaya çıkışında bazen de önlenmesinde güçlü bir etken olarak görülmüştür. Çelik (2009, 167-168), modernleşme üzerine çalışmalar yapan bazı araştırmacıların, toplumların yaşadığı modernleşme sonucunda ortaya çıkan kentleşme, ekonomik gelişme vb. değişimlerin etnik grupların yaşadıkları eşitsizlikleri ortadan kaldıracağını ve etnik kimliklerin zayıflayacağına işaret etmiştir.

Modernleşmenin, farklı etnik kimlikleri tek bir çatı altında, yani tek kimlik altında eritme[2] çabası ve etnik grupların sosyal-kültürel hayattan kopuşları ya da sınırlı şekilde var olmaları, çatışmalara neden olmaktadır (Gurr, Harff, 1994, 77-95; Çelik, 2009, 167-168). Marx'ın yabancılaşma teorisinde ortaya attığı düşünceler de, etnik çatışmalara sebep olarak görülmektedir. Burada söz konusu olan Marx'ın, yabancılaşma teorisinden yola çıkarak kişinin çevresine, işine, emeğine uzak kalması sonucu yaşadığı travmaların, kişiyi şiddet ve çatışma sarmalına sürükleyebileceği düşüncesidir.

İktidar Çatışması, çatışmaların ortaya çıkışında önemli bir etken olarak görülmektedir. Özellikle Marksist çatışma kuramları, toplumların yaşadıkları çatışmaları, sosyal gruplar arasındaki sınıfsal farka dayandırmaktadır. Weberci çatışma kuramları ise, çatışmayı sadece sınıf temelli olarak ele almayarak bunun yanı sıra din, kültür, etnisite vb. konularında çatışmalara neden olduğunu savunur (Şahin, 2013, 39-40).

Şahin (2013, 40), bazı Marksist düşünürlerin, kapitalizmin dengesiz gelişimiyle devlet yönetiminin azınlık gruplara yönelik birçok alanda "iç sömürgecilik" yaptıklarını ve bunun da azınlık gruplarının sosyal, ekonomik politik vb. birçok alanda sömürülmelerine neden olduğunu belirtmiştir. M. Hechter, bu Marksist düşünürlere bir örnektir. Hechter (1975), merkez–çevre ilişkisini, etnik sorunların

[2] Burada söz konusu olan ''melting pot'' yaklaşımıdır. Batı'da yaygın olarak kullanılan melting pot, (eritme/pota kazanı) bir millet içinde yaşayan farklı etnik grupları ve kültürlerini yok etme ya da kendisine benzetme yaklaşımıdır (Çelik, 2009).

temelinde yatan bir öğe olarak görmektedir. Hechter'e göre ulus-devlet düzeninde var olan bu merkez-çevre paradigması içinde, bir grup, bir diğer grup tarafından birçok yönde sömürülmektedir (Çelik, 2009, 169).

Ulus devletler içinde, tamamıyla kültürel öğelerden ya da farklılıklardan ötürü, bir grup, diğerine göre yoksun kalıyorsa, bu kültürel anlamda bir iç sömürü durumu doğurur. Dolayısıyla bu yoksunluğun farkında olan ve merkez-çevre paradigmasında çevreyi oluşturan etnik grup, zamanla kendinin farkına varabilir ve bu durumda isyan eder ya da siyasi bir şekilde örgütlenir (Çelik, 2009, 169).

Göreli Mahrumiyet Teorisi'ne göre, çatışmaların ya da etnik sorunların temelinde söz konusu gruplar arasındaki yoksunluk yatar. Bu yoksunluk bazen gerçekten vardır bazen de aslında yoktur ancak var sanılır (Çelik, 2009, 168). En temel anlamıyla göreli yoksunluk/mahrumiyet, "nesnel ölçütleri olmayan, durumdan duruma değişen ve bireylerin referans gruplarıyla kendilerini kıyasladıklarında sahip olamadıkları şeylerden dolayı hissettikleri yoksunluk duygusudur" (Gurr, 1970, 25). Göreli yoksunluk teorilerinin kökeni J. Davis ve Ted R. Gurr'a dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, grupların olmak istedikleri yer[3] ile oldukları yer arasında ya da hayal ettikleri bu yere ulaşabilecekleri kaynakları[4] arasındaki uçurumlar açıldıkça çatışma kaçınılmaz olur (Gurr, 1970, 37-41; Şahin, 2013, 42).

Ted R. Gurr (1970, 25-53), etnik grupların toplumda ya da sosyal hayatta istedikleri yerde olamadıklarında, bunun sebebini çoğunlukla siyasal anlamda hâkim grubun ürettiği politikalarda gördüklerini belirtmektedir. Bu düşünceden hareket eden grupların şiddete yönelebildiklerini belirten Gurr, söz konusu etnik grupların başkaldırmaları ve şiddete meyletmemeleri için dört temel öğeye ihtiyaç duyduklarına inanmaktadır (Çelik, 2009, 168; Gurr, 1970). Gurr (1970)'un üzerinde durduğu ve etnik grupları harekete geçiren bu dört öğe şunlardır: "1. İnsanların yoksun olduklarının farkında olmaları, 2. Bu yoksunluğun herkesçe değil sadece kendi gruplarınca yaşandığının farkına varmaları, 3. Bunun bir haksızlık/eşitsizlik olduğu fikrini geliştirmeleri, 4. Bunun değiştirilmesinin tek yolunu siyasi hareketlenme olduğunu düşünmeleridir" (Çelik, 2009, 168).

Yukarıda sözü edilen nedenlerin yanı sıra, etnik çatışmaların ortaya çıkışında birçok başka etkenler de vardır. Bunlar Yılmaz (2006, 19-29)'ın değimiyle, "etnik kimliği

[3]Bu kavram Gurr (1971, 27, 46-47) tarafından, *value expectations* olarak adlandırılmıştır.
[4]Bu kavram Gurr (1994, 27, 46-47) tarafından, *value capabilities* olarak adlandırılmıştır.

ifade arzusu, ayrımcılık, tarihsel travmalar, dış destekler, yayılma ve örnek etkisidir". Etnik çatışmaların bir nedeni de, etnik grupların kimliklerini ifade etme arzusudur. Dünya genelinde var olan etnik çatışmaların neredeyse hepsi, etnik kimliğini ifade etmek isteyen etnik grupların, buna ulaşamaması ya da kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır. Burada söz konusu olan bazen etnik dilin resmi olarak tanınmaması ve konuşulamaması bazen etnik kimliğe dair kültürel değerlerin göz ardı edilmesi ya da kısıtlanmasıdır (Yılmaz, 2006, 19-20). Dolayısıyla etnik çatışmaların ortaya çıkışında, etnik kimlikleri baskılanan grupların başkaldırısı da göz ardı edilemeyecek bir etkendir.

Toplumsal ve siyasi hayatta yaşanan ayrımcılık da etnik çatışmaların ortaya çıkışında önemli bir faktördür. Yılmaz (2006, 20), bu durumu en basit haliyle "eşit vatandaş" olamama ya da hukuk karşısında eşit hak ve özgürlüklere sahip olamama olarak değerlendirmektedir. Hâkim grup ya da kültür altında ezilen ve zor durumda kalan etnik gruplar sindirilmeye ya da asimile edilmeye çalışılır. Hâkim kültür içinde eriyip giden ya da zorluklarla var olmaya çalışan etnik gruplar, zamanla başkaldırır ve bu durumu engellemek adına şiddete başvurur. Yılmaz (2006, 26), ayrımcılığın etnik gruplar üzerindeki etkisini şu cümlelerle ifade eder:

> "Özellikle uzun bir süreye yayılan ayrımcılık, önce azınlık gruplarında bir toplumsal travmaya, giderek statükoyu değiştirmeye yönelik bir isyana dönüşür. Yani uzun vadede ayrımcılık, dominant etnik gruba dönen bir silah haline gelir ve gruplar arası çatışma da genellikle böylesi bir zeminde gerçekleşir".

Yılmaz (2006, 26-27), tarihsel travmaların[5] (bir grubun tarihinde yaşanmış ve çoğunlukla olumsuz ve kötü izler bırakmış olaylar) etnik çatışmalarda göz önünde olmayan bir olgu olarak çatışmaların sosyo-psikolojik boyutunu oluşturduğunu belirtir. Bu travmalar, kuşaktan kuşağa aktarılır ve olaya şahit olmasalar dahi grup bireyleri, bu travmaları kafalarında canlı tutar ve intikam almayı düşünürler. Bu travmaların, etnik çatışmaların temel nedeni ya da önemli bir nedeni olduğunu savunmak doğru değildir ancak diğer birçok nedende işin içine girdiğinde, tarihsel travmalarda etnik çatışmalarda bir etken olabilmektedir (Yılmaz, 2006, 26-27).

Etnik çatışmalar, bazen de dış desteklerin yardımıyla ortaya çıkmakta ve bu durum devletler için bir tehlike yaratmaktadır. Etnik grupların maşa olarak kullanıldığı bu durumlarda, dış aktörler etnik gruba yardım sağlayarak, söz konusu etnik grubun içinde yaşadığı devleti güç duruma sokma eğilimindedir (Yılmaz, 2006, 27).

---

[5]Bu kavram, Vamık Volkan'ın İngilizce "chosen trauma" olarak literatüre kattığı bir kavramdır (Volkan, 2004).

Yılmaz (2006, 27-28)'a göre etnik çatışmaların bir diğer boyutu da çatışmaların iç bölgesel nitelikte olup burasıyla sınırlı kalmaması ve diğer bölgelere sıçraması durumudur. Özellikle birçok noktada benzeşen gruplar arasındaki başkaldırı, bir diğer etnik grup tarafından benimsenmekte ve adeta onlara cesaret vermektedir.

Yılmaz (2006, 28-29)'ın üzerinde durduğu bir diğer durumda, "örnek etkisi" olarak nitelendirilen durumdur. Burada kasıt, bir grubun baskıya karşı gösterdiği reaksiyonun ya da başkaldırının diğer gruplara örnek teşkil etmesidir. Siyaset biliminin etnik çatışmaları ya da etnik problemleri çoğunlukla güçlü-zayıf dengesine göre açıklamaya çalıştığını belirten Çelik (2009, 166), toplumdaki bu dengesizlikten ötürü ortaya çıkan sorunlarında gruplar arasında var olan eşitsizliğin giderilmesiyle kaybolacağını belirtir. Çelik (2009, 166)'e göre, devlet etnik çatışmalara engel olmak ya da etnik çatışmaların ilerlemesini durdurmak amacıyla içinde barındırdıkları azınlık grupları asimile etmeye, kültürel ve coğrafi bakımdan yalnız bırakmaya ve şiddete başvurabilir. Ama aynı zamanda devlet, "demokratik koruma" ve "siyasi otoritenin paylaşımı" gibi demokratik yöntemlerle bu çatışmalara engelde olabilir.

Yapılan derin araştırmalar sonucu, özellikle bazı siyasi yapılanmaların bu etnik çatışmaları yavaşlatacağını hatta ortadan kaldırılabileceğini ortaya koymuştur. Söz konusu bu yapılanmalar şu şekilde sıralanabilir: "Federal yapılanmalar, parlamenter sistemler, nispi seçim sistemleri". Çelik (2009, 169-172), bahsi geçen bu üç yapılanmanın kendilerine göre etnik çatışmaları önlemede belli başlı faydaları olduğunu belirtir. Çelik (2009, 169)'e göre federal yapılanmalar, coğrafi olarak otonomi kazanılan bölgelerde özerk olan grupların kendilerini daha özel hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Parlamenter sistemler, gücün tek elde toplanmasına engel olarak ve az sayıda dahi olsa azınlık grupların temsilini kolaylaştırarak etnik gruplara yarar sağlamaktadır. Nispi seçim sistemleri ise, azınlık grupların, en az çoğunluk gruplar kadar temsil hakları elde etmeleri sonucunda, tüm toplum için daha adil bir ortam imkânı tanımaktadır.

Etnik çatışmaları önleme ve etnik çatışmaları çözüme kavuşturma adına Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkilerin, İngilizcesi "Conflict Analysis and Resolution" olan ve Türkçe'ye Uyuşmazlık/Çatışma Analizi ve Çözümü olarak çevrilen yaklaşıma bakmak gerekir. Çünkü etnik çatışmaları anlamak kadar, etnik çatışmaları önlemek ya da etnik çatışmaların yükselişine engel olmakta bir o kadar önemlidir (Burgess, Burgess, 1997, 76).

2.4. Çatışma Analizi ve Çözümü

Çatışma tanımının, birçok farklı anlam ifade etmesi gibi çatışma çözümü kavramı da, birçok araştırmacı tarafından farklı farklı yorumlanmıştır. Burgess, Burgess, (1997, 76)'e göre, çatışma çözümü, en geniş anlamda, var olan çatışma ya da uyuşmazlık durumunu, herhangi bir barışçıl yola başvurarak, sona erdirme sürecidir. Sanson, Bretherton (2001, 193) ise, çatışma çözümünü, toplumun farklı kesimlerinde görülebilen bir dizi anlaşmazlıkların çözümüne işaret eden geniş bir terim olarak değerlendirmektedir.

Çatışma çözümü, müzakere, arabuluculuk, tahkim, fikir birliği, diplomasi, analitik problem çözümü, barış inşası gibi tüm adli süreçler ve alternatif uyuşmazlık çözümü tekniklerini kapsamaktadır. Özetle, çatışma çözümü, kişilerarası ya da uluslararası sorunların çözümünde şiddetsiz tüm yöntemleri kapsamaktadır (Burgess, Burgess, 1997, 76; Sanson, Bretherton, 2001, 193-194). Çatışma çözümünde amaç, çatışmadan kaçınmak değil, barış gerekleri çerçevesinde, negatif etkileri en aza indirerek, pozitif etkileri arttırarak onunla başa çıkmaya çalışmaktır.

Çatışma analizi ve çözümü ya da barış çalışmaları disiplini ise, II. Dünya Savaş'ının ardından ortaya çıkmıştır ve henüz gelişmekte olan genç bir bilim dalıdır. Disiplinin II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerine ve olası nükleer tehditlere karşı koymak isteyen bir grup araştırmacının çabalarıyla ortaya çıktığı da söylenebilir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 32-34; Dağcı, Çaman, 2012, 1138). Disiplinin tarihsel gelişimi irdelendiğinde, dört ana dönemden geçerek ilerlediği görülmektedir. Bu dönemler disiplinin kurucuları tarafından filizlenme, kuruluş, sağlamlaşma ve yeniden yapılanma olarak adlandırılmaktadır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34). Çatışma çözümü ya da barış çalışmaları alanının ilk oluşumu, 1918 yılında başlamıştır.

1918 – 1945 yılları, alanın ilk filizlenmeye başladığı dönemdir. 1945-1965 yılları alanın kuruluş dönemine, 1965-1985 yılları, alanın, sağlamlaşma dönemine, 1985-2005 yılları ise yeniden yapılanma dönemine denk gelmektedir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34-54). Ramsbotham, Woodhouse, Miall (2007, 34-54), söz konusu bu dönemleri ayrıca sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak olarak nitelendirmektedir.

Barış çalışmalarının profesyonel bir disiplin olarak çalışılması, 1940'lı yıllarda başlamıştır. İlk olarak, 1918 yılında, uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkması ve 1919 yılında Galler Aberystwth Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler kürsüsünün kurulması ile alanın ilk tohumları atılmıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34). Sonrasında alan, psikoloji, sosyoloji gibi alanlarla içi içe geçerek disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır (Sandıklı, Kaya, 2012, 385).

Disiplin, Kuzey Amerika ve İskandinav Avrupa'sında olmak üzere, ayrı ayrı gelişmiş ve farklı konulara odaklanmıştır. Amerika ekolü, çatışmayı anlama ve çözüm üretme noktasında daha yüzeysel çözümler ürettiği için "pragmatik", diğer ekol ise daha yapısalcı değerlendirmeler ve kalıcı çözümler önerdikleri için "yapısalcılar" olarak nitelendirilmektedir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34).

1919 yılındaki gelişmenin ardından, 1920-1945 tarihlerinde Britanya, Avrupa ve Kuzey Amerika'da ardı ardına açılan uluslararası ilişkiler kürsüleri alanın gelişimine katkı sağlamış ve bu kürsülerde kalıcı barışın tesisi üzerine çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34). 1920 yılında, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla beraber, uluslararası alanda barışın devam ettirilebileceği düşüncesi oluşmuş ve böylelikle barış çalışmalarına odaklanan akademik kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 1930 yılında Alman Barış Akademisi'nin kurulmasının ardından 1931'de Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde Uluslararası Teşkilatlar ve Barış Çalışmaları bölümü açılmıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 34; Sandıklı, Kaya, 2012, 386).

1942 yılında Mary Parker Follet'in kullandığı "ortak kazanç" kavramı ve David Mitrany'nin geliştirdiği "işlevselci yaklaşım", çatışma çözümü alanında önemli bir yaklaşımının ortaya çıkışına önayak olmuştur. Söz konusu bu yaklaşım, "kazan-kazan yaklaşımı" olarak adlandırılmıştır (Ramsbotham, Wodhouse, Miall, 2007, 35-38). Bu yaklaşım, realist temelli kazan-kaybet yaklaşımının tam tersidir. (Sandıklı, Kaya, 2012, 386).

Çatışma ve barış çalışmalarının kurumsal gelişmesi, 1945 yılından sonra başlamıştır. Bu dönemde, artan nükleer silahların tehdit oluşturması ve bloklar arası uyuşmazlıkların artması, çatışma ve barış çalışmalarının yaygınlaşmasına önayak olmuştur. Çatışma ve barış araştırmalarının ilk kurumu, 1945 ile 1965 yılları arasında ortaya çıkmıştır. 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'nin bombalanmasının ardından

Theodore F. Lentz tarafından St Louis, Missouri'de ilk Barış Araştırmaları Laboratuarı kurulmuştur (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 40). Bu girişimin ardından, Michigan Üniversitesi'nden bir grup öncü, çatışma çözümü alanında yeni bir atılım gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, Michigan Üniversitesi'nde çalışmakta olan Kenneth Boulding'in girişimiyle, alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Boulding'in öncülüğünde ilk olarak 1957 yılında *Journal of Conflict Resolution* adlı dergi yayın hayatına başlamıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 40-41). Boulding, üniversitedeki birkaç akademisyenle birlikte –Anatol Rapoport, Herbert Kelman, Robert Cooley Angell- bu dergiyi çıkarmıştır. Ayrıca, 1959 yılında aynı üniversitede, "Çatışma Çözümü Araştırmaları Merkezi"ni kuran Boulding, çalışmalarını daha çok savaşların nasıl önlenebileceği üzerine odaklamıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 40-41). Boulding, savaşın hangi koşullar altında önlenebileceğine odaklanan birçok yayın yapmıştır. Bouildig, yayınlarında savaşın önlenebilmesi için uluslararası örgütlerin ve araştırma ve enformasyon olanaklarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 41).

Boulding'in Michigan'daki çalışmalarının yanı sıra Johan Galtung da, İskandinavya'da barış çalışmalarını ilerletmiştir. İskandinavya'da, 1960 yılında, Oslo Üniversitesi bünyesinde, Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü kurulmuş ve bu kurum tarafından 1964 yılında *Journal of Peace Research* adında bir dergi yayınlanmaya başlamıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 41-42). İskandinav ekolünden Johan Galtung, önemli çalışmalara imza atmıştır. Galtung, bilhassa şiddet ve barış kavramları üzerinde yoğunlaşmış ve sadece savaşların nasıl önlenebilineceğine dair değil, aynı zamanda kalıcı barışın tesisinin nasıl mümkün olabileceği üzerine de farklı yaklaşımlar geliştirmiştir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 41-42; Sandıklı, Kaya, 2012, 388). Galtung, çatışmanın son bulmasının ancak çatışan tarafların ortak çıkarlar üzerinde anlaşmalarıyla olabileceğini belirtir ve sadece bir tarafın ilerlemesi ya da kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ile çatışmaların son bulmayacağının altını çizmektedir. Galtung'a göre çatışmanın sonlanması için iki taraf da çıkarlarını unutup birlikte var olma çabası göstermelidir (Sandıklı, Kaya, 2012, 388).

Boulding ve Galtung'un yanı sıra, disiplinin kurucusu niteliğinde olan bir başka isim de John Burton'dur. Burton, çatışma çözümü disiplinine oyun, ihtiyaç ve sistem

teorilerini uyarlamış ve kalıcı barışın, güvenlik, kimlik ve tanınma gibi belli ihtiyaçların giderilmesiyle sağlanabileceğini belirtmiştir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 43-47; Sandıklı, Kaya, 2012, 388). Bu gelişmelerin ardından, 1965-1985 yılları arasında, çatışma çözümü alanında çalışmalar çeşitlenmiştir. Geliştirilen teorilerle birlikte çoğunlukla spesifik konular üzerinde kafa yorulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Harvard Üniversitesi'nde çatışma çözümü üzerine yeni bir program açılmıştır (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 48-50). 1985-2005 döneminde, ise çatışma çözümü alanı daha da gelişmiş ve ortaya yeni bakış açıları çıkmıştır. Bu dönemde, özellikle problem çözme üzerine yoğunlaşılmış ve barış inşasının nasıl olabileceği araştırılmıştır. Bu dönemde barış inşasının aşağıdan yukarıya doğru değil yukarıdan aşağıya doğru olması gerektiği savunulmuştur (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 9).

2.4.1. Galtung ve Barış

Johan Galtung, barış çalışmalarında önemli yeri olan çatışma, şiddet ve barış modelini oluşturmuştur. Galtung (1969, 167-191)'a göre çatışma üç ayaktan oluşan bir üçgen gibidir. Bu üçgenin birinci ayağını çelişme, ikinci ayağını tutum, üçüncü ayağını da davranış oluşturmaktadır. Galtung (1969, 167-191), çatışmanın olabilmesi için bu üç öğenin birlikte bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Galtung'a göre, eğer bu üç öğeden herhangi biri ya da birkaçı bulunmaz ise, o olgu çatışma olarak nitelendirilemez. Yine bu doğrultuda çatışma, bu üç öğenin sürekli olarak birbirini etkilediği, değiştirdiği ve dönüştürdüğü dinamik bir süreçtir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 9-10).

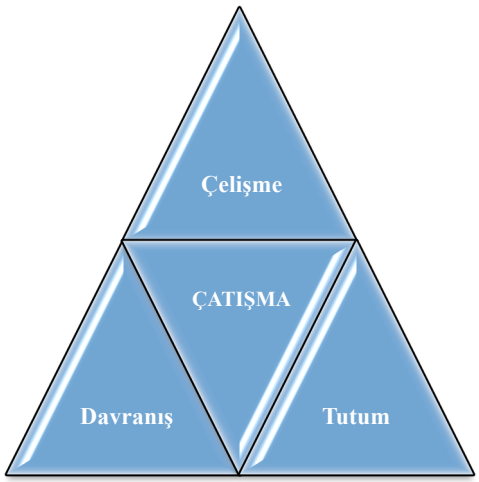

Şekil 1: Galtung'un Çatışma Üçgeni

Ramsbotham, Oliver., Tom Woodhouse ve Hugh Miall (der). **Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts.** (Cambridge: Polity Press, 2007).

Galtung (1969, 291-305)'a göre, şiddet üç tiptir. Bunlar, yapısal şiddet, kültürel şiddet ve doğrudan şiddettir. Çelik (2009, 167)'e göre, burada söz konusu olan doğrudan şiddet, gözle görülür bir şekilde fark edilen ölüm, işkence vb. şiddet türüdür. Yapısal şiddet ise, ekonomik ve siyasi yapılanmalarla bireyin ya da bireylerin gelişimini etkileyen ve bazen doğrudan şiddetlere de neden olabilen şiddet türüdür. Yoksulluk, sömürü, sosyal adaletsizlik, demokrasi olmaması gibi durumlar yapısal şiddet tanımına girmektedir. Yapısal şiddetler grup ya da gruplar arasında eşitsizliğe yol açmaktadır. Kültürel şiddet ise, kültürel hegomonya kuran bir grubun varlığıyla ortaya çıkar ve özellikle söylem ve sembollerle toplumlarda kendine yer bulur (Galtung, 1969, 292-294; Çelik, 2009, 167). Galtung (1969), doğrusal şiddetin, çatışma davranış tarzını değiştirerek, yapısal şiddeti yapısal çelişkileri ortadan kaldırarak, kültürel şiddetin ise, tutumları değiştirerek sonlandırılabilineceğini iddia etmektedir.

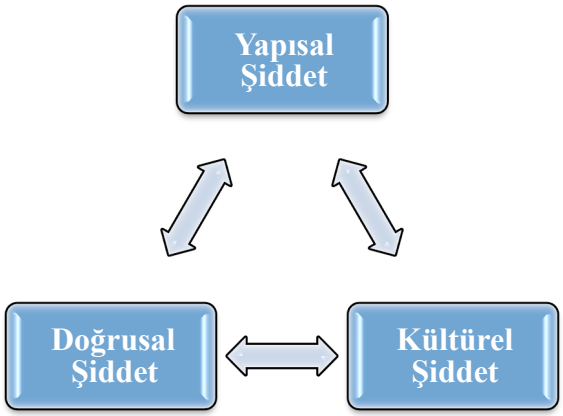

Şekil 2: Galtung'un Şiddet Üçgeni

Ramsbotham, Oliver., Tom Woodhouse ve Hugh Miall (der). **Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts.** (Cambridge: Polity Press, 2007).

Galtung'un barışın olmazsa olmazı olarak gördüğü üç öğe vardır. Bunlar, barış inşası, barışı koruma ve barışı sağlamadır.

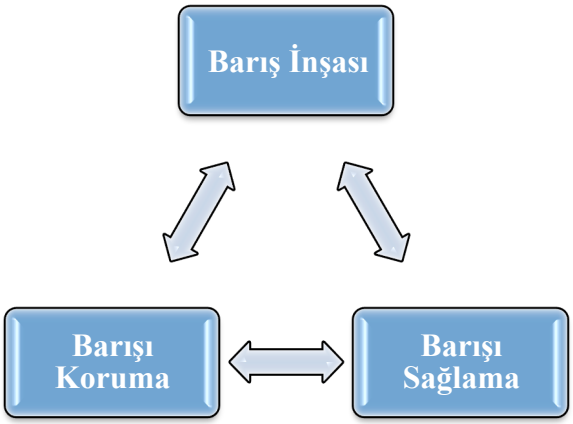

Şekil 3: Galtung'un Barış Üçgeni

Ramsbotham, Oliver., Tom Woodhouse ve Hugh Miall (der). **Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts.** (Cambridge: Polity Press, 2007).

Galtung'un üzerinde durduğu diğer kavramlar ise asimetrik ve simetrik çatışmalardır. Simetrik çatışma, karşı karşıya gelen tarafların belli ölçülerde (her iki taraf da güçlü ya da zayıfsa gibi) eşit olması durumunda yaşanan çatışmaya verilen addır. Asimetrik çatışma ise, karşı karşıya gelen taraflar arasında eşitsizlik olması halidir. Kısaca, nispeten aynı şartlarda olan tarafların karşı karşıya gelmesi halinde simetrik, çoğunlukla, azınlık grup arasında, işverenle, çalışanları arasında, hükümetle, isyancılar arasında olduğu gibi farklı tarafların karşı karşıya gelmesi halinde ise asimetrik çatışmalar yaşanmaktadır.

Çatışma çözümlerinde, çatışmanın sona erdiği ya da sürekli olmaktan çıktığı andan itibaren başlayan dönem ise barış dönemi olarak nitelendirilmektedir (Sancar, 2013). Bu doğrultuda Galtung, negatif ve pozitif olmak üzere iki tür barıştan bahseder. Negatif barış, "devletler arasında ya da devlet toprakları içinde savaş ya da şiddetli çatışma olmaması anlamına gelir". Pozitif barış ise, "eşitlik, adalet ve gelişme durumuyla bağlantılı olan savaş ya da şiddetli çatışma ortamının olmaması" anlamını taşır (Galtung, 1964; 2003, Şentürk, 2012, 37,38; Eğitim-Sen, 2013).

Çatışmanın sona ermesinin ardından oluşan dönem genellikle negatif barış olarak adlandırılır. Negatif barış, aslında savaşın bitmesi ve fiziksel şiddetin ortadan kalkması durumudur. Burada önemli olan nokta negatif barış sürecinde, çatışmaların son bulurken çatışmalara neden olan etkenlerin hala varlığını sürdürmesidir. Bu barış türü "eksik barış" olarak da nitelendirilmektedir (Sancar, 2003; Aktan, 2005). Pozitif barış ise, adaletin sağlandığı ve fiziksel şiddetin yanı sıra, yapısal şiddetin de ortadan kalktığı barış türüdür. Kırılgan olan negatif barış sürecinden pozitif barış sürecine geçmeden çatışma tam anlamıyla çözülmüş sayılmaz. Çünkü negatif barış bir anlamda ateşkestir ancak, negatif barış da çatışma yaşanmıyor olsa da barışa dair bir antlaşma yapılmamıştır. Yani çatışmanın yeniden yaşanması muhtemeldir (Aktan, 2005).

2.4.2. Barışın Koşulları

Çatışmanın son bulmasıyla devreye giren yeni olgu barış olarak adlandırılmaktadır. Çatışan grupların barış ortamına geçebilmeleri için ise belli koşullar vardır. Arslan Çapan (2013, 30), barışın olabilmesi için ilk olarak, tarafların barışı tam anlamıyla istemesi ve bunun için gerekeni yapmaya gönüllü olması gerektiğini belirtir. Arslan, Çapan (2013, 30), barışın olmazsa olmaz 5 koşulundan bahsederler. Bu koşullar, Arslan ve Çapan'ın kendi ifadeleriyle, "tarafların diğer tarafın kimliğini ve insanlığını kabul etmesi, barış için müşterek bir ahlaki zemin geliştirilmesi, tarihle yüzleşmek, sorumluluğu kabul etmek ve işbirliği mekanizmaları için kurumsal altyapının oluşturulması"dır.

Yukarıdaki barış koşullarını kısaca açıklarsak, taraflar öncelikle birbirlerinin kimliklerini tanımalı ve kabul etmelidir. Taraflar, barışı ahlaki bir değer olarak benimsemeli ve şiddeti asla meşru görmemelidir. Taraflar, çatışma süreçlerinde yaşadıklarını kabullenmeli ve gerekirse bunlarla yüzleşmelidir. Bir başka koşul, çatışan tarafların yaptıkları hataların sorumluluğunu üstlenmesidir. Yapılan hatalar kabul edilip ayrıca telafi yoluna gidilmelidir. Son olarak barışın olabilmesi için, siyasi mekanizmaların desteğiyle kurumsal bir altyapı oluşturulmalıdır.

Yukarıda sayılan barış koşullarının yerine getirilmesiyle barış sağlanabilirken, bu sürecin çok kısa olmayacağı, hatta uzun yıllar sürebileceğini söylemekte fayda var. Çünkü çatışmalar, genelde uzun solukludur ve her iki taraf ya da taraflar, yaşananları bir anda unutamayabilir. Kısacası, kalıcı barış için tarafların ciddi bir çaba

göstermelerine ihtiyaç vardır. Arslan, Çapan (2013, 25-45), "Kürt Meselesinde Şiddet Sarmalını Aşmak ve Çözüm Süreci" adlı makalesinde Paul Lederach'ın dört aşamalı kalıcı barış sürecinden bahseder. Lederach (1997)'a göre barışın genel koşullarının yanı sıra, kalıcı barış için ayrıca şu aşamalar gerekmektedir:

- 1. Aşama: Hakikat: Yapılan yanlışların kabul edilmesi,
- 2. Aşama: Sevgi/Af: Yapılan yanlışlarla yüzleşilmesi, bunların aşılması ve ilişkiler açısından yeni bir başlangıç yapılması,
- 3. Aşama: Adalet: Ezilen ve baskı görenlere yönelik, yeni hakların ve programların tesisi,
- 4. Aşama: Barış: Herkesin güvenliğinin sağlanması ve bununla gelen uyum ve hoşgörü (Arslan, Çapan, 2013, 31).

Çatışma halinde olan taraf ya da tarafların, barışabilmesi için Kelman (2002)'ın önerdiği barış aşamaları, barış için ön koşullar olarak görülebilir. Lederach (1997, 29-30)'ın üzerinde durduğu dört aşama ise, kalıcı barışın tesisi için vazgeçilmezdir. Barış, kalıcı hale dönüştürülmediği sürece, eksik kalacak ve olası çatışma hali var olacaktır.

2.5. Çatışma Çözümleri Disiplinin Etnik Çatışmalara Yaklaşımı Ve Çatışma Çözme Teknikleri

Çelik (2009, 173), çatışma çözümleri alanının etnik çatışmaların çözümü konusunda bazı yaklaşımlar geliştirdiğini belirtir. Bu yaklaşımların en temelinde disiplinin, var olan sorunları yüzeysel olarak incelemek yerine, kökenine inmesidir. Çelik, sorunun kökenine inmesi ve tarafların uzlaşmasının sağlanmasının ardından, çatışma çözümü yapılabileceğini vurgular. Çelik'in konuya dair fikirleri şu şekildedir:

> "Uyuşmazlık çözümü literatürünü diğer literatürlerden ayıran en önemli fark, çatışmaların çözümünün ancak sorunun kökenine inerek ve tarafların uzlaşması sonrasında yapılması gerektiğini, bunun da ancak konuyla ilgili tüm aktörlerin ve/veya üçüncü taraflar/aktörler arabuluculuğuyla yapılan müzakereler, sorun-çözümü çalıştayları ya da yerel toplumsal çözüm yollarından geçtiğini iddia etmesidir. Bunun nedeni ise bu sorunların doğasını ve sorunlara müdahil olan aktörlerin pozisyonlarını ihtiyaçlarını anlamanın, etnik sorunların çözümünde sürebilir çözümler üreteceğidir" (Çelik, 2009, 173).

Çelik (2009, 173-174), devlet ve etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalarda devletin güçlü taraf olduğunu ve –bilhassa etnik grup şiddete bulaşmışsa- etnik grubu bir muhatap olarak görmediğini belirtir.

2.5.1. Çatışma Çözme Teknikleri

Çatışma çözümü yaklaşımlarının dört ana özelliği bulunmaktadır. Bunlar Sanson, Bretherton (2001, 196)'a göre ilk olarak, söz konusu tarafların işbirliğine

odaklanmaları ve çaba göstermeleridir. Bu düşünceye göre eğer işbirliği olursa, çatışma, taraflar için bir kazanç ortamına dönüşebilir. İkincisi, kapsayıcı bir şekilde çatışma çözümünün yönetilmesidir. Burada, söz konusu olan kapsayıcılık, tarafların menfaat ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması anlamı taşımaktadır.

Çatışma çözümü yaklaşımının üçüncü özelliği, tarafların temel çıkarlarının öncelendiği ve hiçbir tarafın çıkarlarının bir diğerinden daha fazla önemsenmediği bir ortama girilmesi olarak vurgulanmaktadır. Dördüncü özellik ise, çatışma sürecinin ve sonucunun barışa yönelik olmasıdır. Bu doğrultuda çatışma halinin, silahlı bir şekilde sona erdirilmesi de uygun görülmemektedir. Çünkü bu görüşe göre eğer silahla, bir barış getirilmeye çalışılıyorsa, sonraki dönemlerde, bu durum sebep gösterilerek tarafların tekrar silaha yönelmesi muhtemeldir (Sanson, Bretherton, 2001, 196-199; Dağcı, Çaman, 2012, 1140).

Yaşanan çatışmaların ortadan kalkması için uğraşan ve bu konu üzerine yoğunlaşan uzmanlar, çatışmayı ortadan kaldırabilecek çeşitli teknikler geliştirmiştir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanları, müzakere, arabuluculuk, problem çözme çalıştayları, toplumsal mutabakat ve üçüncü taraflardır (Carter, 2010; Burton, Dukes, 1990; Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007; Burgess, Burgess, 1997, Deutsch, 1973).

Müzakere, en temel ve en sık başvurulan çatışma çözümü yöntemidir (Burgess, Burgess, 1997, 210). Müzakerenin net bir tanımı yoktur. Birçok çatışma çözümü uzmanı müzakereyi farklı farklı tanımlamaktadır. Ancak en genel tanımıyla müzakere şu anlama gelmektedir. Yeşiladalı (2007), müzakere kavramını söyle tanımlamaktadır:

> "Müzakere, tarafların birbiriyle rekabet içinde bulunan ihtiyaçları, çıkarları ve hedeflerinden kaynaklanan bir çatışmayı çözmek için gönüllü olarak giriştiği bir süreçtir. Taraflar güç/şiddete başvurmak yerine sorun çözmeye odaklanırlar".

Dağcı, Çaman (2012, 1140-1141), müzakere yönteminin, uyuşmazlıkların çözümünde öncelikli olarak başvurulması gereken bir yöntem olduğunu ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 6. bölümünün 3/1. Maddesinde, bu durumun şu şekilde ifade edildiğini belirtmektedir:

> "Herhangi bir anlaşmazlığın tarafları, devamı uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek olan anlaşmazlıklarını, her şeyden önce müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, tahkim, yargısal çözüm, bölgesel kurumlara ya da ayarlamalara başvurarak veya kendi seçecekleri diğer barışçıl yollarla çözümüne çalışacaklardır".

Müzakere, şiddeti sonlandırmayı ve çatışan tarafların ortak karar alarak bir anlaşma ortamında buluşmalarını hedeflemektedir. Müzakere, çatışan taraflar lehinde avantaj

sağlamayı ve taraflar arasında uzlaşma ortamını hedefleyen bir yöntemdir. Burgess, Burgess (1997, 210)'e göre, müzakere birçok farklı biçimde olabilmektedir. Pozisyonel müzakere ve çıkar temelli müzakere, müzakerenin farklı biçimlerine örnektir (Fisher, Ury, Patton, 1991).

Pozisyonel müzakere, bünyesinde rekabeti barındırmakta ve bu müzakere yaklaşımında, her iki taraf da daha çok çıkar elde etmeye çalışmaktadır (Burgess, Burgess, 1997, 210). Çıkar temelli müzakere de ise amaç, taraflar arasında ayrımcılık yapmadan, her iki taraf için hayati olan unsurlar üzerinde bir anlaşmaya varmaktır. Farklı koşullarda farklı müzakere tekniklerine ihtiyaç duyulabilmektedir. Müzakere, daha önce de belirtildiği üzere, hem en sık başvurulan hem de en yararlı görülen çatışma çözme tekniğidir. Fakat müzakerenin, çözüm olmadığı çatışmalar da mevcuttur (Burgess, Burgess, 1997, 212). İşte bu noktada devreye arabuluculuk girmektedir.

Arabuluculuk, çatışma çözme teknikleri arasında en önemlilerindendir. Arabuluculuk, çatışan tarafların bir üçüncü taraf ya da arabulucu tarafından desteklenmesiyle oluşan müzakere sürecidir. Burgess, Burgess (1997, 178), arabuluculuğun çatışma çözümlerinin en önemli tekniklerinden biri olduğunu belirtmektedir.

Müzakere tanımında olduğu gibi arabuluculuğun da net ve kesin bir tanımı yoktur. Kressel, Burgess'e göre arabuluculuğun tanımı şu şekildedir.

> "Arabuluculuk, bir anlaşmazlığın taraflarının aralarındaki farklılıkları kabul edilebilir üçüncü bir tarafın yardımıyla çözmeye çalıştığı bir süreçtir" (Kressel, Burgess 1997, 211'den aktaran Dağcı, Çaman, 2012, 1143).

Burgess, Burgess (1997, 178)'e göre, arabuluculuk sürecinde, arabulucular, uyuşmazlık yaşayan tarafların, etkili bir iletişim süreci geçirmesini sağlamakla, yaşanan uyuşmazlığı doğru bir şekilde analiz etmekle ve tarafların her ikisi içinde karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm geliştirmekle yükümlüdür. Arabulucular, çatışan tarafları dinleseler de hakemlerden, farklı olarak çözüm sürecinde karar verici mevkiinde değildir; arabulucular, tarafların kendi kararlarını vermelerinde onlara yardımcı olmaya çalışırlar. Daha önce de belirtildiği üzere, arabuluculuğun bir amacı da, tarafların lehine çözümler üretmek ve tarafların kendi çıkarlarını öncelemelerine engel olmaktır.

Dağcı, Çaman (2012, 1143)'a göre, arabuluculuk, müzakerenin sonuç vermediği ya da tarafların mülakata razı olmadığı zamanlarda devletler, uluslararası arenada dışarıdan bir başka kişi, kişiler, örgüt ya da kurumların desteğine ihtiyaç duyar. Fakat her arabulucunun ortak olduğu çatışma çözümü başarılı olacak diye bir kaide yoktur. Bu durum çatışmaya ve kişilere göre değişiklik göstermektedir.

Yetenekli bir arabulucu tarafından yönetildiğinde, arabuluculuk yönteminin birçok avantajı vardır (Burgess, Burgess, 1997, 181). Örneğin, arabuluculuk yöntemi, diğer yöntemlere göre daha ucuzdur ve daha hızlı bir şekilde sonuç verebilmektedir. Ayrıca, kazan-kaybet, ya da ya hepsi ya hiç yaklaşımlarının tersine arabuluculuk yöntemi, her iki tarafın da ihtiyaçlarını karşılayacak ve tarafları tatmin edecek çözümler geliştirmeye önayak olmaktadır (Burgess, Burgess, 1997, 181).

Müzakere ve arabuluculuk yöntemlerinin ardından, çatışma çözmede kullanılan bir diğer teknik de problem çözme atölyeleridir (Burton, 1990; Kelman, 1996; Burgess, Burgess, 1997). Burgess, Burgess (1997, 246)'e göre, problem çözme yaklaşımı, insanlar tarafından değişik şekillerde anlamlandırılan bir kavramdır.

Problem çözme yaklaşımında, amaç, tarafların yaşadıkları çatışmayı barışçıl ve insancıl bir çözüm etrafında sonuçlandırmak için, karşı karşıya gelen taraf üyelerini ve toplumun her kesiminden insanları, ortak bir zeminde bir araya getirmektir. Bu teknik, çoğunlukla devletlerarası uyuşmazlıkların giderilmesinde daha çok başarı sağlamaktadır (Çağlayan, 2013, 77).

Problem çözme atölyelerinde, tarafların ihtiyaçlarını anlaması ve bu yönde bilgilenmeleri için, taraflara yardımcı olan kolaylaştırıcı tarafından belli bir gündem oluşturulur ve bu doğrultuda periyodik olarak görüşmeler, toplantılar ve atölye çalışmaları gerçekleştirilir. Burada amaç, her yönüyle çatışmanın altında yatan nedenleri anlamak için bir ortam oluşturmaktır (Burton, Dukes, 1990, 143-144; Burgess, Burgess, 1997, 246; Mitchell, Banks, 1996).

Tarafların birbirlerini, ihtiyaçlarını anlamaları ve enteraktif bir şekilde görüşmeler gerçekleştirmeleri, çözüm noktasında atılması gereken en temel adımdır (Burton, Dukes, 1990, 143-144; Mitchell, Banks, 1996). Problem çözme atölyelerinde, tarafların algıları, yaşadıkları hayal kırıklıkları ve gördükleri baskılar gibi konular aydınlatılmaya ve taraflar tarafından anlaşılmasına önayak olunmaya çalışılmaktadır (Burton, Dukes, 1990, 143-144).

Genellikle, birkaç ay ya da yılı kapsayan problem çözme yaklaşım sürecinde, bazen haftada, ya da iki haftada bir, bazen de ayda bir atölye çalışmaları ya da toplantılar düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra, sıklıkla küçük çalışma grupları ile birlikte belli problemler üzerinde çalışılmaktadır (Burton, 1990; Burton, Dukes, 1990, 143-144; Burgess, Burgess, 1997, 246; Carter, 2010, 108; Mitchell, Banks, 1996).

Toplumsal mutabakat ise, geçmişte aralarında anlaşmazlık yaşanmış taraflar arasında karşılıklı güven inşa etmek, tarafların karşılıklı olarak birbirlerini kabullenmesini, geçmişte yaşanan haksızlıkların farkında olunmasını ve affetmesini sağlamak, çatışma tekrarını önlemek ve istikrar eksenli kalıcı bir barış sağlamak amacıyla oluşturulan çeşitli mekanizmaları ifade etmektedir (Burgess, Burgess, 1997, 255). Bu noktada toplumsal mutabakat yaklaşımında öncelikli olarak tarafların şiddete yönelmelerini engellemek hedeflenmektedir (Çağlayan, 2013, 80).

Burgess, Burgess (1997, 255), toplumsal mutabakatı, barış inşasının asıl amacı olarak değerlendirmektedir. Lederach ise toplumsal mutabakatı, güvenin ve merhametin karşılaştığı, adalet ve barışın öpüştüğü bir alan olarak betimlemektedir. Toplumsal mutabakatta, sadece amaç çatışmaların yıkıcı etkilerini yönetmek değildir. Taraflar arasında düşmanlık yaratan sebeplere odaklanarak tarafların birbirlerine karşı duydukları nefretin altında yatan sebepleri de ortaya çıkarmak gereklidir (Çağlayan, 2013, 80).

İşin içinden çıkamayan, derinlere yerleşmiş bir çatışma geçmişi olan ve bir çözüm üretemeyen taraflar, kendilerine yardım etmesi gereken üçüncü bir tarafa ihtiyaç duyabilmektedir. Bu noktada, üçüncü taraflar çatışanlara yardımcı olabilmektedir. Bir çatışma çözümü tekniği olan, üçüncü taraflar, çatışan tarafların arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi ya da bununla baş edebilmesi için, çatışmaya dâhil olmayan bir kişi ya da bir takım insandan yardım alması sürecidir (Fisher, 1990; Deutsch,1973; Burton, Dukes, 1990). Üçüncü taraf yaklaşımının, her iki tarafa da nötr olan bir diğer kişinin, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi için çabalaması olarak da tanımlanabilir.

Deutsch (1973, 376), üçüncü tarafların, çatışma çözümünde çok önemli bir yeri olmasının yanı sıra ayrıca kesin sonuca götürebilen bir teknik olduğunu da belirtmektedir. Deutsch, üçüncü tarafların aracılığının yapıcı olduğunu ve bilhassa saygın, güçlü ve becerikli üçüncü tarafların, güçlerini ve saygınlıklarını kullanarak,

çatışmayı yapıcı bir şekilde şekillendirebildiğini ve aynı zamanda karşılıklı olarak tarafların tatmin olmasını sağlayacak çözümleri oluşturabildiğini belirtmiştir (Deutsch, 1973, 376). Üçüncü taraf yaklaşımının üç ana yöntemi vardır. Bunlar, soruşturma, tahkim ve arabuluculuktur.

Yukarıda detaylı şekilde ele alınan çatışma çözme teknikleri düşünüldüğünde, bu teze konu olan devlet-PKK çatışmasında, birçok yöntemin kullanıldığı ve kullanılabileceği açıktır. Çok boyutlu bir sorun olan ve temelinde etnik nüveler barındıran Kürt sorununda, 2. Erdoğan Hükümeti'nin 2009 yılında başlattığı Demokratik Açılım Süreci, aslında bariz bir çatışma çözme denemesidir. Yaşanan bu çatışma, çatışma çözme ekseninde değerlendirildiğinde, atılması gereken birçok adım olduğu görülmektedir.

TÜRKİYE'DE KÜRT SORUNU VE PKK

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde, Kürt sorununun gelişimine, ikinci bölümde ise PKK konusuna değinilecektir. Kürt sorunu konusu, ele alınırken öncelikli olarak Kürt sorununun kökenleri konusu irdelenecektir. Bu bölümde ayrıca, Kürt sorununun isimlendirme ve tanımlama problemi, Kürt milli bilincinin uyanışı, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine Kürt sorununun gelişimi, Cumhuriyet döneminde Kürtlerin durumuna ve Kürt sorununa değinilecektir.

Bölümün ikinci kısmında ise ilk olarak PKK'nın ortaya çıkışı, ideolojisi ve mücadele araçları yer alacaktır. Ardından PKK'nın yurtdışı örgütlenmesi üzerinde durulacak ve bu kısmın ardından PKK lideri Abdullah Öcalan'ın hayatı ve PKK ile ilişkisi işlenecektir. Son olarak bu bölümde Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından günümüze Kürt sorununun nasıl bir ivme kazandığı ve şuan hangi aşamaya geldiği ele alınacaktır.

3.1. Kürt Sorununun Kökenleri

Kürt sorunu, Türkiye'nin en önemli ve en karmaşık sorunlarından biridir (Bruinessen, 2009, 84; Kirişçi ve Winrow, 1997, 104; Saraçoğlu, 2011, 7; Yeğen, 2011, 21). Sorunun uzun yıllar çözülememesi, sorunu bir keşmekeşe dönüştürmüş ve Türkiye'nin aleyhine birçok sonuç doğurmuştur (Fuller, Barkey, 2011, 5-9). En önemlisi de bu sorun, zamanla bir iç sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır (Kirişçi ve Winrow, 1997, 241; Kurubaş, 2004, 1-7).

Kurubaş (2004, 2), özellikle I. Dünya Savaşı'nın ertesinde yaşanan gelişmelerle birlikte, Kürt sorununun uluslararası bir boyut kazandığını vurgulamaktadır. Fuller, Barkey (2011, 20), Kürt nüfusunun 4 farklı ülkede yaşıyor olmasından yola çıkarak, Kürt sorununun yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren bir iç sorun olmadığını, sorunun uluslararası bir boyutunun da olduğunu belirtmektedir.

Kürt sorunu, bir anda ortaya çıkmış bir sorun değildir. Sorunun kökenleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Hatta sorunun kökenlerini Osmanlı İmparatorluğu'na götürmek mümkündür.

Bozarslan (2008, 841)' göre, Kürt sorununu, şu şekilde ifade etmek mümkündür:

> "Kuvvet ve hâkimiyet ilişkilerinin Türklük dışında her türlü kimlik ve aidiyeti dışlayan, tarih, kültür ve eğitimde yalnızca Türklüğe yer veren ve diğer grupların sembolik kaynaklarını yasaklayan Cumhuriyet Türkiye'sinin milli ve içtimai bir meselesi olarak tanımlanabilir. Bir anlamda Kürt meselesi, Türkiye'nin demokrasi, rejim, çokkültürlülük, hâkim ve resmi milliyetçilik (…) gibi önemli diğer meselelerini tahlilini mümkün kılan bir turnusol kâğıdı olarak görülebilir".

Ersanlı, Özdoğan, (2012, 21)'a göre, Kürt sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nda – özerklik taleplerinin bir sonucu olarak- baş gösteren isyanlarla ortaya çıkmış ve bugüne ulaşmış bir sorundur. Yeğen (2011, 14)'e göre ise, Kürt sorunu, temelde Kürtlerin, Cumhuriyet'in getirdiği ulus-devlet mantığına razı olmaması durumudur.

Neredeyse yüz yıldır var olan bu sorun, devletin ve hükümetlerin her zaman gündeminde olmuştur (Yeğen, 2011, 21). Dolayısıyla bu sorunla başa çıkma yöntemi dönemin koşullarına, yaşanan gelişmelere ve hükümetlerin yaklaşımlarına göre sürekli değişmiştir.

Kürt sorununun dile getirilmesinde öncü rol oynayan kişiler, konjonktüre göre değişmiştir. Bu noktada Kürt sorununun öncelerde feodal mirler, dini liderler/şeyhler, orta sınıf aydınları ve profesyoneller tarafından şekillendirildiği, şimdilerde ise daha alt sınıftaki kişiler tarafından dönüştürüldüğü söylenebilmektedir (Yeğen, 2011, 21).

Aydınoğlu (2014, 7-8), Kürt sorununun 1960'lı yıllarda "Doğu sorunu" olarak 1960 yılının sonlarına yaklaşıldığında ise –bilhassa Türk solunda-"Kürt sorunu" olarak dillendirildiğini belirtmektedir. Ayrıca Aydınoğlu'na göre, sorunun muhatapları zamanla değişmiş ve farklı kesimlerdeki kişilere ve gruplara işaret etmiştir. 1960 yılında sorunun öznesi, "Doğulu Aydınlar", sonrasında "Doğulu Sosyalistler" olmuştur. Aradan 10 yıl geçtikten sonra bu kez özne, "Kürt aydınları, Kürt sosyalistleri, Kürt sol örgütleri" şeklinde anılır olmuştur. 1980'lerde ve 1990'larda, "Kürt aydınları" ve "Kürt sosyalistleri" özne konumundayken, 1980'lerin sonundan itibaren bu konum, PKK'ya devredilmiştir.

Devlet her dönemde, -çoğunlukla asayiş temelli olsa da- meseleye değişik açılardan yaklaşmıştır. Neredeyse her dönem bir asayiş sorunu olarak ele alınan Kürt sorunu, devlet tarafından bazen geri kalmışlık, bazen de Kürtlerin sadakatsizliği olarak değerlendirilmiştir (Yeğen, 2011, 22).

Örneğin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Kürt sorunu, kültürel ve siyasi haklar temelinde ele alınan bir sorun oldu. 1924'ten sonra 1990'lı yıllara kadar -yaklaşık 70 yıl boyunca- ise, sorunun kültürel ve siyasi boyutu görmezden gelindi (Yeğen, 2011, 22). Bu dönem boyunca sorun, devlet tarafından sosyal, iktisadi ya da asayiş temelli bir sorun olarak görüldü. 1990'lı yıllardan sonra ise eskiye bir dönüş yapılarak sorunun kültürel ve siyasi boyutuyla ilgilenilmeye başlandı. Bu dönemde de asimilasyon ve baskı devam etse de, "tanıma politikası" yeniden gündeme geldi ve devlet, bu yönde adımlar atmaya başladı (Yeğen, 2011, 22).

Daha önce de belirtildiği gibi, sorunla baş etme yolları, sorunun ilk ortaya çıktığı zamanlardan günümüze kadar değişerek gelmiştir (Yeğen, 2011, 21). Devlet, Kürt sorununu ortadan kaldırmak için uzun uğraşlar vermiştir. Genellikle asimilasyon, tedip ya da tenkil temelli çözüm yolları denenmiş olsa da, bazen tanıma siyaseti de ön plana çıkmıştır (Yeğen, 2011, 22).

Meseleye nasıl bakılırsa bakılsın, çözüm adına hangi yollar denenirse denensin en nihayetinde kesin bir çözüme ulaşılamamıştır. Sorun, hayati problemleri de beraberinde getirerek günümüze kadar devam etmiştir. Kürt sorununun, ülkenin diğer sorunlarını etkileme potansiyeli yüksektir. Bu noktada, sorunun doğru bir şekilde ve derinlemesine analiz edilmesi ve çözüm üretilmesi gerekmektedir (Konda, 2011, 11).

3.1.1. İsimlendirme Ve Tanımlama Problemi

Kürt sorunu söz konusu olduğunda, öncelikli olarak sorununun isimlendirilmesi tartışma konusu olmuştur. Meseleye farklı kesimler tarafından "Şark meselesi, Doğu meselesi, Doğu sorunu, Güneydoğu sorunu, terör sorunu, Kürt sorunu" gibi farklı adlar verilmiştir. Aslında bir noktada meselenin isimlendirilişi, meseleye hangi açıdan bakıldığına da işaret etmiştir (Konda, 2011, 23). Böylelikle meselenin bazen terör boyutu bazen kimlik boyutu bazen de sosyo-ekonomik boyutu ön planda tutulmuştur. Kısaca, Kürt sorunu, içerisinde etnik, siyasi, ekonomik, sosyal gibi çeşitli özellikler barındıran çok boyutlu bir meseledir ve tek bir boyuta indirilemeyecek kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir (Kurubaş, 2004,2).

Kürt sorununun isimlendirilme çıkmazının yanı sıra, tanımlandırılmasında da büyük ayrılıklar görülmüş ve ortaya farklı görüşler çıkmıştır.

Bruinessen (2012, 100)'e göre, Türkiye'de Kürt sorununun varlığını kabul edenlerin düşünceleri üç algı etrafında şekillenmektedir. Bu sorunu kabul edenlere göre, Kürt sorunu, ekonomik, kültürel ya da politik bir sorundur. Bruinessen, ayrıca tarihsel olarak incelendiğinde, Kürt hareketinin ilk başlarda ekonomik ve kültürel taleplerle yola çıktığı sonrasında ise politik bir amaca doğru kaydığını belirtmektedir.

Bozarslan (2008, 841), özellikle Meşrutiyet'in ilan edildiği dönemlerde, Kürt milliyetçiliğinin kültürel yönünün ağır bastığını, ancak 1914 yılından sonra ise, bu milliyetçiliğin siyasi bir zemine kaydığına dikkat çekmektedir. Bu noktada, Kürt milliyetçiliğinin ve Kürt sorununun, hem birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek hem de birbirleriyle bağdaştırılamayacak kavramlar olduğunu söylemek mümkündür (Bozarslan, 2008, 841).

3.1.2. Kürt milli bilincinin uyanışı

Kürtler, Ortadoğu'da yaşayan en büyük etnik gruplardan biridir. Büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olmalarına rağmen Kürtler, geç bir zamanda güçlü bir milliyetçi hareket oluşturmuşlardır (Fuller, Barkey, 2011; Dündar, 2009, 387; Kurubaş, 2004, 2). Dündar (2009, 387)'a göre Kürtlerin, Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve Osmanlı kimlik ve kültürüne eklemlenmesiyle ayrı bir Kürt kimliği ve etnik bilinci geliştirmemişlerdir. Öyle ki, Osmanlı'daki halklar içinde milliyetçilik fikirleriyle en geç tanışan etnik gruplardan biri Kürtler olmuştur. Bruinessen (2013, 390), Kürtler için milliyetçiliğin toplumsal anlamda etkin bir rol oynayamamış olmasının, Kürtlerin milli bilinçten tamamen uzak oldukları anlamına gelmediğini savunmaktadır. Milliyetçiliği bir güç olarak arkalarına alamamış da olsalar, aslında Kürtler de milli bir bilince sahipti. Kürt milliyetçiliği, zamanla toplumsal anlamda Kürtler için büyük bir güç olmuştur; ancak bu durum, yeni bir olgu niteliğindedir (Bruinessen, 2013, 390).

Fuller, Barkey (2011, 25-31)'e göre Kürtlerin geç bir şekilde milliyetçilik hareketi oluşturmalarının belli sebepleri vardır. Bu sebeplerin en önemlisi, yaşadıkları coğrafyanın dağlık oluşudur. Dağlık bölgede yaşamaları, Kürtlerin birbirlerinden uzak ve kopuk bir hayat sürmelerine sebep olmuştur. Bunun sonucunda Kürtler, kitlesel bir şekilde milliyetçilik hareketi oluşturamamıştır.

Ayrıca göçebe hayat tarzı benimseyen ve güçlü merkezi bir devlet altında örgütlenemeyen Kürtler için milli bilinç uyanışı diğer milletlere göre gecikmiştir (Fuller, Barkey 2011, 26). Bunun yanı sıra Fuller, Barkey (2011, 26), Kürtlerin geçmişte Osmanlı ve Fars himayesinde, son yetmiş yıldır da dört devlet –Irak, İran, Suriye ve Türkiye- içinde yaşamasını, yine Kürt halkının geç kalmış bir milli bilinç uyanışına sahip olmasında önemli bir etken olarak görmektedir.

Bruinessen (1999, 27), milliyetçiliğinin modern çağa ait bir düşünce olduğuna ve premodernde milliyetçilik düşüncelerinin var olmadığına, sadece kavmiyet bilincinin var olduğuna işaret etmiştir. Fuller, Barkey (2011, 25-31)'de on dokuzuncu yüzyılda milliyetçi düşüncelerin tam oluşmadığını belirtmiş ve Kürtlerin de bu nedenle geç bir milli uyanış yaşadıklarının altını çizmiştir.

Oran (1990), Kürt milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliğinin yükselişine bir tepki olduğunu ve Türklüğe artan vurgunun bu durumu tetiklediğini belirtmektedir. Kirişçi, Winrow (2011, 104-107) ise Kürt milliyetçiliğinin, peyder pey ilerlediğini ve Cumhuriyet'ten sonra hız kazandığını savunmaktadır. Bu bağlamda Kürtler, geç bir milli uyanış yaşamış ve bu uyanışın ivme kazanması ancak Cumhuriyet Dönemi'nde olmuştur.

3.2. Osmanlı'dan Günümüze Kürt Sorununun Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu, etnik, dini ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren bir yapıya sahipti. Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok farklı mezhep ve dinden halklar yaşamaktaydı. İmparatorluk, bünyesinde yer alan bu halkları asimile etmeye değil, kendi oluşturduğu sisteme entegre etmeye çalışmıştır (Heper, 2010, 33). İmparatorluk bünyesinde bulunan halklar, müslim ya da gayrimüslim olmak üzere sınıflandırılıyordu. Osmanlı'da, Kürtlerin de içinde bulunduğu yaklaşık 22 farklı etnisite vardı. Osmanlı'da 1850'li yılların başında, yaklaşık 1 milyon Kürtün yaşadığı belirtilmektedir (Heper, 2010, 68).

On altıncı yüzyılda Osmanlı'da Kürt emirlikleri ve bağımsız Kürt beyliklerinin etkinlikleri oldukça fazlaydı. Osmanlı tarafından bu emirliklerin bir kısmı sınır güvenliğini sağlamakta kullanılıyordu. Hükümdara vergi ve savaş zamanlarında asker vererek, içişlerinde kendi özerkliklerine sahip olan bu Kürt beylikleri, çoğu zaman hükümdarla iyi ilişkiler sağlamıştır. Öyle ki, Osmanlı idaresinden memnun

olan Kürt halkı, o dönemde kendi Kürt beylerinin muamelesinden rahatsızlık duyuyordu (Fuller, Barkey, 2011, 28).

On dokuzuncu yüzyılda ise yaşanan siyasi değişimlerle birlikte Kürt-Osmanlı ilişkilerinde dengeler bozulmaya başlamıştır. Fuller, Barkey (2011, 28-29)'e göre Osmanlı'nın modernleşme amacıyla merkezileşme çabasıyla birlikte, Osmanlı'nın Kürt bölgelerine müdahalelerini arttırması, zoraki yollarla asker toplaması gibi nedenler, Kürtlerin Osmanlı'ya karşı isyan etmelerine neden olmuştur. Yaşanan bu olaylar da bu kötü gidişatı kamçılamıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, Osmanlı idaresinde değişikliğe gidilerek daha merkeziyetçi bir idare sistemi benimsenmiştir. Bu yeni sistemle beraber, Osmanlı'da idari, iktisadi, siyasi alanda yapılan değişiklikler, Kürt emirlik ve beyliklerini de etkilemiş ve Osmanlı halklarında olduğu gibi Kürdistan'da da Tanzimat'a karşı tepkiler ortaya çıkmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ortaya çıkan en önemli isyan Mir Bedirhan Bey İsyanı'dır. Çoğu tarihçiye göre, Mir Bedirhan Bey İsyanı'nın en önemli nedeni, daha önce Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı olan Cizre'nin Musul'a bağlanmak istenmesi olayıdır. Bu isyan ardından başka isyanları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu ve buna benzer birçok isyanı bastırmak ve kontrol altına almak için devlet, Kürdistan Bölgesi'ne sürekli olarak askeri seferler düzenlemek zorunda kalmıştır.

Yayman (2011, 31)'a göre, Tanzimat reformları, öncelikli olarak gayrimüslimler arasında bir sıkıntı yaşanmasına sebep olmuş ve bu durumu aşmak için oluşturulan 1876 Anayasası da sorunu çözememiştir. Bu dönemde özellikle ilk olarak Makedonya'da başlayan milli uyanış ve başkaldırılar uzun süre geçmeden Ermenilere sonrasında da Arap ve Kürtlere kadar ulaşmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından, Osmanlı'da birçok isyan ortaya çıkmıştır. Osmanlı'da Kürtler tarafından elliye yakın isyan çıkartılmış ve bu isyanlar Osmanlı yönetimi tarafından bastırılmıştır. Ancak bu isyanlar milliyetçi temelden yoksundur. Bu isyanların ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri Kürtlere 1515 tarihli Amasya Antlaşması ile verilen özerkliğin merkezileşme adı altında geri alınmak istenmesidir.

On dokuzuncu yüzyılda Kürtlerin çıkardığı ilk isyan 1806-1808 Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı'dır (Chaliand, 198). Bu isyan Baban aşiretinden[6] Süleymaniye valisi İbrahim Paşa'nın ölümünün ardından Osmanlı hükümetinin İbrahim Paşa'dan boşalan bu koltuk için aynı aşiret içinden Halit Paşa'yı seçmesiyle hakkının yenildiğini ileri süren Abdurrahman Paşa tarafından çıkartılmış ve 1808 yılında Osmanlı hükümeti tarafından bastırılmıştır (Chaliand, 1980).

On dokuzuncu yüzyılda Kürtlerin çıkardığı diğer isyanlardan bazıları şunlardır: 1812 Babanzade Ahmet Paşa İsyanı, 1818-1820 Zaza Aşiretleri İsyanı, 1830-1833 Yezidi Kürtleri İsyanı, 1832-1833 Mir Muhammedê Kor İsyanı, 1838 I. Xan Mehmûd İsyanı, 1839 Xerzan İsyanı, 1842-1847 II. Xan Mehmûd İsyanı, 1843-1847 Bedirhan Bey İsyanı, 1855 Yezdan İzzettin Şêr İsyanı, 1877-1878 Bedirhan Osman Paşa İsyanı, 1880 Şeyh Ubeydullahê Nehrî İsyanı, 1889 Emin Ali Bedirhan İsyanı (Bruinessen, 1999, 19-26; Tan, 2011, 86-94; Yayman, 2011, 52-53; Konda, 2011, 44).

Bozarslan (2009, 844)'a göre, 1880 yılından önce çıkan Kürt isyanları, milliyetçi bir temele dayanmamaktadır. Bozarslan'ın kendi ifadeleriyle, bu isyanların amacı: "Etnik dinamiklerden yola çıkmakla birlikte, milli olmayan bir devletin kurulmasıydı". İsyanların milliyetçi unsurları içinde barındırması, 1880 Şeyh Ubeydullah İsyanı ile olmuştur (Bozarslan, 2008, 844). Bozarslan, Şeyh Ubeydullah İsyanı'nın ardından, "kültürel bir Kürt milliyetçiliğinin" ortaya çıktığına işaret etmektedir (2008, 845).

Yaşanan bu isyanların ardından, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde Kürtler arasında Ermeniler aracılığıyla teşvik edilen milliyetçi hareketler baş göstermeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından, 1876 yılında tahta çıkan İkinci Abdülhamit Pan-İslamist bir yaklaşımla Osmanlı'nın bölünmez bütünlüğüne vurguda bulunmuştur (Fuller, Barkey, 2011, 28; Heper, 2010, 81; Bruinessen, 2013, 285). Dündar (2010, 401)'a göre, Abdülhamit'in tahta çıktığında imparatorluğun modernleşmesini ve Bulgaristan ve Bosna Hersek gibi bölgelerden Müslümanlar ithal ederek imparatorluktaki Müslüman ve Türk nüfusunu arttırmak gibi iki ana hedefi olmuştur.

II. Abdülhamit'in Kürt politikası, bilhassa eğitim ve askeri alanda yapılacak düzenlemeleri kapsıyordu (Dündar, 2010, 400). Bu noktada, İkinci Abdülhamit

[6]Baban Aşireti, bugünkü sınırlarla Irak'ın Süleymaniye bölgesinde bulunan aşirettir.

tarafından doğu illerinde sosyal ve siyasi hayatı düzen altına almak için 1891-1892 yılında, Kürt subay ve askerlerden oluşturulan Hamidiye Alayları kurulmuştur (Bruinessen, 2013, 285; Bozarslan, 2008, 845). Bruinessen, (2013, 286)'e göre, Sultan Abdülhamit, Hamidiye Alayları'nı, olası bir Ermeni isyanına karşı durmak ve Kürtlerin kontrolünü sağlamak amacıyla kurmuştur. Bozarslan (1997, 249-250)'a ve Fuller, Barkey (2011, 29)'e göre, Hamidiye Alayları'nın kurulmasıyla bizzat devlet tarafından ayrılıkçı tohumlar da atılmıştır. Bozarslan (2008, 854), Hamidiye Alayları'nın üç önemli işlevi olduğundan bahseder:

> "Hamidiye Alayları, periferiyi oluşturan Müslüman Cemaatlerin sisteme entegrasyonunu sağlamakta, hem aşiretler arası ilişkiler gerginleştirerek Kürd bölgelerinden gelen şiddeti Kürdler için bir şiddete kanalize etmekte, hem de Ermeni komitelerine karşı Kürdleri devletin müttefikleri haline getirmekteydi".

Bu alayların kuruluş amaçları ve işlevleri birçok araştırmacı tarafından farklı yorumlanmıştır. Bruinessen (1999, 19)'e ve Fuller, Barkey (2011, 29)'e göre, Hamidiye Alayları, 1985'li yıllarda oluşturulan köy koruculuğu sistemiyle paralellik göstermektedir. Hamidiye Alayları, kendi aralarında Sultan Abdülhamit'i "Bav e Kurdan", yani Kürtlerin babası olarak adlandırmıştır (Bozarslan, 2008, 846; Bruinessen, 2013, 286).

Ayrıca Sultan II. Abdülhamit, Kürtlerin Osmanlı'dan uzaklaşmasına engel olmak ve onları idaresi altında tutmak amacıyla 1892 tarihinde İstanbul'da Türkçe eğitim veren Aşiret Mektebi'ni[7] kurmuştur (Heper, 2010, 81-82; Dündar, 2010, 401). Bu mektebe, özellikle vergi vermekten kaçan ve isyan çıkartan ailelerden ve aşiretlerden çocuklar alınmıştır. Mektepte eğitim programı olarak milli değerlerden ziyade devlete bağlılığı ve sadakati öğreten bir program benimsenmiştir (Heper, 2010, 81-82). Aşiret Mektep' inde, dini eğitimin yanı sıra askeri eğitim de verilmiş ve bu okulu başarı ile bitiren öğrenciler, Harp Akademisi'ne gönderilmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda ayrıca ilk Kürt gazetesi *Kürdistan* yayın hayatına başlamıştır (Bozarslan, 2008, 845; Jwaideh, 2014, 212). Bu gazete, kolektif bir çabanın ürünü değil; Cizreli Bedirhan Paşa'nın oğlu, Mikdat Mithat Bedirhan'ın bireysel çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Gazete ilk olarak 1898 yılında Kahire'de çıkarılmış ve kesin bir bilgi olmasa da 1902 yılında yayın hayatına veda etmiştir (Issı, 2013, 127-147).

---

[7] Aşiret Mektebi, günümüzde İstanbul'da eğitim vermekte olan Kabataş Erkek Lisesi'ne yerini bırakmıştır.

Gazetenin çıkarıldığı dönemlerde hükümet tarafından birçok Kürt seçkini farklı bölgelere sürgün edilmiştir. Kürdistan gazetesinin de Kahire'de çıkarılması yaşanan bu sürgünler dolayısıyla olmuştur (Fuller, Barkey, 2011, 29).

Mikdat Bedrihan'ın ardından kardeşi, Abdurrahman Bedirhan, gazete yönetimine geçmiştir. Abdurrahman Bedirhan, Kürdistan Gazetesi'nde, Kürtleri uyarmaya çalışmış ve onları, Abdülhamit'in politikalarına karşı mücadeleye davet etmiştir (Bozarslan, 2008, 846). Abdurrahman Bedirhan'ın söz konusu ifadeleri şu şekildedir:

> Ey Kürtler! Artık katliam ve talanı ter edin, Ermenilerle ittifak edin. Muhakkak biliniz ki, eğer bu nifakı terk etmezseniz (…) ve Abdülhamit'in zalim memurlarını başınızdan atmazsanız, hem Ermeniler hem de siz ayaklar altında kalırsınız" (Bozarslan, 2008, 846).

1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali ile ortaya çıkan yeni düşünceler ve anayasal hareketler Osmanlı'yı da etkilemiştir. II. Abdülhamit'in politikalarından memnun olmayan ve Osmanlı idaresinin daha çok Batı tarzında olmasını talep eden bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu kesime Jön Türkler[8] adı verilmiştir. Jön Türkler, birçok farklı kesimden insanlarla oluşmuş bir topluluktur. İçlerinde Müslüman, gayri-Müslim, Türk, Kürt, Arnavut gibi farklı etnik ve dini gruplardan kişiler bulunmuştur (Mardin, 2012).

Sultan II. Abdülhamit, 1876 yılında I. Meşrutiyeti ilan ettikten sonra 1889 yılında kurulan- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskılarıyla, 1908 yılında Kanun-u Esasi'yi kabul ederek II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır (Jwaideh, 2014, 209-211). İttihat ve Terakki'nin olumsuz tutumu ve yönetime el koyması neticesinde, 31 Mart Vakası ile Sultan II. Abdülhamit tahttan indirilmiştir.

Bozarslan (2008, 846), İttihat ve Terakki'nin, zamanla bir "devlet-parti" konumuna geçtiğini ve siyasi Türk milliyetçiliğine doğru bir yöneliş sergilediğini belirtmektedir. Türk milliyetçiliğini merkezine alan İttihat ve Terakki yönetimi, Türkçülük dışında gelişen diğer milliyetçi akımları hoş görmemiştir. Bu doğrultuda meşrutiyetten sonra açılan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti[9] yaklaşık bir yol sonra

---

[8] Jön Türkler, Fransızca Jeune Turcs kavramının Türkçe karşılığıdır ve Genç Türkler anlamına gelmektedir.

[9] II. Meşrutiyet'in ardından kurulan bir cemiyettir. Bu cemiyet, Ermeniler ve Kürtler arasında barış ve kardeşliği ve her iki halkın meşrutiyetle yönetilecek yeni bir Osmanlı birliği çerçevesinde yer almasını hedeflemekteydi (Bozarslan, 2008, 845).

kapatılmıştır (Jwaideh, 2014, 211-213). İttihat ve Terakki'nin baskıcı tutumu, Kürt milliyetçiliğinin de kısmen siyasileşmesinin önünü açmıştır (Bozarslan, 2008, 846). 1914 yılında, Barzan ve Bitlis Ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Bu ayaklanmalarda milliyetçi bazı talepler ortaya çıkmıştır (Bozarslan, 2008, 846). Bu dönemde Kürt milliyetçiliği kültürel bir düzeyde olduğu söylenebilir (Heper, 2010, 89).

3.2.1. Cumhuriyet Dönemi'nde Kürtler

1912-1913 Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaş'ı sonrasında Osmanlı'da birçok değişiklik meydana gelmiştir. Savaştan yenik çıkan Osmanlı, 1920'de Sevr Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma Kürtler için çok büyük bir öneme sahiptir. Antlaşmanın 62-64. maddeleri Kürt halkının hâkim olduğu bölgeler için özerklik öngörmüştür. Bu antlaşma her ne kadar Kürtler geçici özerklik hakkı tanısa da, Kürtlerin yaşadığı belli bölgeler Ermenistan olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Kürdistan'ın Ermenistan toprağı olarak sayılmasını kabul etmeyen Kürtler, bu antlaşmayı tanımadıklarını belirtmiştir (Fuller, Barkey, 2011; 30).

Yeğen (2011, 22), Kürtler açısından Cumhuriyet Dönemi siyasetini, üç döneme ayırmaktadır. Yeğen'e göre Cumhuriyet'in kurulmasından önceki birkaç yılda ve kurulduktan sonraki ilk yıllarında Kürt meselesi, tanınmaya başlandı ve mesele siyasi haklar bağlamında ele alındı. 1924-1990 yıllarında ise, mesele daha çok asayiş ve iktisadi temelli olarak ele alındı. Bu döneme baskı ve asimilasyon damgasını vurdu. Kürtler bu dönemde büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. 1990'dan sonra başlayan ve hala devam eden dönemde ise, ilk dönemin aksine Kürtlerin kültürel ve siyasi hakları önemsendi ve bu yönde değişik politikalar izlendi. Böylelikle bu üçüncü dönemle birlikte artık Kürt meselesinde farklı bir dönemece girilmiş oldu (Yeğen, 2011, 22).

Cumhuriyet Türkiyesi, Türk kimliği üzerine inşa edilmiş bir ulus devlet olarak kuruldu. Kurulan bu devlet, merkezileşmeye, laikliğe ve Batılılaşmaya odaklandı. Devletin merkezileştirme ve Türkleştirme çabası, bir dizi Kürt isyanının ortaya çıkmasına neden oldu (Hassanpour, 2005, 229).

Bozarslan (2008, 847), Kurtuluş Dönemi'nde çıkan tek isyanın, Dersim Alevileri tarafından başlatılan 1921 tarihli Koçgiri İsyanı olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, -vaad edilmesine rağmen- hilafetin ve Türk-Kürt eşitliğinin savunulmamasıyla birlikte, Kürt milliyetçiliği radikalleşmiş ve sonucunda bazı

ayaklanmalar meydana gelmiştir (Bozarslan, 2008, 846). 1925 yılında çıkan Şeyh Sait Ayaklanması, 1927-1930 Ağrı İsyanı ve 1936-1938 Dersim İsyanları, Kemalizme karşı Kürt muhalefeti tarafından geliştirilen isyanlardı (Bozarslan, 2008, 848). Bozarslan (2009, 380), 1920-1930 döneminde gerçekleşen isyanların milliyetçi temelli olduklarını belirtir.

Aydınoğlu (2014, 14), 1925-1938 yıllarını kapsayan dönem içerisinde, ortaya çıkan isyanların şiddetli bir şekilde bastırıldığını ve 1930'lu yılların sonuna gelindiğinde ise, isyanların artık sona erdiğini belirtmektedir.

Cumhuriyet'in ilk 20 yılında devlet, Kürtlerin varlığını inkâr etmiştir. Bu dönemde, Kürtlerin yaşadıkları bölgeler asker denetimi altına alınmış ve umumi müfettişlikler aracılığıyla idare edilmiştir. Söz konusu bu 20 yıl içinde Kürtler, Türk kimliğine karşı bir tehdit olarak görülmüş ve ortadan kaldırılması gereken gerici ve feodal bir unsur olarak algılanmıştır (Bozarslan, 2008, 848).

Yıldız (2013, 227)'a göre, Kemalist ulusçuluk, "tek yürek, tek bilek" mantığı doğrultusunda oluşturulmuş bir "halk birliğini" öngörmüş ve bu doğrultuda, her türlü farklılığı bir çatışma unsuru olarak kabul etmiştir. Türklüğü, tüm halk kesimlerine ortak bir şemsiye olarak açan Kemalist elitler, Kürt sorununu bitirmek ve gayrimüslimleri Türkleştirmek gibi iki önemli amaçla yola çıkmıştır (Yıldız, 2013, 227). Öyle ki, 1930'larda Atatürk tarafından Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi teoriler geliştirilmiştir (Hassanpour, 2005, 231). Bu teorilerle, Türklük olgusu yüceltilmiş ve diğer etnik kimlikleri görmezden gelinmiş ya da inkâr edilmiştir.

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması, hayati önem taşıyan bir gelişme olmuştur. Kürtler için bu antlaşma daha büyük önem taşımıştır. Çünkü bu antlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı unsurlarının kaderleri tayin edilmiştir. Bu antlaşmada, Türkiye'deki Yahudi, Ermeni ve Rumlar kendi anadillerinde eğitim hakkına sahip olmuştur. Kürtler ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsuru olarak kabul edildikleri ve azınlık olarak kabul edilmedikleri için, onlara anadilde eğitim hakkı tanınmamıştır (Yıldız, 2013, 240). Ayrıca bu antlaşma Sevr'de Kürtlere verilen özerkliğin sona erdiğinin bir göstergesidir. Bu antlaşmada ülkenin asli unsuru olarak kabul edilen Kürtlerin devletle olan ilişkisi 1925 Şeyh Said İsyanı'ndan sonra değişmeye başlamıştır (Dündar, 2009, 127-133). Şeyh Said İsyanı, aniden ve plansız bir şekilde ortaya çıkmıştı ve isyancıların çoğunda silah dahi yoktu (Kahraman,

2011, 102). Şeyh Said İsyanı, o dönemlerin en büyük ayaklanmasıydı ve Azadi Ögütü tarafından desteklenmişti (Bozarslan, 2008 1172; 2008, 849; Fuller, Barkey, 2011, 33). İsyan, şiddetli bir şekilde bastırılmış, isyanı başlatan ve isyana katılan birçok kişi de, İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve idam edilmişti (Fuller, Barkey, 2011, 32).

Şeyh Said İsyanı'ndan sonra, devlet inkâr ve asimilasyon politikası gütmüştür. Bu isyan Kürtler tarafından çıkartılan diğer isyanlara örnek olmuştur. Şeyh Said İsyanı'ndan sonra 4 Mart 1925'te Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu ile ülkenin belli bölgelerinde sıkıyönetim ilan edilmiş ve buralarda İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur (Tunçay, 1981, 149; Fuller, Barkey, 2011, 32).

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun akabinde, 24 Eylül 1925 tarihinde ise Şark Islahat Planı uygulanmaya başlanmıştır (Yıldız, 2013, 245-248). Şark Islahat Planı, döneme damgasını vurmuştur. Şark Islahat Planı, tamamıyla Kürtlerin kontrol altına alınmasını hedeflemiştir. Şark Islahat Planı'nda, Kürtleri ilgilendiren bazı uygulamalar öngörülmüştür.

Bu plan, tehlikeli görülen Kürt ailelerinin, batı illerine gönderilmesini, ikinci derece memurluklara dahi Kürtlerin alınmamasını, kadınların ve çocukların ivedilikle Türkçe öğrenmesini, Türkiye'nin beş ayrı müfettişliğe ayrılmasını, isyan çıkartılan bölgelerdeki maddi kayıpların vergi olarak bu isyanı çıkartan kişilere ödetilmesini, Kürtlerin silahsızlandırılmasını, illerde, ilçelerde, belediyelerde ve benzeri yerlerde Kürtçe konuşmanın yasaklanmasını, bilhassa Kürt kızları için yatılı okullar açılmasını, Kürt bölgelerinde jandarma karakollarının açılmasını, bazı bölgelere belirli zaman dilimlerinde sefer düzenlenmesini ve bu illere kontrollü giriş-çıkış yapılmasını ve Umum Müfettişlikleri tarafından öngörülen yerlere yeni yollar inşa edilmesi gibi değişik uygulamaları kapsıyordu. (Yıldız, 2013, 245-248).

Şark Islahat Planı'nın ardından, 1934 tarihinde Mecburi İskân Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunun hedefi, Kürtlerin, Türk nüfusu içerisinde dağıtılarak, iskân edilmesini sağlamaktır. Bu kanun, Kürtlerin iskân edilen yerlerde bir topluluk oluşturarak bir araya gelmelerini de engellemeyi amaçlamıştır (Yıldız, 2013, 245-248). Bu durum, Mecburi İskân Kanunu'nun 11-A Maddesinde ve 13/3. Maddesinde şöyle ifade edilmektedir:

> "Anadili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar etmeleri yasaktır" (Tan, 2011, 255).
>
> "Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle ve küme teşkil edemeyecek şekilde kasaba veya şehirlere iskânları mecburidir (Tan, 2011, 255)".

İskân Kanunu'nun devletin tek tip bir ulus oluşturmak istediğine ve Kürtleri zorla asimile etmeye yöneldiğine işaret etmektedir. Yıldız (2013, 238)'a göre, bu kanunun çıkartılması, Kürt ulusçu entelektüel sınıfının oluşumunu desteklemiş ve hızlandırmıştır.

1923 yılından 1938 yılına kadar 15 yıllık bir isyan dönemi yaşanmıştır. 1938 yılından 1959 yılında kadar geçen 20 yıllık süre, Kürtler için suskunluk dönemi olarak tasvir edilmektedir (Bozarslan, 2008, 850). 1939 yılında II. Dünya Savaş'ı başlamış ve 1945 yılına kadar sürmüştür. Bu dönem içerisinde Kürtlerle ilgili önemli bir gelişme ya da olay yaşanmamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasi yanlısı devletlerin baskısıyla beraber, Türkiye'de çok partili sisteme geçiş yapılmıştır. 1946 yılında gerçekleşen bu durumun ardından, 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti, başta Kürtler olmak üzere tüm halk için yeni bir sayfa açılmasına zemin hazırlamıştır (Dündar, 2009, 160).

Aydınoğlu (2014, 14), Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde, Kürt milliyetçiliğinin daha çok kültürel düzeyde ilerlediğini ve bu dönemde özgür bir Kürt basınının ortaya çıkmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu dönemde bazı dergi ve gazeteler yayınlanmıştır. 1950'lerde yayınlanan bazı dergi ve gazeteler[10] şöyledir: Dicle Kaynağı (1948), Şark Mecmuası (1950), Şarkın Sesi (1950), Demokrat Doğu (1950), Ağrı (1953), Şark Postası (1954), Henek (1955), Cudi (1956), Dersim (1957) (Dündar, 2009, 162).

Demokrat Parti Dönemi, Kürt entelektüellerinin özellikle öğrenci dernekleri altında bir araya gelebilmelerine olanak sağlamıştır (Ersanlı, Özdoğan, Uçarlar, 2012, 64). Demokrat Parti iktidarında, 1959 yılında 49'lar Olayı yaşanmıştır (Bozarslan, 2008, 852; Kurubaş, 2004, 62; Ersanlı, Özdoğan, Uçarlar, 2012, 64).

49'lar Olayı ile birlikte, özellikle Ankara, İstanbul ve Diyarbakır illerinden olmak üzere, birkaç ilden 49 kişi tutuklanıp gözaltına alınmıştır (Aydınoğlu, 2014, 15). Bu olayda tutuklanan kişiler arasında daha sonra Kürt siyasi hareketinde önemli rol

[10] Detaylı bilgi için bkz. Ergun Aydınoğlu. 2014. Fis Köyünden Kobane'ye Kürt Özgürlük Hareketi. Versus Kitap. s.14.

oynayan Musa Anter, Sait Elçi, Yaşar Kaya, Medet Serhat gibi kişiler de vardır (Bozarslan, 2008, 852; Kurubaş, 2004, 62).

49'lar Olayı kapsamında yapılan tutuklamalarda, bu kişilerin, Kürtçülük ve bölücülük yaptığı gerekçe gösterilmiştir (Aydınoğlu, 2014, 16). Ancak 49'lar'ın bir örgüt ya da teşkilat olmadığı bilinmektedir (Aydınoğlu, 2014, 16; Bozarslan, 2008, 852-853). 49'lara dair kapsamlı ve kesin bilgilere sahip olunamasa da, bu grubun Kürtlük fikri etrafında toplanan bir arkadaş gurubu olduğu bilinmektedir (Bozarslan, 2008, 852). 49'lar Olayı'nın yaşanmasıyla, yeni bir döneme geçiş yapılmış ve Türkiye'de oluşan sol bir Kürt hareketinin ilk nüveleri ortaya çıkmıştır (Bozarslan, 2008, 852; 2014, 1175).

49'lar Olayı'nın ardından, yaklaşık 6 ay geçtikten sonra, 27 Mayıs 1960 yılında yapılan Askeri Müdahale ile Demokrat Parti iktidarına son verilmiştir. Kürtlere karşı, darbecilerin, Demokrat Parti iktidarıyla benzer bakış açılarına sahip olduğu görülmüştür (Aydınoğlu, 2014, 16). İktidarı ele geçiren Darbeciler' in, Kürtleri ciddi bir tehlike olarak gördüğü söylenebilir (Bozarslan, 2008, 853).

Darbenin hemen ardından –sadece birkaç gün sonra-, Bir Kürt devleti kurmaya çalıştıkları gerekçe gösterilerek, Doğu ve Güneydoğu illerinden toplam 485 kişi Sivas Kabakyazı'da gözaltına alınmıştır (Aydınoğlu, 2014, 16). Gözaltına alınan bu kişilerden 55 Kürt ağa ve beyi sürgüne tabi tutulmuştur (Bozarslan, 2008, 853; Aydınoğlu, 2014, 16). 55'ler Olayı olarak tarihe geçen bu olay, yeni iktidarın Kürtlere karşı tutumlarını resmeder niteliktedir.

1961 yılında yapılan genel seçimlerde, -kuruluşunda ve örgütlenmesinde birçok Kürt bulunan- Yeni Türkiye Partisi, Türkiye genelinde % 14 oy almıştır. YTP'ye dair ilgi çeken nokta, Doğu ve Güneydoğu illerinde yüksek oranlarda oy almış olmasıdır. YTP, İstanbul'da %3, Ankara'da %5 oy alırken, Bingöl'de %54, Bitlis'te, %47, Diyarbakır'da %43 oy almıştır (Aydınoğlu, 2014, 17). Bu seçimlerde, bazı Kürt elitler de, Adalet Partisi'nin içerisinde yer almıştır (Bozarslan, 2008, 855).

1963 yılına gelindiğinde de, başka tutuklamalar baş göstermiştir. 23'ler Olayı olarak anılan bu olayda, bir grup Kürt aydını tutuklanmıştır (Bozarslan, 2008, 853). Bu tutuklamalar, hem devletin Kürtlere yönelik davranışlarındaki kararlılığı, hem de politik ve kültürel anlamda bazı faaliyetlerin devamlılığını gösterir niteliktedir (Aydınoğlu, 2014,19).

1960'larda, Yeni Akış, Barış Dünyası Dergisi, Dicle-Fırat, Deng, Roja Newe, Reya Rast gibi yayınlar ortaya çıkmıştır (Bozarslan, 2008, 853; Aydınoğlu, 2014, 19). Bu yayınlarla birlikte, 1960'ların başından itibaren yayın faaliyetlerinin önemli bir güç haline geldiği söylenebilir (Bozarslan, 2008, 853). Dicle Fırat, Deng, Roja Newe, Reya Rast adlı yayınların, bölücülük unsuru olarak değerlendirilmiş, bu yayınların yazarları ve yöneticileri tutuklanmıştır (Aydınoğlu, 2014, 19).

Yukarıda sözü edilen yayın organları önemli gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır. Barış Dünyası Dergisi'nde, "Doğu" sorunu tartışılmış ve bu durum, Yön Dergisi'nde devam eden tartışmalara önayak olmuş ve böylelikle Cumhuriyet Dönemi'ne dair büyük bir adım atılmış ve önemli bir tabu yıkılmıştır (Bozarslan, 2008, 853). Yön Dergisi ile birlikte ayrıca, Kürt aydınları, geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur (Aydınoğlu, 2014, 19).

1961 yılında sendikacılar tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP), Kürt aydınlarının ve öğrencilerinin yoğun olarak yer aldığı bir partidir (Marcus, 2010, 37). TİP, bilhassa Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ciddi bir yankı uyandırmıştır (Bozarslan, 2008, 855; Marcus, 2010, 37). Parti programında "Kürt" sözcüğü dahi geçmeyen TİP, Türkiye modernleşmesini ve kalkınmasını hedeflemiştir (Aydınoğlu, 2014, 20). TİP, Kürt aydınlarının rağbet gösterdiği bir parti olmuştur.

1970 yılına gelindiğinde, TİP, 4. Büyük Kongresi'nde, Kürt sorunu realitesini kabul etti (Bozarslan, 2008, 586; Aydınoğlu, 2014, 21). 1970'de Kürt gençleri, Türk solundan bağımsız bir örgütlenmeye yönelerek, Dev-Genç'ten ayrılmış ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı (DDKO) kurmuştur (Bozarslan, 2008, 856; 2008, 1176-1177); Dündar, 2005, 168-169). DDKO'lar en önemli Kürt gruplarındandır (Fuller, Barkey, 2011, 39).

DDKO, Kürt gençlerini örgütlemeyi kendine hedef olarak belirlemişti (Aydınoğlu, 2014, 24). DDKO'nın ilk kurulunda alınan kararlar şu şekildedir: "1. Türkiye'nin bütünlüğü içinde Kürt halkı vardır. 2. Kürt dili Türkiye'de konuşulmakta olan bir dildir. 3. Bu varlık kendine özgü bir kültür birliği yaratmıştır. 4. Kürtler, ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde müşterek bir Pazar ekonomisi etrafında toplanmışlardır" (Bozarslan, 2008, 856).

12 Mart 1971 tarihli darbeden, Kürt hareketi, olumsuz bir şekilde etkilenmiştir (Bozarslan, 2008, 856). Bu dönem, Kürt solu için tedirgin edici ve zorlayıcı bir dönem olmuştur (Bozarslan, 2008, 1179; Marcus, 2010, 56). 1974 yılından sonra ise, Kürt solunun doğduğu söylenebilir (Aydınoğlu, 2014, 25). 1974-1980 yılları

arasında, birçok Kürt örgüt ortaya çıkmıştır. Bu örgütler, Bozarslan 'ın ifadesiyle "Kürdistan'ı Türkiye'den ayrı bir ülke, dört devlet arasında paylaşılmış bir sömürge olarak kabul etmekte, Kürtlerin verdiği anti-sömürgeci savaşın meşruiyetinin kabul edilmesini, Türkiye işçi sınıfı, köylülüğü ve gençliği ile ittifakın en önemli koşulu olarak görmekteydiler" (2008, 1180-1181).

Ortaya çıkan örgüt ve hareketler şöyledir: Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP), Rizgari, Ala Rizgari, Kürdistan İşçi Partisi (KİP), Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP), Kawa, Denge Kawa, Beş Parçacılar, Pekanin, Kürdistan Halk Partisi, Tekoşin, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK), Partiya Karkeren Kurdistan (PKK) (Aydınoğlu, 2014, 26; Dündar, 2005, 171).

12 Eylül 1980 Darbesi'yle birlikte, Kürt sorununun ve Kürt hareketinin devlet tarafından kabul görmeyeceği ortaya çıkmıştır (Bozarslan, 2008, 1179; Hassanpour, 2005, 233). Bu dönemde, birçok Kürt militan ve aydın tutuklanmış; bunların bir kısmı da hapishanelerde öldürülmüştür (Bozarslan, 2008, 861). Ayrıca bu dönemde, birçok aydın, Avrupa'ya göç etmiş ve burada Kürt diasporası gelişmiştir (Bozarslan, 2008, 861).

3.3. PKK'nın Kökeni-Ortaya Çıkışı

Resmi olarak 1978 yılında kurulmuş olsa da, Partiya Karkeren Kurdistan (PKK), uzun bir kuruluş döneminden geçmiştir (Aydınoğlu, 2014, 27; Marcus, 2010, 69-70; Kirişçi, Winrow, 1997, 131; Fuller, Barkey, 2011, 45; Dündar, 2005, 173). İlk olarak "Kürdistan Devrimcileri", sonrasında "Ulusal Kurtuluş Ordusu" (UKO) olarak adlandırılan örgüt, son olarak partileşerek PKK adını almıştır (Bozarslan, 2008, 1191).

Abdullah Öcalan tarafından kurulan bu örgütün temelinde, 1974 yılında kurulan Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'nde (AYÖD), buluşan öğrenciler yer almaktaydı (Bozarslan, 2008, 1191; Altıntop, 2011, 87; Marcus, 2010, 48). 1973 Çubuk Barajı toplantısı, 1974 Tuzluçayır toplantısı ve 1975 Dikmen toplantısı, örgütün altyapısının oluşturulduğu toplantılardır. Örgütün partileşmesi ise, Kasım 1978 tarihinde, Diyarbakır'ın Fis Köyü'nde yapılan toplantı ile olmuştur (Aydınoğlu, 2014, 27; Marcus, 2010, 69-70).

Diyarbakır'da yapılan toplantıda, Abdullah Öcalan, oy çoğunluğuyla parti genel sekreteri oldu. Partinin ilk merkez komitesinde Öcalan'ın haricinde 6 kişi daha

bulunuyordu. Bunlar, Öcalan'ın eşi Kesire Yıldırım,[11] Şahin Dönmez, Cemil Bayık, Mehmet Karasungur, Mazlum Doğan ve M. Hayri Durmuş'tu (Kurubaş, 2004, 26).

PKK'nın ilk politik metni, Abdullah Öcalan tarafından yazılan "Kürdistan Devriminin Yolu/Manifesto'dur (Aydınoğlu, 2014, 28). Kürdistan Devriminin Yolu, 1978 yılında yayımlanmıştır. PKK, Serxwebun (İstiklal) ve Berxwedan (Direniş) adlı yayın organlarını çıkarmıştır (Bozarslan, 2008, 1198).

Kürdistan Devrimi'nin Yolu'nda, Kürdistan Devrimi, şu şekilde anlatılmıştır: "Kürdistan devrimi, ulusal baskının hiç çözümlemediği, tam tersine sürekli geliştiği, bu baskılar yüzünden Ortaçağ karanlıklarının varlığını güçlü bir şekilde duyurduğu bir ülkenin devrimidir" (Aydınoğlu, 2014, 69).

3.3.1.PKK'nın İdeolojisi ve Amacı

Örgütün ideolojisi, Marksizm-Leninizm üzerinden oluşturulmuştur. Abdullah Öcalan'ın ifadeleri bu durumu açıklamaktadır:

> "PKK her şeyden önce kendi ideolojik-politik hattına, yani Marksizm-Leninizmin engin yaratıcılığına dayanan ve onun Kürdistan'da uygulanması demek olan ideolojik-politik çizgisine dayanacaktır. Marksizm-Leninizmi, ülkede giderek daha derinliğe uygulayarak, zafere gitmek için çalışmalarının temeline böyle bir eylem kılavuzunu oturtacaktır. İşte, PKK esas olarak böyle bir ideolojiye güven duymaktadır" (Bozarslan, 2008, 862).

Bozarslan (2008, 1195)'ın kendi ifadeleriyle, PKK'nın amacı şöyledir:

> "PKK'nın amacı, sadece müstakil bir Kürdistan'ın kurulması değil, bu Kürdistan'ın Ortadoğu sosyalist devriminin başlangıç noktası haline gelmesiydi. Hedef sadece Kürtlerin kurtuluşu değil, ilham kaynağını ve modelini Öcalan'da bulacak yeni bir Kürt insanının yaratılması idi".

1979 yılının başında, PKK'nın kuruluşunu ilan eden 58 sayfalık bir bildiride PKK'nın amacı şu şekilde belirtilmiştir:

> "Asırlardan beri Kürdistan halkı yabancı egemenliği ve yerel işbirlikçilerine karşı bir kurtuluş savaşı yürüttü. Koşulların olgunlaşmasıyla mücadeleyi bir ulusal kurtuluş savaşı düzeyine yükseltmek ve mücadeleyi sınıf mücadelesiyle birleştirmek amacıyla PKK kurulmuştur. PKK Kürdistan proletaryasının yeni örgütüdür" (Belge, Kürkçü, 1988, 2316).

Partinin kuruluş amacından anlaşılacağı gibi, PKK, bağımsız bir Kürt devleti arzulamıştır. Bunun yanı sıra, Kürt toplumunun içinde bulunduğu feodal

[11] Öcalan, Kesire Yıldırım'la 1978 yılında evlenmiş 1987 yılında ise boşanmıştır (Sakık, 2012, 204; Gunter, 2004, 214).

yapılanmadan da rahatsız olan PKK, bu durumu değiştirmek için siyasi ve sosyal bir değişikliğin altına imza atmak istemiştir (Fuller, Barkey, 2011, 48).

PKK'nın kuruluş bildirgesinde hedefleri şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Hedefler: Kürt halkının mücadelesini örgütlemek ve yönetmek, Kürdistan'ı emperyalizm ve sömürgecilikten kurtarmak, birleşik ve bağımsız bir Kürdistan'da proletaryanın diktatörlüğünü kurmak, sınıfsız toplumu gerçekleştirmek.. PKK komünistleri, emekçileri, ezilenleri, sömürülen yoksul köylüleri, umudunu ve ulusal kimliğini yitirmiş gençliği, sınıflı bir toplumda bin bir eziyetle karşılaşan ve satılan kadınları, kendi yönetimi altında yoksulluktan ve sefaletten kurtulmak, daha mutlu bir geleceğe ulaşmak, baskı ve sömürüden sıyrılmak, özgürlüğe ve toprağa kavuşmak ve ortaçağ karanlığından aydınlık bir geleceğe ilerlemek için mücadeleye çağırıyor".

PKK, mücadele aracını şu şekilde belirtmiştir: "Gerici şiddete karşı biz, Kürt halkının ulusal onurunu korumak için devrimci şiddeti öneriyoruz". Ayrıca PKK, bu şiddeti özellikle "Türk polisine ve faşist, sosyal şoven, gerici sömürgeci ve emperyalist olarak nitelediği ve kendi varlığını tehdit eden ajan provokatörlere karşı" sürdürdüklerini belirtmiştir (Belge, Kürkçü, 1988, 2317).

Devrimci terör olarak nitelendirdikleri mücadeleyi PKK, sadece Türk devletine karşı değil, burjuvalara ve feodallere karşı da yürütmüştür. 1984 yılında Eruh ve Şemdinli'de gerçekleştiren silahlı eylemlerle örgüt kendilerince özgürlük savaşını başlatmıştır (Fuller, Barkey, 2011, 46; Ersanlı, Özdoğan, Uçarlar, 2012, 141; Belge, Kürkçü, 1988, 2316).

PKK'nın şiddeti benimsemesinde, belli amaçlar yatmaktaydı. Bozarslan (2009, 380)'ın ifadeleriyle, PKK ve şiddet ikilisi şu şekilde buluşmuştur: "..doğrudan Fanonculuktan etkilenmezse de, özellikle PKK'nın şiddeti "köle" Kürt kimliğinin kırılması ve yeni bir Kürt kimliğinin oluşmasının koşulu olarak görmüş olduğunu belirtmeliyiz".

PKK, bilhassa Kürt gençler arasında taban buldu. Kırsal kökenli olan bu gençler, PKK'ya önemli ölçüde bir destek verdi (Bozarslan, 2008, 859-860; Marcus, 2010,). Bozarslan, PKK'nın tabanını şu cümlelerle ifade etmektedir:

> "..Her iki hareketinde, özellikle kırsal kökenli gençlik arasında önemli bir gelişme gösterdiğini, bu gençliğe hem siyasi bir sentaks sağladığını, hem de şiddete dayalı, Kürdlükle içselleşmiş, bir sosyalizasyon sürecini başlattığını görmekteyiz" (2008, 859). "Hem KUK hem PKK, ilk nesil şehir gençliğinden ve kırsal gençlikten oluşan aynı potansiyel sosyal tabana sahiptiler" (2008, 860).

PKK, diğer Kürt örgütlerden oldukça farklıdır. PKK, kültür ve kimlik sorununu temele almış ve yeni bir Kürt kimliği oluşturulmasıyla, kurtuluşun gerçekleşeceğine inanmıştı. PKK, aynı zamanda Kürt toplumunu eleştirmiş ve toplumun milli

değerlerinden uzaklaştığını belirtmiştir (Bozarslan, 2008, 1192).Bozarslan (2008, 864), PKK'nın Kürt hareketleriyle fazla benzerlik göstermese de, Aydınlık Yol, Tamil Kaplanları, Dev-Sol gibi örgütlerle karşılaştırılabileceğini ifade etmektedir. Bozarslan, PKK'nın liderlik ve karizmayı önceleyerek ve birleştirerek, daha önce hiçbir Kürt hareketinde rastlanmayan bir duruma imza attığının altını çizmektedir (2008, 864).

3.3.2. PKK ve Abdullah Öcalan

PKK'nın diğer örgütlerden ayrılan birçok yönü vardır. Örneğin, örgütün "önderlik örgütü" olarak tanımlanması, PKK'nın özgün bir yanıdır. Burada söz konusu olan önderlik, tek bir kişiyi resmetmektedir; o da Abdullah Öcalan'dır (Aydınoğlu, 2014, 44-48). Abdullah Öcalan önce, "önderlik" olarak, daha sonra "Güneş" olarak adlandırılmıştır (Bozarslan, 2008, 864).

Aydınoğlu (2014, 46), Abdullah Öcalan'ın, parti içerisinde değişilmez ve tartışılmaz bir yeri olduğunu belirtir. Öcalan'ın sahip olduğu bu karizmatik otorite, örgüt kuruluşundan bugüne dek değişmeden gelmiştir (Akkaya, Jongerden, 2010, 96). Bozarslan (2008, 864), Öcalan karizmasının, Kemalizm'in Mustafa Kemal Atatürk'e atfettiği değerle benzeştiğini söylemektedir: "Mustafa Kemal gibi Abdullah Öcalan da doğrunun, güzelin, evrenselin kaynağı ve tek kıstası, bilimin ve evrenselliğin tek referansıydı".

Aydınoğlu (2014, 62), Öcalan karizmasının, sadece örgüt içinde ve sempatizanları arasında değil, Kürt kitleleri arasında da büyük bir anlam ifade ettiğini belirtmektedir. Aydınoğlu, Kürt kitlelerince Öcalan'ın benimsenmesinin altında, PKK'nın bu insanlara sağladığı kazanımlar ve içlerinde yeşerttiği umutların yattığını vurgulamaktadır (2014, 62).

Öcalan'ın hem örgüt üzerinde hem de Kürt kitleleri üzerinde yarattığı etki oldukça ilginçtir. Bozarslan'ın deyimiyle "Onlarca Kürdün kendisini Öcalan için yakmasının gizemi, "Önderliği" karanlık bir dünyanın tek aydınlık referansı olarak tanımlayan bu karizmada yatmakta" (2008, 864). Öcalan için kendini yakan insanlar, Öcalan karizmasının ne kadar etkili olduğunu gösterir niteliktedir.

3.3.3. 1980 Sonrası PKK

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, tüm sol hareketleri etkilediği gibi PKK'yı da oldukça fazla etkilemiştir. Hatta bu dönemde, hapishanelerdeki PKK'lı militanlar kendilerini

yakarak 12 Eylül'ü protesto etmiştir (Bozarslan, 2008, 861). 1980 Darbesi'yle birlikte, PKK Ortadoğu'ya, -Suriye'ye- çekilmiştir (Dündar, 2009, 177).

1990'lara gelindiğinde, Kürt hareketi için old ukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaş'ı, Irak Kürdistanı'nın özerkleşmeye doğru büyük adımlar atması, bu gelişmelerden bazılarıdır. 1991 yılında Kürt siyasetçiler tarafından Halkın Emek Partisi (HEP) kurulmuştur (Aydınoğlu, 2014, 75). HEP'in kapatılmasıyla beraber, DEP, sonrasında HADEP ve daha sonrada DEHAP kurulmuştur.

1993 yılında, PKK kısa süreli de olsa bir ateşkes ilan etmiş ve dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal'la temasa geçmeye çalışmıştır (Bozarslan, 2008, 1198). Bu dönemde, Türkiye'de PKK faaliyetleri tırmanışa geçmiş ve 1998 yılında Türkiye-Suriye kriziyle yaşanmıştır (Bozarslan, 2008, 1196). 1990'ların belki de en kritik olayı, 1999 yılında Öcalan'ın yakalanmasıdır (Gunter, 2004, 120-154).

3.4. Öcalan'ın Yakalanmasından Bugüne Kürt Sorunu

1999 yılında Öcalan'ın yakalanmasıyla beraber Kürt siyasi hareketi başka bir zemine taşınmıştır. Özerklik ve bağımsızlık talebinde bulunan Öcalan yakalandıktan sonra Türkleri çok sevdiğini ve devletle işbirliği yapmak istediğini belirtmiştir (Bruinessen, 2011).

Öcalan bu düşüncelerinin ardından PKK'dan birliklerini sınır dışına çekmeyi ve süresiz ateşkes ilan etmelerini talep etti ve PKK, Irak'a çekilerek isteneni yaptı. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimden başarıyla çıkması ve Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde demokratikleşmeye yönelik adımlar atmaya çalışması, Kürt sorununu farklı bir yere getirdi.

AKP, iktidara geldikten sonra Kürt sorununda ılımlı politikalar gütmüş ve bir çözüm arayışına girmiştir. 2005 yılına kadar Türkiye'de ılımlı bir hava esmiş ve çatışma yaşanmamıştır. Bu dönemde birçok olumlu adım atılmıştır. AKP, bilhassa Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden destek almak için çok uğraşmıştır (Akkaya, Jongerden, 2010, 25).

2002 yılında, OHAL ve sıkıyönetim yürürlükten kaldırılmıştır. 2004 yılında Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış ve ayrıca yine bu dönemde 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun

çıkarılmıştır. Bu kanun PKK'dan ve PKK ile mücadeleden ötürü maddi zarar gören kişilerin, maddi zararlarının yargıya intikal etmeden karşılanması için çıkarılmıştır (Bilgiç, Akyürek, 2012, 209).

2005 yılına gelindiğinde ise PKK yeni bir açıklama yaparak, süresiz silah bırakma durumlarının artık süreli bir hale dönüştüğünü vurgulamıştır. Çoğunlukla 6 aylık ateşkesler yapan PKK, belli periyotlarla eylemlerde bulunmaya devam etmiştir. 2005-2009 yılları arası PKK'nın bazen ateş açtığı bazen de silaha yönelmediği dönemler olmuştur.

2009-2010 tarihlerinde, çatışmayı sonlandırmak için MİT ve PKK arasında Oslo Görüşmeleri başlamıştır. Erdoğan'ın Oslo görüşmeleriyle ilgili verdiği demeç şu şekildedir:

> "Biz bir hukuk devletiyiz. Atacağımız adımları da hukuk çerçevesinde atacağız diyoruz. Ama hukuktan anlayamayana da, Şemdinli'de, Beytüşşebap'ta olduğu gibi gereği yapılacaktır. Bu süreç içerisinde bizim şahsen ben İspanya Başbakanı Zapatero ile olsun, İngiltere Başbakanı Blair ile olsun bunlarla bu görüşmeleri ben de yaptım. Beşir Bey'in milli birlik ve kardeş projesi kapsamında oralara gönderdim. Kendisi de oralarda ilgili bakanlarla gerekli görüşmeleri o da yaptı. Biz kimsenin adım atmakta tereddüde düştüğü, İmralı olsun, Oslo olsun çok açık net... Bu adımları da attık. Niye? Acaba nerede bir şey var, bunu görelim, bununla bunu yapalım. Oslo'da olacaksa, Oslo'yla bunu yapalım. Onun içinde Milli İstihbarat Teşkilatı müsteşarı olarak Emre Bey zamanından itibaren başlattık görüşmeleri. Sonra Hakan Bey geldi, Hakan Beyle de aynı şekilde devam ettik. Ve şu anda bu kesilmenin bazı sebepleri oldu. O kesilmenin sebepleri neydi, bu iletişimdeki samimiyetsizlikti. Tabi bu samimiyet olmayınca ister istemez bu işi bir keselim dedik" (Görkem, 2012).

Yapılan bu görüşmelerin ertesinde hükümet, üzerinde yoğunlaştığı ve bitirmek istediği Kürt sorunu için daha ciddi adımlar atmaya başladı. Bu doğrultuda, 2009 yılında hükümet, "Kürt Açılımı"nı ilan etti. Bu açılımın adı daha sonra "Demokratik Açılım" olarak değiştirildi. Başbakan Tayyip Erdoğan, daha sonra bu açılımı "Milli Birlik ve Beraberlik Projesi" olarak adlandırdı (Çandar, 2011, 82-83; Çağlayan, 2013, 15).

Bu açılım, 19 Ekim 2009 tarihinde Habur Olayı' nın yaşanmasıyla farklı bir boyuta evrildi. Habur Olayı, Mahmur Kampı'ndan ve Kandil'den gelen aralarında silahlılarının da bulunduğu toplam 34 kişilik grubun Habur sınır kapısından girmesidir. Kısa sorgularının ardından serbest olarak Türkiye'ye giren bu kişiler, Habur'dan Diyarbakır'a binlerce kişi eşliğinde getirilmiştir (Çandar, 2011, 83). Bu durum toplumda ve bürokraside tepki yaratmıştır. Habur Olayı'nın yaşanması, süreci zedelemiştir (Çandar, 2011, 83).

Bu açılımın kapsamından ve içeriğinden hiç kimse tam olarak bilgi sahibi değildi. Açılım, çatışmaya katılmayan PKK'lıların geri dönüş yapması ve affedilmesini de kapsıyordu. Bu durum ülkede büyük yankı uyandırdı ve hükümete tepki gösterildi. Nisan 2009 - Ekim 2010 tarihlerinde, Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civaken Kurdistan - KCK) davası kapsamında BDP üyeleri ve yöneticilerinin de içinde bulunduğu birçok kişi gözaltına alındı ve Ekim 2011 tarihinde 3895 kişinin tutuklandığı açıklandı (Aydınoğlu, 2014, 185). Bu kişiler yasadışı örgüt üyeliğiyle suçlandılar.

2011 yılında yapılan referandumla güven tazeleyen AKP, Kürt meselesinde daha önemli adımlar atmaya başladı. AKP iktidarı süresince yapılan çalışmalar ve görüşmeler sonucu 2013 yılında "Çözüm Süreci" adı altında yeni bir döneme girildi. Bu dönemde, PKK-MİT ve BDP-İmralı görüşmeleri yapılmaya başlandı. Bu görüşmelerle Öcalan, Kandil'e, Avrupa'ya ve Kürtlere mektuplar gönderdi.

2013 Newroz'un da Öcalan'ın, Kürt halkına seslenmesine imkân sağlanmış ve gönderdiği mesaj tüm halka okunmuştur. Diyarbakır'daki kutlamada o –hem Türkçe, hem Kürtçe okunan- mesaj, önemli bilgiler içermiştir. Öcalan'ın mesajında şu ifadeler yer almıştır: "Silahlı direniş sürecinden, demokratik siyaset sürecine kapı açılıyor", "Artık silahlar sussun, fikirler ve siyasetler konuşsun", "Artık yeni bir dönem başlıyor, silah değil, siyaset öne çıkıyor" , "Yok sayan, inkar eden, dışlayan modernist paradigma yerle bir oldu. Akan kan Türküne, Kürdüne, Lazına, Çerkezine bakmadan insandan, bu coğrafyanın bağrından akıyor." (Aydınoğlu, 2014, 187; Sendika.Org, 2013).

2013 yılında, Demokratik Açılım ve Çözüm Süreci kapsamında hükümet tarafından Akil İnsanlar Heyeti oluşturuldu. 63 kişiden oluşan ve içlerinde birçok farklı kesimden insan bulunan bu heyet ülkenin tüm bölgelerinde temaslarda bulunmuş ve insanları çözüm sürecini anlatmaya ve ılımlı bir ortam yaratmaya çalışmıştır (Kaya, 2014).

Hükümetin büyük çabaları, attığı kritik adımlar ve yapılan görüşmeler sonucu Mayıs 2013'te Karayılan, örgütün Türkiye'den çekileceğine açıkladı. Karayılan tarafından, çekilmenin peyderpey olacağını ve en kısa zamanda tamamlanacağının altı çizildi. 2013'ten bu yana özellikle PKK liderleri, hükümetin radikal adımlar atması yönünde taleplerde bulunmuşlardır. AK Parti Hükümeti, açılım sürecinde, diğer siyasi partiler tarafından fazla destek bulamamıştır.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından 30 Eylül 2013 tarihinde Erdoğan tarafından, yeni "Demokratikleşme Paketi" açıklanmıştır. Azınlık hakları, din ve vicdan hürriyeti gibi birçok konuyu kapsayan bu paket, farklı alanlarda yeni değişiklikleri ve düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu paketle birlikte, seçim sistemine dair yeniliklerin ve siyasi partilerde eş genel başkanlığının önü açılmıştır. Dahası, farklı dil ve lehçelerde propaganda yapılmasına, nefret suçu işleyenlere ağır cezalar verilmesine, ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik kurulunun kurulmasına, yaşam tarzına saygının TCK ile güvence altına alınmasına ve gösteri yürüyüşleri kanununda değişiklik yapılmasına karar verilmiştir.

Ayrıca bu paketle birlikte daha önce yasak olan Q, X ve W harflerinin kullanılmasına, özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitim verilmesine, köy isimlerindeki yasal engellerin kaldırılmasına, kişilerin özel bilgilerinin korunması hakkında yasal güvence getirilmesine, yardım toplamadaki kısıtlamaların kaldırılmasına, kamuda başörtüsünün serbest olmasına izin verilmiştir. İlkokullarda okutulan andımızın kaldırılmasına, Roman Dil ve Kültür Enstitüsü'nün kurulmasına, Nevşehir Üniversitesinin ismini Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

Yukarıda içeriği belirtilen demokratik açılım paketinin açıklanmasıyla birlikte, ortaya yeni tartışmalar çıkmıştır. Birçokları, bu paketin boş olduğunun ve bilhassa Kürtleri ilgilendiren yönüyle bomboş olduğunun altını çizmiştir. Kürtlere hak kırıntıları verildiğini iddia eden BDP yetkilileri bu paketi her fırsatta eleştirmiştir.

Sancar (2005), AB'nin de müdahalesiyle, artık Kürtlerin, Kürt sorunu çözümünde yükselen beklentileri olduğunu vurgulamıştır. Kürtler, sorunun çözümüne yönelik hızlı adımlar beklemekte ve böylelikle yaşanılan gelişmelerden ve atılan önemli adımlardan yeterince tatmin olmamaktadır.

Ancak güvenlik siyasetinden açılım siyasetine geçilmiş olduğu unutulmamalıdır. Daha önce yaşanan tecrübeler düşünüldüğünde atılan büyük bir adımdır. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı Erdoğan, atılan bu adımların yalnız bir paketten ibaret olmadığını ve bu sürecin uzun soluklu planlandığının altını her fırsatta çizmiştir. Erdoğan bu sürecin başka gelişmeleri de beraberinde getireceğini vurgulamıştır. Bu noktada Açılım Süreci'ni ve bu süreçte yapılan değişiklikleri ve düzenlemeleri

yadsımak mümkün değildir. Elbette ki daha fazla atılması gereken adımlar vardır; ancak bu durum yapılanların boş olduğunu düşündürmemelidir.

2014 yılının ortalarına gelindiğinde, yeni kalekol inşaatlarını protesto etmek amacıyla Diyarbakır, Van, Bingöl gibi illerde yol kapatma eylemleri yapılmıştır. Ayrıca 2014 yılında açılım süreci hala devam etmektedir. Ancak süreç devam etse de zaman zaman hem devletin operasyonları hem de PKK'nın eylemleri sürmektedir.

2014 yılında yaşanan önemli bir diğer gelişme de, Kobani Olayları'nın yaşanması olmuştur. IŞİD'in, Suriye Kürtleri ile girdiği çatışma, Eylül 2014 tarihinde başlamış ve 2015 yılının başlarına kadar sürmüştür. IŞİD militanları, Kobani şehrini, Eylül ayında ele geçirmiştir. YPG ile savaşan IŞİD, birçok Kürt'ü katletmiştir. Şubat 2015'te IŞİD, Kobani'yi terk ettiğini açıklasa da, yine de saldırılarına devam etmiştir.

IŞİD'in Kobani saldırısı, doğal olarak Türkiye'de büyük yankı uyandırmıştır. 6-7 Ekim Olayları olarak tarihe kazınan bu olaylarda, HDP'nin ve KCK'nin başlattığı "süresiz eylem çağrısı" ile birlikte, IŞİD'in Kobani saldırısını protesto eden birçok kişi sokaklara dökülmüştür. Türkiye'nin birçok ilinde protesto gösterileri düzenlenmiştir. İlk olarak Diyarbakır'da başlayan gösteriler, daha sonra Muş'a, Batman'a, Tunceli'ye, Van'a ve daha birçok yere yayılmıştır. Yaşanan eylemler sırasında yaklaşık 50 kişi ölmüştür.

ASKER VE MİLİTAN YAKINLARININ TÜRKİYE'DEKİ ETNİK ÇATIŞMAYA VE ÇÖZÜM SÜRECİNE İLİŞKİN TUTUMLARI

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen bulguların tematik analizi yer alacaktır. Her iki tarafla (asker ve militan yakınları) yapılan mülakatlarla elde edilen veriler, belli başlıklar altında ayrı ayrı incelenecektir. Öncelikli olarak asker ve militan yakınlarının Kürt sorunu ve çözümü algısı ele alınacaktır.

Sonrasında her iki tarafın da, PKK ve şehitlik algısı değerlendirilecektir. Ardından asker ve militan yakınlarının devlet ve hükümet algısına değinilecektir. Daha sonra asker ve militan yakınlarının, Kürtlük-Türklük algısı irdelenecektir. Bu bölümde ayrıca asker ve militan yakınlarının barış algısına ve son olarak demokratik açılım algısına yer verilecektir.

4.1. Asker ve Militan Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı

Kürt sorunu, kökeni eski dönemlere dek götürülebilen bir sorun da olsa, aslında ulus-devlet mantığıyla oluşan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ürünüdür. Ulus-devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, tek tipçiliği merkezine almış ve bu doğrultuda farklılıkları yok saymıştır. Dolayısıyla ülke içindeki toplumsal etnik farklılıklar görmezden gelinmiştir. Bu durumu sindiremeyen, asimilasyon ve baskı siyasetine maruz kalan Kürtler, bu gidişata bir dur demek istemiş ve birçok kez başkaldırmıştır.

Üzerinden yıllar geçmiş ancak bu sorun hala çözülememiştir. Zamanla sorun iyice büyümüş ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Değişen hükümetlerle birlikte, bu sorunun bitirilmesi için, farklı yollar denenmiş ancak bir neticeye varılamamıştır. Devlet, bu uğurda on binlerce asker ve sivilini kaybetmiş, milyonlarca lira zarara girmiştir.

Asker ve militan yakınları da Kürt sorunu ve çözümü konusunda belli bir fikre sahiptir. Militan yakınları, Kürt sorununun, daha çok hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Asker yakınlarının çoğunluğu ise, Kürt sorunu diye bir sorunun varlığını kabul etmemektedir. Her iki tarafın da, büyük acılar yaşamasına sebep olan bu sorun, iki taraf için de farklı bir içeriğe sahiptir.

Sorunun çözülmesi için, militan yakınları özellikle hakların iadesini gerekli görmektedir. Bu sorunun varlığını kabul eden bazı asker yakınları ise, çözüm için devletin atması gereken büyük adımlar olduğunu belirtmektedir. Kürt sorunu ve

çözümü konusunda asker ve militan yakınlarının kendi görüşleri yine kendi ifadeleriyle aşağıda detaylı olarak verilecektir.

4.1.1. Asker Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı

İstanbul ve Trabzon illerinde yaptığım mülakatlarda asker yakınlarının çoğunluğu, bir Kürt sorununun varlığını kabul etmediklerini belirtmiştir. Sorunun varlığını kabul edenler ise, sorunun kaynağının dış güçler olduğu kanaatindedir. Katılımcılar, Kürt sorununun olmadığını ise belli nedenlere bağlayarak açıklamıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğu, "eğer Kürt sorunu var olsaydı, şu an Kürtler bu kadar rahat yaşayamazdı" fikrindedir. Kürtlerin, Türklerden ayrı bir hayat tarzı sürmediği, herkesin ülkede eşit olduğu, Kürtlerin de en az Türkler kadar rahat yaşadığı ve üst düzey konumlara gelebildiğini belirten asker yakınları, Kürtlerden cumhurbaşkanı dahi olabildiğini belirtmiştir. Yukarıda sayılanlar, katılımcıların özellikle vurguladıkları temalardır.

Görüştüğüm birçok asker yakını, Kürt sorununun olmadığını, fakat özellikle dış mihrakların Türkiye'de sanki böyle bir sorun varmış gibi bir ortam yaratıp insanları huzursuz ettiğini düşünmektedir. Bazı asker yakınları ise, Kürt sorununun geçmişten gelen bir sorun olduğunu belirterek, bu sorunun ana kaynağının devletin yanlış yönetim politikası olduğunu vurgulamıştır. Sorunu ekonomik geri kalmışlıkla ilişkilendiren asker yakınları da olmuştur.

Asker yakınlarının Kürt sorununun çözümü konusunda iyimser oldukları söylenebilir. Asker yakınları, Kürt sorunun çözülebilmesini ancak devletin gerekeni ve üzerine düşeni yapmasıyla olacağını belirtmiştir. Asker yakınları devletin Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere, burada yaşayan halkla sürekli olarak iç içe olacak özel eğitimli devlet memurlarının (asker, polis, kaymakam, vali vs.) gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca asker yakınları tarafından devletin bu bölgelerde etkin olması gerektiğinin önemli olduğunu düşünülmektedir.

İstanbul'da görüştüğüm bir asker babası[12], Kürt sorunu olmadığını, böyle bir sorun yaratıldığını/yaratılmak istendiğini, aslında bunun dış güçlerin bir oyunu olduğuna inandığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Kürt sorunu, diye bir şey yoktur bana göre. Kürt sorunu varmış gibi gösterip ortalığı karıştırıyorlar. Bu insanların gerçekte böyle bir talepleri yok. Taşeron bu insanlar, dış

[12] 52 yaşında, lise mezunu bir esnaf.

güçlerin oyunu Kürt sorunu. Bu insanlar Türkiye'nin gelişmesini engellemek adına Kürt sorunu varmış gibi bir algı yaratıyor".

Trabzon'da görüştüğüm bir asker annesi[13], Kürt sorununun olmadığını, fakat devletin bazı eksikliklerinden yola çıkarak bu sorun üzerinden rant elde etmek isteyen büyük güçler olduğunu belirtmiştir. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

> "Devletin eksikleri ve bu eksikleri görüp de rant sağlayanlar ve bu insanları kullananlar var. Kürt sorunu diye bir şey yok. Herkes kurmuş bir düzen gidiyor. Olmayan bir sorunu varmış gibi gösterip üzerinden kar elde etme peşinde süper devletler. Bunların Kürtlerle, Kürtlükle hiçbir alakası yok".

Yukarıdaki görüşlere paralel fikirleri olan bir asker babası[14] Kürt sorununa dair konuşmamızda, devletin elinden geleni yaparak olmayan bir sorunu yaratan kişilere karşı tedbir alması ve devletin memurlarının özel eğitimden geçerek Kürtlerin yoğun yaşadıkları bölgelere gönderilmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Süper güç ülkelerin bir rant kavgası bu, başka bir şey değil. Devlet, devletliğini yapacak. Polisi, özel eğitimli askeri, özel eğitimli yüksek makamda gönderdiği kişileri, hepsi özel eğitimli olacak. Halkın içinde olacaklar, halkla beraber olacaklar. Ancak o zaman o halkı kurtarmış olur devlet. Sen gidiyorsun bir kereye mahsus kendini gösteriyorsun, ondan sonra 29 gün yoksun. O, 29 gün adamın başına diğerleri geliyor. Hanginizi dinleyecek bu adam? Onun için devlet olarak sen kaldıracaksın bunları sen toplayacaksın. Sen o insanlara dükkânını kapattırmayacaksın. Bunu devlet yapar devletin eli güçlüdür benim elim güçlü olmaz".

Yukarıda ifadeleri bulunan asker babasının, dikkat çektiği hususlar oldukça önemlidir. Bölge halkının, devleti ve organlarını üzerinde hissetmediğini düşünen asker yakını, halkın yalnız bırakılmasını eleştirmektedir. Asker babası, devletin daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerektiğini de ayrıca belirtmektedir.

Kürt sorununun, maddi çıkarlar sağlama peşinde olan kişiler tarafından sürdürüldüğüne inanan bir asker amcası[15], sorunun çözüleceğine inanmadığını belirtmiştir. Katılımcı, milletin göz ardı edildiğini ve sadece rant sağlamanın peşinde olunduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Bu, yeme davası var ya, rant denen bu şey, işte bundan bu sorun çözülecek gibi değil. Bu, milleti birbirine düşürecekler yani. Bu, millet birbirine düşecek çünkü neden herkes cebini doldurmaya bakıyor; millete bakmıyor artık. Milletin durumuyla uğraşmıyor kimse".

Kürt sorununun, ancak devletin çabasıyla sona ereceğine inanan bir asker annesi[16], devletin yapması gerekenleri şu şekilde anlatmıştır:

> "Devlet eksiklerini görecek, bu insanlara direk yardımı gönderemiyor demek ki. Oraya gönderdiği bu insanların başına getirdiği devlet adamlarını, valisi olsun, kaymakamı, emniyet amiri, memuru, müdürü olsun hepsi aynı konuda yetiştirilmiş güzel insanlar olmalıdır. Çünkü

[13] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[14] 60 yaşında, ortaokul mezunu, emekli bir devlet memuru.
[15] 45 yaşında, lise mezunu bir devlet memuru.
[16] 53 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.

bu insanlar, oradaki insanlarla sürekli görüşmeli, sürekli halkın içinde olmalı. İnsanlarla bir olacaklar başka türlü çözüm olmaz ki".

Kürt sorunu diye bir sorunun var olmadığını düşünen bir askerin erkek kardeşi[17], bu düşüncesini desteklemek için, Kürtler ve Türklerin bir arada rahatça yaşadığını örnek göstermiş ve bu sorunun, güçlü ülkelerin Türkiye üzerindeki bir oyunu olarak algıladığını şu cümlelerle belirtmiştir:

> "Kürt sorunu olsaydı, şuan Türkiye'deki bu kadar Kürt ve Türk birbirine girerdi. Kürt sorunu yok, aslında mesele başka. Özellikle dışarıdan büyük ülkelerden demek ki talimatlar geliyor; provokatörler de çıkıyor ortalığı karıştırıyor. Derslerini güzel çalıştırıyorlar bence. Veriyorlar ellerine de üçer beşer kuruş bağırıyorlar, çağırıyorlar, molotof atıyorlar bilmem ne. Yakıyorlar, yıkıyorlar ortalığı ceremeyi kim çekiyor, cezayı kim çekiyor? Vergilerini biz ödüyoruz. Otobüsü yakıyorlar kimin cebinden çıkıyor parası? Tabi ki bizim cebimizden çıkıyor".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker ablası[18] Kürt sorununun var olmadığını, sorunun PKK sorunu olduğunu vurgulamıştır. Sorunun sadece Türkiye'de yaşanmadığını belirten katılımcıya göre bu sorun, Kürt –Türk kavgası da değildir:

> "Kürt sorunu diye bir şey yoktur. Herkes kendi kesesini doldursun diye birilerini ortaya atıyorlar. Kürt sorunumuz yok, PKK sorunumuz var. Avrupa'da bu sorunu yaşıyor. Bu, Kürt-Türk davası değil asla böyle düşünmüyorum".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker babası[19], eskiden Kürt sorunu diye bir kavramın dahi olmadığını, PKK'nın bu ismi ortaya çıkarttığını vurgulamıştır. Katılımcı, Kürtlerin birçok hakka sahip olduğuna değinerek bu sorunun dış güçlerin oyuncağı olmuş PKK tarafından çıkartıldığını belirtmiştir:

> "Eskiden Kürt sorunu yoktu. Şimdi bu PKK'nın yaptığı buna bir isim lazımdı. Adına Kürt sorunu dediler. Eğer bu Kürt sorunuysa şimdi Kürtçe eğitim yapılıyor, Kürtçe yayın yapan televizyonlar var. Daha ne istiyorlar? Onların derdi Kürt sorunu değil. Onlar dış güçlerin maşası olmuş. Türkiye'nin başına çorap örüyorlar. Kürtlükle filan bir dertleri de yok sanmıyorum, Kürt sorunu PKK'nın bir tuzağı".

Trabzon'da görüştüğüm bir asker annesi[20], Kürt sorunun çözüleceğine inanmadığını belirtmiş buna gerekçe olarak ise Kürtlerin asıl derdinin kendilerine özerk bir birlik kurmak olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir:

> "Ben bu sorunun çözüleceğine inanamıyorum. Çünkü bugüne kadar onlar, biz büyük bir mücadele verdik diyorlar. Biz de üç bin beş bin şehit verdik diyorlar. Onların asıl gayesi, Kürt adı altında bir birlik oluşturmaktır. Bu insanlar, bir şeylerin peşine gidiyorlar ama neyin peşine gittikleri de belli değil. BDP'yi kurdular ama BDP'nin de onlara vaat ettiği bir şey yok. Sadece onların da tek sloganı bugüne kadar siz ezildiniz biz de artık sizi ezdirmeyeceğiz bunu diyorlar. Ama zaten ezilmiyorlar ki parti kuruyorlar, milletvekili oluyorlar nerde ezilmişlik?".

---

[17] 25 yaşında, üniversite mezunu bir öğretmen.
[18] 33 yaşında, lise mezunu bir ev hanımı.
[19] 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.
[20] 56 yaşında, lise mezunu bir ev hanımı.

Yukarıda belirtilen ifadelerden de anlaşılacağı gibi Kürt sorunu ve çözümü konusunda asker yakınları, genellikle birbirlerine benzer fikir ve önerilere sahiptir. Çoğunlukla Kürt sorunu olmadığına inanan asker yakınları, sorunu PKK sorunu olarak resmetmektedir. Sorunun varlığına inanan asker yakınları için ise, devlet çözümün tek kaynağıdır.

4.1.2. Militan Yakınlarının Kürt Sorunu ve Çözümü Algısı

İstanbul ve Diyarbakır illerinde yaptığım mülakatlarda, militan yakınlarının, Kürt sorununa bakışları dört ana başlık altında değerlendirilebilinir. Bu başlıklar, "demokrasi, özgürlük, haklar ve eşitlik"tir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, Kürt sorununu, demokrasi sorunu olarak, diğer katılımcılar ise özgür ve eşit olamama ve hak ihlalleri sorunu olarak gördüklerini belirtmiştir. Ayrıca bu sorunu farklı değerlendiren katılımcılar da olmuştur.

Kürt sorununun çözümünde, Öcalan'ı kilit bir isim olarak gören birçok militan yakını olmuştur. Ayrıca Kürt sorununun, PKK'nın ve Kürtlerin mücadeleleriyle çözüleceğine inanan katılımcılar da vardır. Genel olarak militan yakınlarının çoğunluğunun sorunun çözüleceğine inandığını söylemek mümkündür. Mülakata katılan katılımcılar, ayrıca devletin, sorunun çözümü adına ciddi adımlar atması gerektiğini vurgulamıştır. Bazı katılımcılar, sorunun çözümünü karamsarlıkla yorumlamış ve büyük katliamlar olacağından endişelendiklerini dile getirmiştir.

İstanbul'da görüştüğüm bir militan babası[21], Kürt sorununun temelde bir demokrasi sorunu olduğunu ve bu sorunun sadece Kürtleri ilgilendiren bir sorun olmadığını söylemiştir. Katılımcı, sorunun demokratikleşmeyle aşılacağını ve böylelikle tüm dünyanın rahat nefes alacağını şu cümlelerle vurgulamıştır:

> "Kürt sorunu eşittir demokrasi sorunu. Kürt sorunu, sadece Kürtlerle alakalı bir sorun değildir. Çünkü Kürtler, bu hakları kendileri için istemiyor. Demokratikleşemeyen bir ülkeden bahsediyoruz. Doğal olarak bu ortam, Kürt sorununu doğuruyor. Kürt sorununun çözümü dünyaya yeni bir sayfa açtıracak tüm insanlığa nefes aldıracaktır".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan annesi[22], Kürt sorununu özgürlük sorunu olarak değerlendirdiğini ve bu sorunun özgürlük ortamı oluşmadan çözülemeyeceğini şu şekilde vurgulamıştır:

> "Kürt sorunu özgürlük sorunudur. Özgür olmazsan hiçbir şeyin yoktur. Her şeyin özgürlüğünden bahsediyorum. Dilde, kültürde, kimlikte, çocukta her şeyde özgürlük olması

[21] 58 yaşında, lise mezunu bir memur.
[22] 48 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.

gerekiyor. Bütün devletler otursa anlaşsa hakkı hukuku belirlese bu sorun çözülür. İnsan özgür olmazsa devletin kıymetini de bilmez.

Kürt sorununun yıllardır var olan ve özelinde eşitliksizlikten kaynaklanan bir sorun olduğunu ileri süren bir militan kız kardeşi[23], bu sorunun Türklere verilen hakların Kürtlere de verilmesiyle çözülebileceğini belirtmiştir. Katılımcı, sorunun çözülebilmesi için devletin gerekeni yapması gerektiğini fakat şuan gidişatın çok da iç açıcı olmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Kürt sorunu yüzyıllardır bu topraklarda yaşanmıştır. Kürt sorunu çok eski zamanlardan beri var olan bir sorundur. Sorun eşit olamama sorunudur. Türklere verilen haklar bize de verilirse bu sorun çözülür. Böyle giderse bu sorun çok çözülecek gibi durmuyor. Bir senedir barış süreci ortaya girmiş. Ama biz devlete inanmıyoruz. Apo, gerillayı durdurmuş, sınıra çekmiş hala operasyon oluyor. Sorun böyle çözülmez devletin gerekeni yapması gerekiyor".

Bu noktada BİLGESAM (2013)'ın yaptığı bir araştırmada, Kürt sorununun çözümü için, Kürtlerin eşit yurttaşlık verilmesini talep edenlerin oranı yüzde 50,3 çıkmıştır.

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan abisi[24], Kürt sorununun temelini eşitsizliğe dayandırmış ve sorunu Kürtlere yapılan bir hakaret ve zülüm olarak tanımlamıştır. Katılımcının konuya dair düşünceleri şu şekildedir:

> "Kürt sorunu, Kürtlere yapılan hakarettir, zülümdür. Bu sorun bir şekilde illaki çözülecektir. Abdullah Öcalan da diyor bu sorun çözülecek diye. İstiyorum ki eşitlik olsun zülüm olmasın herkes hakkını alsın, Türk Kürt diye ayrım olmasın".

Kürt sorununun, sadece Kürtlere özel ve onları ilgilendiren bir sorun olmadığını belirten bir militan babası[25], sorunun kangrenleşmiş olduğunu ve ancak büyük adımlarla sorunun ortadan kalkacağına inandığını belirtmiştir. Sorunun çözümü konusunda karamsar olduğunu dile getiren katılımcı, büyük kayıplar yaşanmasından korktuğunu şu şekilde anlatmıştır:

> "Kürt sorunu, dünyanın belki de en önemli sorunudur ve kesinlikle sadece Türkiye'nin sorunu değildir. Ben böyle görüyorum bu sorunu. Türkiye'nin kangrenleşmiş bir sorunudur bu. Bu sorun, büyük adımlar atılarak çözülür. Hatta biraz karamsarım bu konuda. Büyük katliamlar olmadan bu sorun çözülecek gibi durmuyor bana göre. Suriye gibi olacağız diye korkuyorum. Bizim ciğerimiz yandı, kimsenin yansın istemem. Tabi ki dileğim korktuğumun olmaması".

Kürt sorununun, hak ihlalleriyle ortaya çıktığını, bu sorunun dil, kültür ve haklar sorunu olduğunu düşünen bir militan erkek kardeşi[26], sorunun tek çözüm kaynağı olarak da Öcalan'ı gördüğünü şu şekilde belirtmiştir:

> "Kürt sorunu, kapsamlı bir sorun, dil, kimlik ve haklar sorunudur. Öcalan'dır bu sorunu çözecek kişi. O olmazsa bu sorun çözülmez".

---

[23] 25 yaşında, lise mezunu bir özel sektör çalışanı.
[24] 32 yaşında, ortaokul mezunu bir inşaat işçisi.
[25] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.
[26] 21 yaşında bir üniversite öğrencisi.

Dünyanın hiçbir yerinde Kürtlerin kabul görmediğini söyleyen bir militan dayısı[27], Kürtlerin kabul görmemesiyle beraber, onlara dair her şeyin (dil, kültür vs.) de yok sayıldığını dile getirmiştir. Katılımcı, konuya dair düşüncelerini şu cümlelerle paylaşmıştır:

> "Kürtleri bütün dünya kabul etmedi. Bu sınırları çizen sistem sahipleri bu sınırlarda Kürtlere bir yer vermedikleri tanımadıkları için, Kürtleri bir halk olarak kabul etmedikleri için, onların hiçbir şeylerini kabul etmediler. Ne dillerini ne de kültürlerini kabul etmediler. Sorun işte bundan kaynaklandı".

Kürt sorunun çözülememesinde Kürtleri suçlayan ve Kürtlerin geç bir milli uyanışa sahip olduğunu belirten bir militan babası[28], ayrıca Kürtlerin milli bir birlik kurmada yeterli çabayı sarf etmediklerini düşündüğünü şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Kürt sorunu, şimdiye kadar çoktan çözülecekti. Fakat Kürtler, geri zekâlıdır biraz. Kürtler uluslaşma sürecinde hep uyudular. Varlıklarının geç farkına vardılar. Biliyorlardı ama ulusal milli birliklerini sağlamak adına yeterli çabayı göstermediler. Hiçbir halk devleti olmadan yaşayamaz bu dünyada devleti olanlar yaşayamıyor".

Mücadele etmeden emek sarf etmeden Kürt sorununun çözüleceğine inanmayan bir militan amcası[29], Kürtlerin haklarına ve özgürlüklerine kavuşmak için mücadeleden vazgeçmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı, ayrıca Kürtlerin şu anda dahi PKK sayesinde az da olsa özgürleştiğini ve PKK'nın, Kürtler için bir hayat sigortası niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Kürt sorununun ancak PKK'nın ve Kürtlerin öz mücadelesiyle çözüleceğine inanan katılımcı, görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

> "Kürt sorunu mücadeleyle çözülür. Mücadele etmeden emek vermeden kazanamazsınız haklarınızı. Kürt sorunu çözülmez. Özgürlük, kolay kolay elde edilmiyor. Ama bize şans verilmiyor. Kürtlere şans verilmiyor. Şimdi orada PKK olmasa biz burada yaşayamayız. Şuan PKK'nın sayesinde, Kürtler kendini ifade ediyor. Kürtler için PKK bir sigortadır. Hak ve hakikati gözeten bir harekettir PKK. Bu sorun ancak onların ve bizim mücadelemizle çözülecek. Kürtlerin hakları iade edilecek".

Militan yakınlarının Kürt sorunu ve çözümü konusundaki algı ve beklentilerine bakıldığında, söylemlerin daha çok hak ihlali, özgür ve eşit olamama ve demokratikleşememe ekseninde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, militan yakınları çoğunluğu için çözümün, demokratikleşmeyle olacağı inancının hâkim olduğu söylenebilir.

4.2. Asker ve Militan Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı

Devlet, "toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2014). Hükümet ise, söz konusu devletin yönetiminden sorumlu olan gruba verilen

[27] 36 yaşında, ortaokul mezunu bir bakkal işletmecisi.
[28] 54 yaşında, lise mezunu, emekli bir devlet memuru.
[29] 44 yaşında, lise mezunu bir taksi şoförü.

addır. Birçok kişi, aslında birbirine çok da yakın olmayan bu iki kavram arasında bir anlam kargaşası yaşamaktadır. Çoğunlukla devleti, hükümet olarak algılayan kişiler, devlet yönetimini, belli zaman diliminde elinde bulunduran hükümetle, karıştırmaktadır.

Yukarıda sözü edilen bu durum, asker ve militan yakınlarıyla yaptığım mülakatlar sırasında da ciddi bir boyutta gözlemlenmiştir. Asker ve militan yakınlarının neredeyse hepsi devlet ve hükümete dair sorular yöneltildiğinde tek düze cevaplar vermiştir. Bazen hükümeti, devlet yerine bazen de devleti, hükümet yerine koyarak ifadelerde bulunan taraflar için devlet ve hükümet iç içe geçmiş kavramlardır. Bilhassa katılımcılar, tüm söylemlerini şuan görev yapmakta olan hükümet üzerinden şekillendirmiştir. Bu durum, asker ve militan yakınlarının kendi ifadeleriyle aşağıda yer alacaktır.

4.2.1. Asker Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı

Görüştüğüm asker yakınlarının birçoğu, devlete ve şu an görev yapmakta olan hükümete büyük güven beslemektedir. Özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, birçok asker ailesinin nezdinde büyük hayranlık beslenen bir şahsiyettir. Fakat bu durumun yanı sıra, asker ailelerinin bazıları devlete ve hükümete güvenemediklerini dile getirmiştir. Bunun altında yatan en önemli sebep ise hükümetin, Kürt sorununu bitirmek adına attığı adımlardır. Güven noktasında problem yaşayan asker yakınları, Kürtlere verilen hakları (özel okullarda anadil eğitimi vs.) fazla bulmaktadır.

Hükümeti ve gerçekleştirdiği politikaları destekleyen bir asker yakını, kafasındaki devlet algısını, hükümeti ve icraatlarını anlatarak ifade etmeye çalışmıştır. Katılımcının görüşleri şu şekildedir:

> "Devletin yaptığı işlerle halkını en iyi şekilde koruması gerekir. İnsanlara hizmet etmesi gerekir. Fakiri, ihtiyaçlıyı koruyup gözetir. Devletin dış ilişkiler olsun, iç ilişkiler olsun yapması gerekenler vardır. Yani dışarıda onurumuzu yüceltir güzel işler yapar. İçeride büyük firmalar kurmaya çalışır, iş adamını köylüyü destekler. Yani ülkenin kalkınması için uğraşır. Ülke çıkarlarını kendi çıkarlarına karşı üstün tutar. Devlet kendi çıkarlarını düşünürse ilerleyemez. Şu anki devletimiz gayet iyi bence. Söylediklerimin hepsini de yapmaya çalışıyor".

Trabzon'da görüştüğüm bir asker annesi[30], hükümetin Kürtlere fazlaca "evet" dediğini, bunu doğru bulmasa da hükümete yine de güvenmek istediğini ve güvendiğini belirtmiştir. Özellikle Başbakan'a çok güvendiğini belirten asker yakını görüşlerini şu cümlelerle açıklamıştır:

[30] 48 yaşında, ortaokul mezunu bir ev hanımı.

> "Ben şu an bu hükümetimizde birçok hizmetleri gördüm. Eksikleri yok mu tabi ki var ama artısı daha çok. Ben gidişatı da beğeniyorum, her şeyi de beğeniyorum. Ama fazla verilen yüzler, çok istekler var. Neden Kürtlere bu kadar evet deniyor? Bunun altında bile bir planı var diyorum başbakanımızın. İçime sinmiyor ama yinede hükümete ve devlete güveniyorum. Başbakana çok güveniyorum. Kürt sorununun çözülmesi için elinden geleni yapıyor hatta fazlasını yapıyor ve ben fazlasını yaptığı için de kızıyorum".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker babası[31], devletin Kürtlere imtiyazlar vermemesi gerektiğini, Kürtlerin buna ihtiyacı olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Kürtlerin her türlü hakka sahip olduğuna inanan ve Kürtlerin ne istediklerini anlamadığını belirten asker yakını, Kürtlerin kendi kendilerini soyutladıklarını, onların hiçbir şekilde toplumdan soyutlanmadıklarını şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Devlet, bunlara çok yüz veriyor. Onlar, her yerdeler neyi beğenmiyorlar, neyi istiyorlar? Seçme seçilme hakları mı yok? Ama Cumhurbaşkanımızda Kürttü. Turgut Özal. Birçok Kürt milletvekilimiz var, belediye başkanlarımız var, il yöneticilerimiz var. İyi bir vatandaş olarak yapacağın her iş destekleniyor, sen dışlanmıyorsun. Onlar (Kürtler) kendilerini soyutluyorlar. Yok, böyle bir şey".

Çatışmada oğlunu kaybeden bir anne[32], hükümeti ve yaptıklarını takdirle karşıladığını belirtmiştir. Ancak diğer asker yakınlarında olduğu gibi bu asker annesi[33] de hükümetin, Kürtlere yönelik attığı adımları anlayamadığını ve korktuğunu şu şekilde anlatmıştır:

> "Ak Parti Hükümeti, daha önceki hükümetlerin 30 senede yapmadığı şeyleri çok kısa sürede yaptı. Özellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, Fatma Hanım son 50 yıla damgasını vurdu, çok güzel kanunlar çıkardı. Bütün şehit aileleri, gaziler, muharip gaziler için yapılması gerekeni yaptılar ve hepsi rahata kavuştu. Şu anki hükümetin adımları tavırları sevindiricidir. Ancak Kürtlere karşı da bir şeyler yapılıyor ve korkuyorum neden Kürtlere karşı hükümet böyle adımlar atıyor anlamıyorum".

Kardeşini mayın patlaması sonucu kaybeden bir asker ablası[34] devlete ve hükümete güvendiklerini açıklarken (birçok asker ailesinde de olduğu gibi) son zamanlarda Öcalan'la gerçekleştirilen görüşmelerin medyada yer almasıyla endişelendiklerini ve bu durumun neden kaynaklandığını anlamadıklarını şu cümlelerle ifade etmeye çalışmıştır:

> "Devletsiz baş olmaz. Devletime ve hükümetime güveniyorum. Son zamanlarda tabi bazı hoşumuza gitmeyen şeyler oluyor. Televizyonların açtığımızda, terörist başı Öcalan'la görüşmeler yapıldığını görüyoruz. Öcalan'ın mektupları okunuyor, insanlar onları görmeye ziyaretine gidiyor. Nasıl bir durum bu? Öcalan'la yapılan bu görüşmeler bizi özellikle şehit ailelerini çok endişelendiriyor. Bazı konuları anlamakta sıkıntı çekiyoruz. Neden diyoruz? Neden? Bizim şehitlerimizin kanına yazık değil mi?".

Yukarıda ifadeleri bulunan katılımcı gibi, birçok asker yakını bilhassa Öcalan'la yapılan görüşmeleri eleştirmekte ve bu durumu kabullenemediklerinin altını

---

[31] 51 yaşında, lise mezunu bir taksi şoförü.
[32] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[33] 47 yaşında ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[34] 34 yaşında, üniversite mezunu bir öğretmen.

çizmektedir. Asker yakınlarının birçoğu, Kürtlere karşı verilen haklardan, Öcalan'la yapılan görüşmelerden hiç hoşnut olmamakla beraber, atılan bu adımlarla şehitlerinin kanlarına yazık olduğunu düşünmektedir.

4.2.2. Militan Yakınlarının Devlet ve Hükümet Algısı

Diyarbakır ve İstanbul'da yaptığım mülakatlarda devlete ve hükümete bakışlarını öğrenmek adına militan yakınlarına "Devlet sizin için ne ifade ediyor?", "Devlete güveniyor musunuz?", "Devletin Kürt politikasını nasıl yorumluyorsunuz?" gibi sorular yönelttim. Devlet ve hükümetle ilgili sorulara çoğu militan yakını hoşnutsuz bir şekilde cevaplar vermiştir. Bunun en önemli nedeni, militan yakınlarının neredeyse hepsinin, yaşanan tüm olumsuzlukların sorumlusunu devlet olarak görmesinden ve Erdoğan hükümetine güvenmemesinden kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

Özellikle, uzun yıllardan beri Kürt sorununun çözülememesi, Kürtler adına atılan değişik adımların yeterli görülmemesi, Kürtler ve Türkler arasında adalet sağlanmadığı düşüncesi mülakata katılan katılımcıların en çok yakındığı konulardır. Katılımcılar, bu ve buna benzer yakınmalardan ötürü devlete güvenmedikleri / güvenemediklerini ifade etmiştir.

Mülakat esnasında militan yakınları hükümet ve devlet kavramlarını sürekli olarak iç içe geçirmiş ve verdikleri cevaplarda bazen hükümeti, devlet gibi bazen de devleti, hükümet gibi düşünüp karmaşık anlatımlarda bulunmuştur. Özellikle militan yakınlarının çoğunluğu, devlete dair düşüncelerini anlatırken şu an iktidarda olan hükümetten yola çıkmıştır.

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan babası[35], devletten bugüne kadar hiç güzel bir şey görmediklerini ve dolayısıyla devlete güvenmediklerini belirtmiştir. Devlet erkânından birinin, bir gün olsun gelip hal hatır sormadığından yakınan bir militan annesi[36], şu ifadelerde bulunmuştur:

> "Devlete güvenmiyorum, biz bu yaşa gelmişiz güzel bir şey görmedik. Bir gün biri gelip de kapı önünde bize dese "anne nasılsın ne yapıyorsun, çocukların nasıl" bize bu yeter. Üç aylık bir maaş veriyordu onu da elimizden aldı. Devlet kendi halkına güzelce baksın istiyorum ama yapmıyor".

[35] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.
[36] 58 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.

İstanbul'da görüştüğüm bir militan annesi[37], hükümetin kendine yakışanı yaparak zulümden uzak durması gerektiğini, Kürtlerin ne devlete ne de hükümete düşmanlık beslemediğini belirtmiştir. Militan yakını, devlet adamlarının kendileri ve çocukları için istediklerini, herkes için istemeleri gerektiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Devlete ve hükümete hiç kimsenin düşmanlığı yoktur. Devlette zülümkâr olmasın, katil olmasın. Allah'ın sana verdiği hakkı sana versin, kendi için ne istiyorsa bize de onu versin. Kendi çocuklarını nasıl görüyorsa bizimkileri de öyle görsün".

İstanbul'da görüştüğüm bir militan babası[38], hükümetin fakir insanlara yaptığı maddi yardımları eleştirerek bu tarz yardımların anlamı olmadığını, devletin öncelikle insanına değer vermesi gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

> "Hükümet, kendine yakışanı yapsın. Onlar okumuşlar, hükümeti oluşturmuşlar. Eğer siz devletseniz, hükümetseniz bu ülkeyi yöneten kişilerseniz insanınıza iyi bakın. Bir çuval kömürle, bir poşet makarnayla değil. İnsanına yakışan değeri vererek insanının refahını yükselterek devlet, devlet olur".

Özellikle İstanbul'da görüştüğüm militan yakınlarının hatırı sayılır bir çoğunluğu, metropolde yaşamanın zorluğundan ve maddi olarak geri kalmışlıklarından ötürü devlete büyük kızgınlık duymaktadır. Devlete duyulan bu kızgınlığın en önemli sebebi ise, zorla yerinden edilmeden başka bir şey değildir.

Eşi ölmüş bir militan yakını[39], hayatını kendi kazanmak zorunda olduğundan ve İstanbul'da yaşama şartlarının çok zor olduğundan bahsetmiştir. Geçmişteki köy hayatlarından zorla koparılmalarını ve bundan duyduğu acıyı ifade etmeye çalışan militan yakını, şu açıklamalarda bulunmuştur:

> "Biz köydeyken hiçbir şeyimiz eksik değildi. Balımız vardı yoğurdumuz vardı, her şeyimiz vardı. Devlet, bizi köyden çıkarttı. Ben bu devlete nasıl güveneyim? Beni zorla yerimden yurdumdan etti. Düştüm İstanbul'a ve burada yarı aç yarı tok, üç kuruşa yaşamaya çalışıyorum".

Bir militan erkek kardeşi[40], devletten zülüm gördüklerini ve bu nedenden ötürü devlete güvenemediğini belirtmiş ve özellikle devletin kendilerini sırf Kürtler diye hep terörist ve suçlu olarak gördüklerini anlatmıştır. Bu yaşadıklarına rağmen devlete olan sevgisini kaybetmediğini belirten katılımcı, duygularını şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Ben neler yaşadım, bu devletten neler çektik. Ben nasıl güveneyim bu devlete. Bir gün gelip de halimiz hatırımız sorulmadı; ama hep Kürdüz diye, sen casussun sen ajansın sen teröristsin dediler ve hep bizi suçladılar. Biz devleti seviyoruz hala, daha da severdik ama biz devletin hiç şefkatini görmedik ki".

---

[37] 48 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[38] 71 yaşında, okul eğitimi almamış bir emekli.
[39] Kadın. 58 yaşında, okul eğitimi almamış bir temizlik görevlisi.
[40] 21 yaşında bir üniversite öğrencisi.

Devletin, yıllardır kendilerini (Kürtleri) kandırdığını düşünen bir militan arkadaşı[41], devlete güvenmediğini ama devletsiz bir yaşam da istemediğini belirtmiştir. Devletin, ancak adil ve şeffaf bir düzen içeren bir devlet yönetimi benimsediğinde her şeyin daha güzel olacağına inanan militan yakını, bu durumu şu şekilde anlatmaya çalışmıştır:

> "Devlete ben güvenmiyorum; çünkü Osmanlı Dönemi'nden şimdiye kadar bizi hep kandırmış. Ama devlet olmasın da demiyorum. Devletsiz hiçbir ülke olmaz. Devlet adil, şeffaf ve insancıl olmalı eğer böyle olursa o devlet başım gözüm üzerine. Halkını hiç kimseyi ayırmayan bir devlet olsa her şey çok daha güzel olur".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan abisi[42], devletin yapısal olarak kurnazlık üzerine kurulmuş bir sistem olduğundan bahsetmiştir. Katılımcı, bu devlet anlayışının da kişileri kendi hak ve hukukuyla kabul etmediğini ve kişilerle ters düştüğünü ifade etmiştir. Bu noktadan çıkışla devlete güvenemediğini belirten katılımcının görüşleri şu şekildedir:

> "Devlete biz güvenmiyoruz; çünkü devletin mantığı, yapısı hep kurnazlıktır. Ancak sen onla bütünleşirsen sıkıntı olmaz. Ancak ben özümle varım, kendi hak ve hukukumla varım dediğinde kabul etmiyor seni. Olmuyor ona uymuyorsun. Biz Kürtler olarak devlete hiçbir zaman hiç güvenmedik".

Bir militan dayısı[43], devleti eskiden gözlerinde çok büyüttüklerini ve devleti her şeyin üstünde gördüklerini anlatmıştır. Bu katılımcı zamanla ve özellikle PKK hareketiyle tanıştıktan sonra gerçekleri anladıklarını ve devletin aslında tüm sorunların kaynağı olduğunu fark ettiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eskiden devleti, her şeyimiz olarak görüyorduk. Şu an baktığımızda tüm sorunların kaynağını devlet olarak görüyoruz. Eskiden biz bilmiyorduk bilinçli değildik. Bu mücadeleyle (Kürt Hareketi) tanışmamıştık. Önce Allah, sonra devlet var gibi düşünüyorduk. Devlete o zamanlar o kadar çok güveniyorduk".

Diyarbakır'da devlet memurluğu yapmış bir militan babası[44], devleti -özellikle yaşadığı iş tecrübelerinden yola çıkarak- özel mülkiyetin bekçisi olarak betimlemiştir. Katılımcı, devletin demokratikleşmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun içinde öncelikle toplumun demokratikleşmesi gerektiği savını ileri sürmüştür:

> "Devlet özel mülkiyetin bekçisidir. Devlete güvenmiyorum ama dış güçlere karşı onsuz da olmuyor. Devletin demokratikleşmesinden yanayım. Ben demokratik bir toplum istiyorum demokratik bir toplum olmadan demokratik bir devlette olmaz".

Militan yakınlarının yukarıda yer verilen anlatılarında devlete güvenemedikleri görülmektedir. Yaşadıkları sorunların tek kaynağını devlet olarak resmeden militan

---

[41] 28 yaşında, lise mezunu bir esnaf.
[42] 35 yaşında, okul eğitimi almamış bir inşaat işçisi.
[43] 41 yaşında, ilkokul mezunu bir bakkal işletmecisi.
[44] 59 yaşında, emekli.

yakınları için devlet ve hükümet içiçe geçmiş yapılardır. Devlete dair sorular yöneltildiğinde militan yakınları çoğunlukla şuan görev yapan hükümetten bahsederek cevaplar vermiştir.

4.3. Asker ve Militan Yakınlarının PKK Algısı

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, Kürt sorununun en önemli ayağını oluşturan PKK, Abdullah Öcalan tarafından 1978 yılında kurulmuş bir örgüttür. Örgüt, 15 Ağustos 1984 tarihinde eş zamanlı olarak Eruh ve Şemdinli baskınları yapmış ve silahlı mücadeleyi başlatmıştır. Bu baskınlarda, örgüt elemanları askeri lojmanlara ve karakollara bombalı ve silahlı saldırılar düzenlemiştir. O günden bu yana PKK, eylemlerini arttırarak devam ettirmiş ve birçok asker ve sivilin ölümüne, milyonlarca lira zarara neden olmuştur. Örgüt lideri Abdullah Öcalan, ise 1999 yılında Suriye'de yakalanarak Türkiye'ye getirilmiş, idam cezasının bozulmasının ardından İmralı'da bir cezaevine konmuştur.

En uzun soluklu Kürt örgütü olan PKK, günümüzde de hala varlığını sürdürmekte ve eylemlerini devam ettirmektedir. PKK, tüm Kürtler için olmasa da birçoğu için oldukça önemli bir örgüttür. Bilhassa yakınları, PKK elemanı olan kişiler, PKK'ya büyük güven duymaktadır. Görüştüğüm militan yakınları, PKK'yı çoğunlukla Kürtler için bir kurtuluş ve yeniden doğuş hareketi olarak görmektedir.

Militan yakınlarına göre, PKK kurulmasaydı Kürtler hiçbir zaman hak ve özgürlüklerine kavuşamayacaktı. Asker yakınlarına göre ise, PKK olmasaydı ne Kürt sorunu olacaktı ne de askerler şehit olacaktı. Asker yakınları ayrıca, PKK'yı dış güçlerin desteğiyle ülkenin başına bela olmuş bir örgüt olarak değerlendirmektedir. Asker ve militan yakınlarının PKK'yı nasıl algıladığı ve onlar için PKK'nın ne ifade ettiği, asker ve militan yakınlarının kendi ifadeleriyle aşağıda detaylı olarak verilecektir.

4.3.1. Asker Yakınlarının PKK Algısı

Görüştüğüm asker yakınlarının çoğunluğuna göre, PKK dış güçlerin desteğiyle ayakta duran ve amacı ülkenin gelişmesini ve güçlenmesini engellemek olan bir

örgüttür. Trabzon'da görüştüğüm bir asker babası[45], bu durumu örnekleyen şu ifadelerde bulunmuştur:

> "PKK, Türkiye'nin güçlü bir devlet olmaması için elinden gelen gayreti gösteren bir örgüttür. Dış güçlerin Güneydoğu'daki petrolün çıkmaması, Türkiye'nin ilerleyememesi için PKK'ya her türlü maddi manevi yardımlar yaptığına inanıyorum. En az 6-7 devletin bu işte parmağının olduğunu düşünüyorum".

PKK'nın taşeron bir örgüt olduğunu ve sistematik bir hale gelip belli bir işleyiş kazandığını belirten bir asker annesi[46], PKK'nın zamanında devlet tarafından da kullanıldığını düşündüğünü de belirtmiştir. Katılımcı, ayrıca PKK'nın Kürtler için uğraşmadığını, amacının bu olmadığının altını çizmiştir. Asker yakını, bu konudaki düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "PKK, bana göre taşeron bir örgüt. Belki zamanında hükümetler bile bunları kullanmıştır diye düşünüyorum. PKK dediğiniz zaman şimdi nasıl bir taşeron firma gidip bir hastanenin temizlik ihalesini alıyor, bir başkası gidip yemek ihalesini alıyor ama hepsini bir arada yapıyor. Bunlarda taşeron, veriyorlar silahı, veriyorlar parayı, buradan buraya bu uyuşturucuyu geçirin, nasıl geçirirseniz geçirin diyor. O, onu hallediyor, bu, bunu hallediyor devlet kanalından buluyorlar adamlarını. Ben, PKK'ya bu gözle bakıyorum ayrıca benim gördüğüm PKK Kürtçülükle de ilgilenmiyor. Tehlikeli bir örgüttür PKK".

Görüştüğüm çoğu asker yakını, PKK'nın kandırılmış insanlardan oluşan ve tamamen dış mihrakların yönettiği bir örgüt olduğu görüşünü taşımaktadır. Trabzon'da görüştüğüm bir asker yakını da, PKK'ya dair aynı düşüncelere sahiptir. PKK'yı özellikle Türkiye'nin gelişmesini engelleyen dış örgütler tarafından yönlendirildiğini ve elemanlarının yurtdışında eğitildiğini belirten asker ablası[47], görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "İddia ediyorum PKK tamamen dış güçlerin yardımıyla oluşmuş ve ayakta kalmış bir örgüttür. Elemanları yurtdışında eğitiliyor sonra buraya gönderiliyor. Sonrada Türklere karşı cephe alıyorlar. Her şeyin sebebi, Türkiye'nin iyileşmesini istemeyen dış güçler ve örgütlerdir bana göre".

Oğlunu, mayın patlaması sonucu kaybeden bir asker babası[48], PKK militanlarını, Allah korkusu olmayan inançsız insanlar olarak değerlendirmektedir. Katılımcı, İslam dininde PKK'nın uyguladığı tarzda bir şiddetin yer almadığını vurgulayarak şu şekilde ifadelerde bulunmuştur:

> "Bu insanlar Allah'tan korkmuyorlar. İnançları yok PKK'lıların. Kork Allah'tan korkmayandan, korkma Allah'tan korkandan diyor büyük bir zat. Onların, Allah'tan korkuları yok. Siz insanların olduğu yere bomba koyuyorsunuz, onlara tuzaklar kuruyorsunuz, kasten bir sürü insanları öldürüyorsunuz. Bizim dinimizde bunlar yok".

---

[45] 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.
[46] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[47] 38 yaşında, lise mezunu bir sekreter.
[48] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.

Yukarıdaki asker yakınının PKK militanlarını Allah'tan korkmayan kişiler olarak değerlendirdiği görülmektedir. Buna dayanak olarak PKK'nın şiddet eylemlerini göstermektedir. Oğlunu, mayın patlaması sonucu kaybeden bu katılımcı, İslam'da bu şekilde bir savaşma biçiminin olmadığını vurgulayarak, aslında PKK elemanlarının dinden uzak kişiler olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Diğer birçok asker yakını, yukarıda ifadeleri bulunan asker yakını gibi PKK elemanlarını dinle ilgisi olmayan kişiler olarak düşünmektedir.

4.3.2. Militan Yakınlarının PKK Algısı

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan abisi[49], PKK'yı Abdullah Öcalan'ın gösterdiği çizgide ilerleyen ve onun öğrettiği ahlak kurallarıyla işleyen bir örgüt olarak değerlendirmiştir. Katılımcı, ayrıca örgüt lideri Abdullah Öcalan'ı, dünyada eşi ve benzeri bulunmayan bir kişilik olarak tasavvur etmektedir. Militan yakınının görüşleri şu şekildedir:

> "Abdullah Öcalan gibi bir tane daha yoktur bu dünyada. Biz de onun yolunu takip ediyoruz ve onun yolu PKK'dır. PKK tam anlamıyla dürüsttür ve hakikat gerçeğiyle ilerlemektedir".

İstanbul'da görüştüğüm bir militan babası[50], PKK'lıların haklı nedenlerle dağa çıktığını ve onların amacının terör yaratmak olmadığını belirtmiştir. Katılımcı, devletin ve medyanın PKK'yı, terör örgütü olarak lanse etmelerinden de yakınmaktadır. Militan yakını, bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

> "Bize göre PKK haklı bir örgüttür ve milletin hakkını savunmak için oraya (dağa) gitmiştir. Onlar oraya terör olsun diye gitmedi. Yani devlet, medya hep terör örgütü diyor PKK'ya. Ama onların amacı terör yapmak değil ki! Bizlerin Kürt milletinin hakkını savunmak".

İstanbul'da görüştüğüm -kızını ve oğlunu çatışmada kaybeden- bir baba[51], PKK'yı imha ve inkâra karşı olan ve Kürtlerin ezilmişliğine dur diyen bir hareket olarak tanımlamıştır. Katılımcı PKK'nın sosyalizmden ve Türk sol hareketinden ilham alarak ilerleyen ve Kürtlerden destek alarak ayakta kalan bir örgüt olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "PKK hareketi, imha ve inkâra karşı duran bir harekettir. PKK hareketi, sosyalizmin gelişiminden ve Türkiye solundan ilham alarak kendini örgütledi. PKK, Kürtlere dayanarak ayakta kaldı ve kalıyor. PKK ezilenden yana köylüden işçiden emekçiden yana olan bir oluşumdur".

---

[49] 33 yaşında, ilkokul mezunu bir güvenlik görevlisi.
[50] 44 yaşında, ilkokul mezunu bir işsiz.
[51] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir dernek yöneticisi.

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan annesi[52], PKK'nın Kürtler için bir doğuş, kurtuluş ve uyanış hareketi olduğunu belirtmiştir. Katılımcının fikirleri şu şekildedir:

> "PKK hareketi, Kürtler için bir doğuştur. Baktığınız zaman PKK, Kürtleri ölümden uyandırdı, mezardan kaldırdı bana göre. Kürtler kalıp olarak, fiziki olarak vardı ama beyin olarak yoktu".

İstanbul'da görüştüğüm militan teyzesi[53] ise, yukarıda geçen görüşleri desteklemekle beraber PKK'nın kadını görünmezlikten çıkarıp ona sosyal hayatta bir yer verdiğini şu şekilde belirtmiştir:

> "PKK Kürtlere özgürlük bilinci aşıladı. PKK özellikle kadını var etti. Kadın yok muydu? Tabi ki vardı ama Kürtler kadını eziyordu, aşağılıyordu ama PKK bizleri de özgürleştirdi. Kadına değer verilmeye başlandı PKK ile birlikte. Böylelikle kadınlar artık soysal hayatta da var oldular".

PKK'nın zalim olmayan bir örgüt olduğunu belirten bir militan amcası[54], PKK'nın insana dair her şeyi hakkıyla yerine getirdiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

> "PKK, hakiki Kürt PKK'sı bize göre dürüst olan insana hakaret yapmayan, insana zülüm yapmayan insana el uzatmayan insanın namusuna taarruz etmeyen insana dair her şeyi hakkıyla yapan dürüst bir örgüttür".

PKK'nın örnek ve insani bir oluşum olduğunu, militanlarının ise ahlaklı kişiler olduğunu belirten bir militan erkek kardeşi[55], örgüt elemanlarının ağzından yanlış bir kelime ya da küfür dahi çıkmadığını, birbirlerine ve insanlara karşı saygılı olduklarını belirtmiştir. Militan yakını, PKK'nın insani bir hareket olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "PKK'lı militanlarda yanlış olmaz. Onlar size terbiyesiz, ahlaksız, edepsiz dahi demezler. Bizim normal günlük yaşantımızda kullandığımız bu kelimeleri bile kullanmaz onlar. Evimizde ailelerimizde kullandığımız bu kelimeleri dahi kullanmıyorlar, düşünebiliyor musunuz? Onların küfür ettiğini duyamazsınız. Onlar, kimsenin hakkına tecavüz etmez. PKK insani bir harekettir".

Diyarbakır'da ve İstanbul'da yaptığım mülakatlarda çoğu militan yakını, PKK'yı evrensel bir örgüt olarak anlatmıştır. Militan yakınları tarafından yalnızca Kürtleri değil, tüm milletleri ve halkları kucaklayan bir hareket olarak tanımlanan PKK, onlara göre herkesin özgür olabileceği bir ortam için çabalayan bir örgüttür. Bu durumu örnekleyen ve oğullarını kaybeden militan yakınlarının görüşleri şu şekildedir:

> "PKK sadece Kürtler için değil, tüm insanlar için var olan bir harekettir. Evet, başlangıçta sadece Kürtler hedeflendi ama sonra tüm halkları kucakladı PKK".[56]

---

[52] 58 yaşında, okul eğitimi almamış bir ev hanımı.
[53] 50 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[54] 45 yaşında, ortaokul mezunu bir belediye çalışanı.
[55] 25 yaşında, lise mezunu bir satış elemanı.
[56] Militan babası. 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.

> "PKK devletsiz komünel bir yaşamı arzulamaktadır. Tüm halkların bir arada özgür yaşayabileceği, özgürce fikirlerini ifade edebileceği bir dünya hedeflemekte PKK".[57]
>
> "PKK'yı hep Kürtlerin örgütü, partisi olarak tanımlıyorlar ama öyle değil onlar bilmiyorlar PKK, tüm halklar için mücadele veren bir örgüttür".[58]

Bir militan amcası[59], PKK'nın demokratikleşme ve özgürleşme adına çaba sarf ettiğini ve birçok bedel ödediğini belirterek şu ifadelerde bulunmuştur:

> "Ne diyorlar demokratik bir ülke Türkiye. Bu işler lafla olmuyor. PKK hareketi lafla iş yapmıyor. Bedel ne olursa olsun PKK yapıyor. Bu gözle görülüyor. PKK demokratikleşme için insanların özgürleşmesi için uğraşıyor".

Oğlunu çatışmada kaybeden bir militan annesi[60], PKK'nın, tüm insanların da olduğu gibi, ana, baba, evladı olan insanlardan oluşan bir örgüt olduğunu ve militanların, daha çok adaletsizlik duygusuna kapıldığı için PKK'ya katıldığını belirtmiştir. Katılımcı, özellikle okullarda Kürt gençlerinin yaşadığı ayrımcılıklardan ötürü, gençlerin PKK'ya katıldığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "PKK militanları, hepimiz gibi ana baba evlatlarıdır. Bu örgüt, başka bir yerden gelmedi. Benim, onun çocuklarıdır PKK. Çoğunluğu Kürdistan'dan gelen bir örgüttür PKK. Okurken ayrımcılık gördü bir sürü Kürt genç. Kürdü, Türkü birlikte aynı şekilde değerlendirmediler okullarda. Bu çocuklar eşitsizlikten dolayı PKK'ya katıldılar. Benim oğlum mesela okusaydı doktor, avukat bile olurdu. Çok başarılıydı oğlum ama ne oldu okuyamadı ve PKK'ya katıldı".

Bir militan halası[61], PKK'yı, adalet arayışında olan bir örgüt olarak değerlendirmekte ve PKK'nın işkence ve tutuklamalara maruz kalan insanlardan oluşan bir örgüt olduğuna dikkat çekmektedir. Militan yakınının ifadeleri şu şekildedir:

> "PKK, ben birlik istiyorum diyor, senin hakkın ne ise benim hakkım da o olsun diyor. Benim dilim Kürtçedir, toprağım Kürdistan'dır, ayrımcılık yapmıyorum, zülüm yapmıyorum diyor PKK. Onlar zamanında meydanlara çıktıklarında tutuklanıyorlardı. İşkence yapılıyordu, öldürülüyorlardı. Şimdi PKK'da hiç kimseyi yıkmak öldürmek istemedi ve işte bu insanlar dağa gittiler".

PKK'ya katılanları haklı bulan bir militan dayısı[62], Kürtlere PKK'ya katılmak ve dağa çıkmaktan başka bir çare bırakılmadığının altını çizmiştir. Militanların istemeyerek dağa çıktığını, amaçlarının terör yaratmak ya da insan öldürmek olmadığını ve PKK'nın kendi hakları için uğraştığını belirten bir militan yakını, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

> "Mademki sen Kürtleri köyde kabul etmiyorsun, şehirde kabul etmiyorsun, dağa gitmesinde ne yapsın? Göklere mi çıksın bu insanlar? Onlar da muhakkak kaçacak bir yerlere gidecek. O da kendini savunmak için dağa çıktı. Kendi özgür olmazsa kimseyi özgürleştiremezdi PKK. Orada da kimseye zarar yaptılar mı? Hırsızlık yaptılar mı? Yine kendi insanlarından yardım

---

[57] Militan babası. 58 yaşında, lise mezunu bir memur.
[58] Militan annesi. 48 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[59] 36 yaşında, lise mezunu bir temizlik görevlisi.
[60] 45 yaşında, okul eğitimi almamış bi ev hanımı.
[61] 63 yaşında, ilkokul mezunu bir aşçı.
[62] 54 yaşında, ortaokul mezunu bir belediye çalışanı.

aldılar. Yardım edenleri de ya cezaevine koyuyorlar ya toprağa atıyorlar. İşte PKK kendi dili için, hak için, özgürlük için örgütleşti. O da herkes gibi özgürlüğünü istiyor. Ama diyor ki, ben hiç kimseyi öldürmek istemiyorum. Buradan göç etmek de istemiyorum; ama birlikte yaşamak istiyorum".

Militan yakınlarının ifadelerinden, PKK'nın, onlar için çok şey ifade ettiği anlaşılmaktadır. PKK'yı bir hak ve özürlük sigortası olarak ya da bir kurtuluş ve yeniden doğuş olarak gören militan yakınları için PKK çok önemlidir. Onlara göre eğer PKK olmasaydı, Kürtler için her şey daha da zor olacaktı.

4.4. Asker ve Militan Yakınlarının Kürtlük -Türklük Algısı

Kürtlerle, Türkler arasında geçmişten gelen güçlü bir bağ vardır. Kürtler, Türkler ve diğer birçok etnik topluluk ile ülke içinde birlikte yaşamaktadır. Kürtler ve Türkler, geçmişten bu yana birçok kez birbirlerinden kız alıp vermiş ve ileri akrabalık bağları geliştirmiştir. Ayrıca aynı ülke içinde yaşayan Kürtler ve Türkler, aynı işlerde çalışmış aynı sofralarda omuz omuza oturmuştur. Ancak ortak acı ve sevinçlere sahip olan Kürtler ve Türkler zamanla karşı karşıya gelmiş ve farklı cephelerde olmuştur.

Kürt sorunu, uzun yıllar boyunca birlikte yaşamış ve hala yaşamakta olan Türkler ve Kürtler arasına uçurumlar sokmuştur. Zamanında Kurtuluş Savaşı'nda omuz omuza savaşan Kürtler ve Türkler şimdilerde birbirlerine oldukça mesafeli durmaktadır. Bilhassa, yakınlarını çatışmada kaybeden asker ve militan yakınları, birbirlerini ötekileştirmekte ve içten içe birbirlerine karşı kin ve nefret duymaktadır.

Her iki tarafta, yitirdiklerinin sorumlusu olarak bir diğerini görmektedir. Militan yakınları, devleti ve askerini, asker yakınları da militanları hiçbir şekilde haklı bulmamaktadır. Yine her iki taraf da kendince haklı bir dava uğruna savaşmaktadır. Yalnızca dikkatlerden kaçan bir husus vardır. Bu husus, hem asker yakınlarının, hem de militan yakınlarının yaşanan bu sorunda en büyük zararı gören kişiler olmasıdır. Militan ve asker yakınlarının kendi ifadeleriyle Türklüğe/Kürtlüğe bakışı aşağıda detaylı olarak verilecektir.

4.4.1. Asker Yakınlarının Kürtlük Algısı

İstanbul ve Trabzon'da mülakat yaptığım asker yakınlarının, Kürtlere dair kafalarında belli bir şablon olduğu ortaya çıkmıştır. Kürtleri, bazen eğitim eksiklikleriyle bazen çalışkanlıklarıyla bazen de dindarlıklarıyla ve birbirlerine olan

saygılarıyla tarif eden katılımcılar, Kürt insanına bakışları sorulduğunda yaşadıkları tecrübelerden yola çıkarak anlatımlarda bulunmuşlardır.

Mülakat yaptığım tüm asker yakınları, özellikle Kürt halkı ile PKK arasında bir ayrım olduğunu vurgulamıştır. Asker yakınları, PKK'nın, kötü niyetli insanlardan oluşmuş bir örgüt olduğunu ve "normal" (Katılımcılar tarafından sıklıkla PKK ile ilişkisi olmayan ya da PKK'ya sempati duymayan Kürt kesimi için kullanılan kelime) Kürt halkının asla bu örgütle bağdaştırılamayacağının altını çizmiştir.

İstanbul'da görüştüğüm bir asker babası[63], Kürtleri çalışkan, azimli ve dindar insanlar olarak tanıdığını söylemiştir. Katılımcı ayrıca Kürtlerin genel olarak birbirlerine saygılı olduklarını ama aynı zamanda hain insanlar olduklarını belirtmiştir:

> "Ben Kürtlerin çalışkanlığını biliyorum. Çok çalışkan ve azimli insanlar ve aslında dinlerine de çok düşkün insanlar. Birbirlerine çok saygılılar ama hainler. Yani en ufak bir şeyde, ters düştüğün an seni ikaz etmeyi denemez. Sana gücü yetiyordur, seni dövebilir ama ona da uğraşmaz. Sadece öldürmeyi düşünür".

Kürtlere dair olumlu düşünceleri olan bir asker annesi[64], Kürtlerle PKK'lıları ayrı kefeye koyduğunu vurgulayarak PKK'nın Kürt halkından bambaşka olduğuna, farklı zümreler tarafından yöneltildiğine dikkat çekmiştir. Katılımcı, farklı illerden birçok Kürt arkadaşı olduğunu ve bu insanların da çok iyi olduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Halklara indiremezler bu olayı. Kürtler ve PKK ayrıdır benim gözümde. Onlar provokatör ama halk başka, bir sürü arkadaşım var komşum var samimi olduğum. Belli zümreler var yani büyük güçler tarafından beslenen kişiler bunlar. Halkı da galeyana getiriyor işte bu zümreler. Kürt halkını ben asla bunlarla bir görmem. Normal halkta bir şey yok. Adıyamanlı, Karslı, Malatyalı, Diyarbakırlı arkadaşlarımız var dünya tatlısı insanlar hepsi".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker halası[65], Kürtlerin mükemmel insanlar olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, Kürt bir komşusu ile yaşadığı tecrübeyi de örnek göstererek insanları Kürt-Türk gibi ayrımlara girerek değerlendirmediğinin altını çizmiştir. Katılımcı, insanların iyi olmalarını önemsediğini söylemiş ve PKK ile Kürtleri birbirinden ayırdığını şu şekilde belirtmiştir:

> "Kürtler benim için mükemmel insanlar. Bir anımı anlatayım. Ben düştüm bayıldım bir gün Kürt komşum vardı son model yeni bir araba almış daha arabasını kapının önüne koymadan koştu beni aldı hastaneye götürdü. Acenteden gelmiş arabası. Ben bu insana nasıl kötü diyebilirim? Benim için insanların iyi olması önemli. Kürdü-Türkü ayırmıyorum ben. Benim oğlum şehit oldu diye ben Kürtlere kin besleyemem. Aksine çokta seviyorum Kürtleri. PKK

[63] 52 yaşında, lise mezunu bir esnaf.
[64] 56 yaşında, lise mezunu bir ev hanımı.
[65] 47 yaşında ilkokul mezunu bi rev hanımı.

ve Kürtleri bir tutmam, onları ayrı tutuyorum. PKK'lılar cehenneme gitsin cayır cayır yansınlar umurumda olmaz".

Kürtler söz konusu olduğunda, aklına ilk olarak Kürtlerin eğitimde geri kalmışlığının geldiğini söyleyen bir asker amcası[66], aslında her şeyin eğitimden kaynaklandığını ve eğitim olan yerlerde sorunların daha az yaşandığını şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Kürtler deyince aklıma ilk eğitim eksikliği geliyor. Güneydoğu'ya eğitim gitmemiş. Her şeyin altında eğitim yatıyor. Eğitim gitmeyince eğitim olmayan kişiler çoğalmış. Eğitim olan yerlerde gelişmiş yerlerde sorunlar oluyor mu olmuyor. Almanya'da, Amerika'da sorunlar niye az çünkü eğitim seviyesi yüksek".

Yaşadığı apartmanda birçok Kürt komşusu olduğunu söyleyen bir asker annesi[67], Kürtleri saygılı insanlar olarak gördüğünü belirtmekte ve Kürtlerle Türkler arasında bir ayrımcılık yapmadığının altını çizmektedir:

> "Apartmanımda Ağrılı, Vanlı, Diyarbakırlı oturan komşularım var. 13-14 yıldır birlikte yaşıyoruz. O kadar saygılı insanlar, bir gün görmeseler beni hemen ararlar. Bu çok güzel bir olay, çok güzel kenetlendik. Biz ayrımcılık yapmayız. Onun çocuğuna nasıl davranırsam, diğer komşumunkine de aynı davranırım. O, çocuğa harçlık veriyorsam diğerininkini de ayırmam. Öyle olması da gerekir".

Trabzon'da mülakat yaptığım bir asker teyzesi[68], insanlara Kürt-Türk ya da Alevi gibi ayrımlara girmekten baktığını belirtmiştir. 60 yaşına geldiğini belirten bu katılımcı, ayrıca bu yaşına kadar bu tarz ayrımları bilmediğini vurgulamış ve eskiden insanlarını etnik kökenlerinin ön planda olmadığını şu cümlelerle anlatmıştır:

> "Türklerde de var, Kürtler de var iyi-kötü insanlar. Ben Kürdü-Türkü Alevi'yi ayırmam hiçbir şartla. Ben bu yaşıma geldim hiç ayrımcılık yapmadım. Bu davalar çıkınca biz Kürtün, Laz'ın, Çerkez'in ne olduğunu öğrendik. Eskiden kimsenin etnik kökenini bilmezdik".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker dayısı[69], ailesinde kırka yakın Kürt bulunduğunu ve o insanlardan yola çıkarak Kürtlerin çok saygılı, hürmetli ve vatanına milletine bağlı insanlar olduğunu söylemiştir. Katılımcı, sadece son otuz yılda yetişen Kürtlerin daha farklı olduğunu ve bu Kürtlerle, diğerlerini aynı kefeye koyamayacağını belirtmiştir. Katılımcı, Kürtlerle iç içe geçtiklerini vurgulayarak Kürtler hakkında olumsuz şeyler düşünemeyeceklerinin altını çizmiştir:

> "Son otuz yıl veya kırk yıl öncesini konuşmak lazım çünkü benim ailemde 40 tane Kürt ile evlenmiş insan var. Biz onlardan almışız onlar bizden almış. Bana göre Kürtler, çok saygılı hürmetli, kişilikli vatanına milletine sahip çıkan insanlar. Ne olduysa şu son 30 yılda oldu. Akrabalık ilişkisi kurduğum Kürtlerle, bu Kürtleri aynı kefeye koyamazsın. Söz konusu 0-30 ya da 0-40 yaş grubunun beyinlerini yıkadılar. Çanakkale'de Elazığlı, Diyarbakırlı Muşlu, Vanlı hepsi aynı yerde kucak kucağa yatıyor. Bunları şuan ki Kürtlerle aynı kefeye koyabilir misiniz? Biz, şuan Kürtlere et katmışız can katmışız. Ben Kürtlere nasıl silah çekebilirim? Düşünün ben yeğenime nasıl silah çekebilirim? Benim yeğenimin bir tarafı Kürt'tür".

---

[66] 45 yaşında, lise mezunu bir devlet memuru.
[67] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[68] 55 yaşında, ortaokul mezunu bir temizlik görevlisi.
[69] 45 yaşında, lise mezunu bir banka çalışanı.

Yukarıda yer verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere, asker yakınları Kürtlere karşı çoğunlukla olumlu düşüncelere sahiptir. Mülakatlar esnasında asker yakınları bilhassa Kürt arkadaşlarından ve komşularından örnekler vererek Kürtlerle iyi ilişkiler kurduklarını belirtmiştir.

4.4.2. Militan Yakınlarının Türklük Algısı

Yaptığım mülakatlarda militan yakınlarının Türklere dair genel olarak olumlu düşüncelere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Çoğu militan yakını, asker yakınlarında olduğu gibi insanları etnik kökenlerine göre değerlendirmediklerini ifade etmiştir. Yaşadıkları sorunları tamamen devletin ve sistemin bir sonucu olarak algılayan militan yakınları, Türklerin suçsuz olduğunu ve her millette olduğu gibi Türklerin de iyisi ve kötüsü olduğunu dile getirmiştir.

Bazı militan yakınları, birçok Türk meslektaşları olduğundan bahsederek ve yaşadıkları tecrübeleri anlatarak Türklerin iyi ve yardımsever insanlar olduklarını belirtmiştir. Sayısı fazla olmasa da bazı militan yakınları, Türklerin çok önyargılı ve milliyetçi olmalarından yakınmıştır. İstanbul'da mülakat yaptığım bir militan annesi[70], insanları etnik kökenlerine göre ayırmadığını belirtmiş ve kendisi için insanların nereli olduğundan ziyade nasıl olduğunun önemli olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Türklerden-Kürtlerden ziyade insanların nasıl olduğu önemlidir bence. Bir insan, kötüyse Kürt olsa da hoşuma gitmez Türk olsa da hoşuma gitmez. Ama benim için iyi bir Türk, kötü bir Kürt'ten daha değerlidir. Mesele ırk, millet değil insanlıktır".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan ablası[71], insanlar arasında ayrım yapmadığını belirtmiş ve zülüm eden kim olursa olsun bunu kabul edemeyeceğini söylemiştir. Katılımcı, Kürtlerle Türklerin birlikte yaşadığına değinerek Türkleri sevdiğini ifade etmiştir. Katılımcı, ayrıca hiçbir ırkla problemleri olmadığını şu şekilde açıklamıştır:

> "Bana hiçbir insan fark etmez. Benim kardeşim, babam ya da annem zülümkar olsaydı ben buna da karşı çıkardım. Türklerinde iyisi de var kötüsü de var. Kürt-Türk birlikte yaşadık biz. Türkleri seviyorum. Bizim Türklere ya da başka bir etniğe karşı olumsuz bir düşüncemiz yok".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan kız kardeşi[72] ise, yaşadığı tecrübelerden örnekler vererek çalışma ortamında Türklerin yoğun olarak var olduğunu ve

---

[70] 48 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[71] 32 yaşında, lise mezunu bir özel sektör çalışanı.
[72] 34 yaşında, üniversite mezunu bir dernek başkanı.

Türklerle hiçbir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcı, Türklere dair yakındığı tek konunun Türklerin çok önyargılı olmaları olduğunun altını çizmiştir:

> "İnşaat sektöründe çalışan bir bayan olduğum için, Türkiye'nin neredeyse %80-90'nını gezebildim. Her yöreden, her ırktan insanlarla karşılaştım, beraber işler yaptım. Tabi ki çoğunluğu Türk'tü. İşin ilginç yanı beraber çalıştığım hiçbir Türk'le bir sorun yaşamadık. Ama benim Türklere dair yakındığım bir konu var o da fazlaca önyargılı olmaları".

Yukarıda ki örnekten de anlaşılacağı gibi, önyargı, militan ve asker yakınları arasındaki en önemli sorundur. Çünkü asker ve militan yakınları, birbirlerini ötekileştirip yaşadıkları olumsuz tecrübeleri genele yaymaktadır.

İstanbul'da görüştüğüm bir militan babası[73], yukarıdaki katılımcıya benzer fikirlere sahiptir. Katılımcı esnaf olduğu için birçok Türk'le iç içe olduğunu ve genel olarak Türklerin iyi ve yardımsever insanlar olduklarını belirtmiştir. 30 yıllık esnaf olduğunu belirten katılımcı, gözlemlerinde ve tecrübelerinde yanılmadığını ileri sürerek Türklerin iyi ve yardımsever insanlar olmalarının yanı sıra, biraz önyargılı olduklarını da şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

> "Bakın ben 30 yıldır İstanbul'da esnaflık yapıyorum, bakkal işletiyorum. Bu yaşıma kadar birçok Türk'le özellikle esnaflık yapan Türk'le iç içe oldum, beraber oturdum beraber kalktım. Hiç birinden de bir zarar görmedim. Aksine hep iyiliklerini ve yardımlarını gördüm. Esnaflar insan sarrafıdır derler bilirsiniz. Ben de kendimi insan sarrafı olarak görüyorum. Türklerden bir kötülük görmedim ama sadece biraz önyargılılar bunu söyleyebilirim".

Türklerin özünde iyi insanlar olduklarını, fakat bazen devlete çok güvenmelerinden ötürü devletten çok fazla etkilendiklerini belirten bir militan dayısı[74], Türklerin de, Kürtlerin de iyisi ve kötüsü olduğunu, fakat insanların bunu göz ardı ettiğine inandığını şu cümleler ifade etmiştir:

> "Türkler kötü değildir. Kürtlerin kötülüğünü de istemiyor Türkler bence. Fakat devletten çok etkileniyorlar. Devlet, zaten yıllarca Kürtleri yok saydı. Kürtlerin var olduğunu söylediğinde de hep kötüledi onları. Sanki tüm kötülüklerin sebebi Kürtlerdir. Elbette ki, her milletin iyisi de var kötüsü de. Kürtlerde de, Türklerde de bu böyle. Sanki tüm Türkler mükemmel insanlar mı? Tabi ki hayır. İnsanlar, bu ayrımın farkında değil sanıyor ki tüm Türkler iyi, tüm Kürtler kötü ya da tüm Kürtler iyi tüm Türkler kötü. Halklarımız arasında böyle yanlış bir anlayış var bence".

İstanbul'da görüştüğüm bir militan halası[75], Türklerle problemleri olmadığını belirtmiştir. Kendisinin Türklere karşı bir güvensizlik yaşamadığını söyleyen katılımcı, sadece zaman zaman Türklerden zarar görebileceklermiş gibi hissettiklerinin de altını çizmiştir:

> "Bizim Türk halkıyla hiç bir sorunumuz yok. Ancak birçok Kürt, hep Türklere güven olmaz diye düşünüyor. Ama ben asla böyle düşünmüyorum çünkü Kürtlerle Türklerin hiçbir sorunu

[73] 56 yaşında, ilkokul mezunu.
[74] 41 yaşında, ilkokul mezunu bir bakkal işletmecisi.
[75] 58 yaşında, okul eğitimi almamış bir ev hanımı.

yoktur. Fakat bakışımız nasıldır? Bazen sanki onlardan zarar görecekmişiz gibi hissedebiliyoruz".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan abisi[76] ise Türklerin Kürtlere karşı reflektif davrandığını belirtmiş ve bu durumun Kürtleri de etkileyip aynı davranışı sergilemelerine neden olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı, Kürtlerle, Türklerin birbirlerini tanımadıklarına işaret ederek özellikle de Türklerin, Kürtleri tanımadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Türkler de Kürtlere karşı reflektif davrandığı için biz Kürtler de etkileniyoruz. Türkler, bizleri iyi tanımıyor. Böylece biz de Türkler bize böyle davranıyor diyoruz. Bu meselenin sebebi tanımamadır. Biz Türkleri tanıyoruz ama onlar bizi tanımıyor".

Diyarbakır'da esnaflık yapan bir militan arkadaşı[77], Türklerle bir sorunları olmadığını belirtmiştir. Türk halkıyla değil ama devletin farklı kurumlarında çalışan Türklerle sıkıntı yaşadığını belirten katılımcı, polis bir komşusuyla yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde anlatmıştır:

> "Türklerle sorunumuz yok ama bir şey anlatayım. Kapı komşum polistir. Bizim PKK ile ilişkili olduğumuzu biliyor, Kürt olduğumuzu biliyor. Düşman gibi bakıyor bize. O, böyle yapınca ben de ona karşı öyle hissetmeye başlıyorum. Düşman gibi. Ama normal halkı öyle değerlendirmiyorum asla. Benim dükkânıma gelen bir sürü Türk var, Türk kapı komşularım var, onlarla bir sorunumuz yok. Sorun genelde devletin mekanizmasında yer alan kişilerde çıkıyor. Anlattığım polis komşum buna en güzel örnek".

Bir militan babası[78], Türklerle sorun yaşamadıklarını, ama ufak bir sorun çıkması halinde Türklerin, Kürtleri yargıladığını belirtmiştir. Bilhassa Türklerin, Kürtleri "Sen Kürt'sün, sen PKK'lısın" gibi önyargılı cümlelerle itham ettiğinden yakınan katılımcı, düşüncelerini şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Bizim açımızdan Türkler sorun olmuyor; ama onlar için Kürtler bir sorun teşkil ediyor. Ufak bir sorun, tartışma olsa, hemen başlıyorlar sen Kürt'sün diyorlar. Bir olayın sebebini sormadan hemen yargılıyorlar sen de PKK'lısın deyip çıkıyorlar işin içinden, önyargılı davranıyorlar. Valla sen öyle diyorsan, ben de öyleyim diyorum".

İstanbul'da görüştüğüm bir başka militan babası[79], şahit olduğu bir olayı anlatarak Türklerin kendisine baktığı gibi, onunda Türklere öyle baktığını belirtmiştir. Katılımcı, ayrıca yaşadığı bir olaydan yola çıkarak bazı Türklerin Kürtleri aşağılayıcı davranışlarından şu şekilde yakınmıştır:

> "Türkler bana nasıl bakıyorsa, ben de onlara öyle bakıyorum. Bir şey anlatacağım. Aşağıda bir cami var, imamı Kürt'tü. Arkasında namaz kılanlar diyor ki nasıl olurda biz onun peşinde namaz kılarız? Bu kadar hakaret olamaz biz insan değil miyiz? Kürtler insan değil mi"?

---

[76] 32 yaşında, ortaokul mezunu bir inşaat işçisi.
[77] 28 yaşında, lise mezunu.
[78] 59 yaşında, emekli bir devlet memuru.
[79] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.

Bir militan annesi[80], Türklere karşı kin beslemediğini cemiyetleri, mevlitleri, düğünleri olduğunda katıldığını, Kürtlerle gelişmiş komşuluk ilişkilerinin var olduğunu anlatmıştır. Katılımcı, sırf bir insan Türk diye kötü, Kürt diye de iyi olmayacağının altını çizmiştir:

> "Kimsenin size nasıl baktığını bilemezsiniz. Ama ben, Türklere asla kötü gözle bakmıyorum. Mevlitleri olur, düğünleri olur gideriz. İyi komşuluk ilişkimiz var. Türk diye kötü olmak zorunda değil insanlar. Her Kürt çok mu iyi sanki? Bu yüzden Türkler kötüdür, öyledir böyledir diyemem".

Özetle, militan yakınları, Türklere karşı oldukça iyi düşüncelere sahiptir. Günlük hayatta Türklerle bir arada olduklarını ve sıkıntı yaşamadıklarını belirten militan yakınları sadece bazen Türk'lerin önyargılı olabildiklerinden yakınmaktadır. Militan yakınları anlatılarında Türklerle ileri komşuluk ve akrabalık geliştirdiklerini belirtmiştir.

4.5. Asker ve Militan Yakınlarının Şehitlik Algısı

Şehitlik kavramı, özellikle İslam dininde büyük önem arz etmektedir. Asker ve militan yakınlarıyla yaptığım mülakatlarda, her iki tarafta da yakınlarını yitirenler yitirdiklerini "şehit" olarak tanımlamıştır. Asker ve militan yakınlarının şehitliğe bakışlarını irdelemeden önce dine has olan şehitlik kavramını detaylı bir şekilde ele almak gerekir.

Karaman (2008)'a göre İslam'da şehit kelimesi tanıklık anlamına gelmektedir. İslam dininde bir kişinin ya da hayatını kaybeden birinin şehit olarak nitelendirilebilmesi için, o kişinin Allah yolunda ölmüş ya da öldürülmüş olması gerekmektedir. Karaman (2008), Allah'ın ve meleklerin şehitlerin cennete gireceğine şahit oldukları, şehit olanların diğer insanlara örnek olduğu ve insanların yapıp ettiklerine tanık olacakları için Allah yolunda ölenlere şehit dendiğini belirtir.

Karaman, şehitliğin Allah yolunda savaşarak ve bu yolda canından olarak gerçekleşebileceğini, şehitlerin birçok müjdelerle serfiraz kılındığını ve ayrıca şehitlerin yakınlarına ahrette şefaat edeceğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "İslam'ın korunmasını istediği maddi ve manevi değerleri düşmana karşı korumak için yapılan savaş Allah yolunda savaştır ve bu savaşta ölen müminler şehit olurlar. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde kendilerine büyük payeler, özellikler ve ödüller müjdelenen, yıkanmadan, elbisesi ile defnedilen, ahrette yakınlarına şefaat edecek olan şehit, Allah yolunda savaşırken savaş meydanında ölen mümindir" (Karaman, 2008).

[80] 58 yaşında, okul eğitimi almamış bir ev hanımı.

Şehitlik, İslam dininde var olan ve Kuran'ın belli surelerinde övgüyle bahsedilen bir kavramdır. Söz konusu bu ayetlerin birinde şu şekilde bir ifade bulunmaktadır:

> "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın. Aksine onlar diri olup Rableri katında rızıklandırılmaktadır. Allah'ın lütfundan kendilerine vermiş olduklarıyla sevinç içindedirler ve arkalarından henüz onlara kavuşmamış olanları, kendilerine bir korku olmayacağı ve üzülmeyecekleri üzere müjdelerler" (Ali-İmran, 3/169-170).

Ayetlerin yanı sıra ayrıca şehitlik üzerine Hz. Muhammed'in de birçok hadisi mevcuttur. Şehitliğe dair hadislerden birinde şehitlik mertebesinin önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Cennete giren hiç kimse dünyaya geri dönmek istemez, yeryüzünde olan her şey orada vardır. Ancak şehit böyle değil. O, mazhar olduğu ikramlar sebebiyle yeryüzüne dönüp on kere şehit olmayı temenni eder".

Yukarıdaki ayet ve hadisten de anlaşıldığı üzere, İslam dininde şehitlik çok değer verilen bir kavramdır ve şehitlere Kuran'ın birçok yerinde farklı müjdelerden bahsedilmiştir.

Yaptığımız mülakatlar sırasında asker yakınları, şehitliği öven ayet ve hadislerden örnekler vererek yakınlarının eriştiği şehitlik mertebesinden ötürü duydukları mutluluğu dile getirmiştir. Militan yakınları da şehitliğe dair Kur-an'ın bazı ayetlerinden örnekler vererek şehitliğin önemine dikkat çekmiş ve yitirdiklerini şehit olarak adlandırdıklarını belirtmiştir.

Asker yakınları, şehitlerini vatanını savunurken ya da korurken canından olan fedakâr ve yiğit kişiler olarak nitelendirirken militan yakınları, şehitlerini yıllardır zulmedilen hakkı hukuku yok sayılmış Kürt halkının özgürlük savaşçıları olarak nitelendirmektedir. Yukarıda bahsedilen durumu örnekleyen bir asker babası[81], şehitlerini övgü dolu şu cümlelerle anlatmaktadır:

> "Türk askeri başkadır. Mehmetçik vatanı uğruna savaşırken şehit oldu. Onlar gibi olabilsek onların ulaştığı mertebeye ulaşsak, rahmet elleriyle kuşatsa Allah bizleri de. O yiğitler hiç düşünmeden şehit oldu. Kardeşim askere bile şehit olmak için gidiyorum dedi. Düşünün o kadar yiğit askerlerimiz o kadar vatan aşığı".

Bir militan annesi[82] yitirdiklerine olan hayranlıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Kaç kişi bu cesareti gösterebilir de dağa çıkar savaşır? Dağa giden geri gelir mi onlar korkusuzca ölüme yürüdüler. Ezilmiş Kürt halkı için, ağlayan analar için. Sadece Kürt halkı için de değil, tüm uluslar için Boşnaklar, Çerkezler, Lazlar Araplar herkes özgürlüğe kavuşsun diye onlar çabaladılar ve çabalıyorlar".

[81] 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.
[82] 63 yaşında, ilkokul mezunu bir aşçı.

4.5.1. Asker Yakınlarının Şehitlik Algısı

Görüştüğüm asker yakınlarının hepsi, şehitliğe büyük anlamlar yüklemektedir ve kaybettiklerinin, öbür dünyada kendilerine şefaatçi olacağına inanmaktadır. Şehitliğin her insana nasip olmayacağını düşünen asker yakınları, şehitliğin Allah'ın bir lütfu olduğunu ifade etmiştir. Şehitlik mertebesinin, dini bağları kuvvetli olan aileler tarafından daha iyi anlaşıldığına inanan asker yakınları, ayrıca bu duruma katlanabilmek için de yine Allah'a sığınmak gerektiğini belirtmektedir.

Asker ailelerinin birçoğu, şehitliği, kader boyutuyla ele alarak değerlendirmekte ve bunun bir yazı (kader) olduğunu ve ne yapılırsa yapılsın bunun önüne geçilemeyeceğini belirtmektedir. Çocuklarının vatani görevini doğuda yapacağını öğrenen birkaç aile, bu durumun önüne geçmeye çalıştıklarını, hatta o dönemin yetkili kişilerine ulaşıp çocuklarının askerliğini batıya aldırmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Ancak bu yönde bir çaba harcamış olsalar da yine kaderden kaçamadıklarını ifade etmiştir.

Çocuğunu Van'da şehit veren bir baba[83], çocuğunun doğuda askerlik yapmaması için elinden gelen çabayı gösterdiğini ama sonucu değiştiremediğini, bunun bir yazı olduğunu ve bu yazıyı silemediklerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Zamanın İçişleri Bakanı… dı. Ben etraflı çevreli bir insanım. Ben ona ulaştım. Hani oğlumun iyi bir yere yerleştirebilmek için, gazinolar olsun işte herhangi güzel bir yer olsun diye. Hatta onun amcasına ulaştım. Yeğeninin cebine koydu, senden bir ricam var dedi. Bizim çocuğumuz Diyarbakır'da, bir bakıyorsunuz Siirt'e gitmiş, Siirt'ten bakıyorsun Van'a gitmiş operasyona. Demek ki bu yazıyı biz silemedik. O alnının yazısını silemedik. Ben o an anladım ki bu yazılmış bir yazı ve onu asla değiştiremiyorsun. Ben o iyi bir yerde askerlik yapsın diye mücadele verdim ama ben mücadele verdiğim halde bu iş olmuyorsa olmuyor demektir. O yazı gerçekleşecek demektir".

İstanbul'da görüştüğüm, 2010 yılında Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde mayın patlaması sonucu oğlunu kaybeden bir baba[84] şehitlik üzerine şu cümleleri kurmuştur:

> "Bu olay (şehitlik) takdir-i ilahi. Biz böyle yaşadık bunu, rahmet elleriyle kuşattı Allah bizi. Sizler gibi bir sürü insan gönderdi, bir sürü kardeşlerimizi yığdı kapıya. Acımızı anlayamadık. Derler ya nasıl şefaat etti? Allah'ın rahmeti sonsuzdur. Yığdı kapıya herkesi, günlerce tıklım tıklım adım atsan atamazsın evin içinde dışında".

Trabzon'da görüştüğüm bir asker annesi[85], şehitliğin "herkese nasip olacak bir mertebe olmadığını ve Allah'ın çocuklarını kendilerinden daha fazla sevdiği için yanlarına aldığını düşündüğünü" şu cümlelerle ifade etmiştir:

---

[83] 45 yaşında, lise mezunu bir devlet memuru.
[84] 52 yaşında, ortaokul mezunu bir belediye çalışanı.

> "Allah'ın pazarlık hakkı verdiği tek kul şehitlerdir. Yani, bu pazarlık payını verdiyse şehitlik mertebesinin yüceliğini siz düşünün, peygamber ocağını açıp karşılıyor her gelen şehidini. Yani nebilerle komşu bunlar. Hani mertebeleri o kadar yüksek, çünkü vatan yolunda Allah uğrunda ölenlere ölüler demeyiniz diyor bilakis onlar diridirler, Allah katında rızıklandırılırlar siz anlayamazsınız, bilmezsiniz. Tabi ki biz nasıl bileceğiz? Allah bizden çok sevmiş, bizden çok sevmiş ki onu yanına almış".

Dini bağları kuvvetli olan aileler, hiç bir şekilde çocuklarının ölümlerini sorgulamamaktadır. "Niye benim çocuğum?", "Niye askere gönderdim?", "Keşke göndermeseydim" gibi sorgulamaların içine girmemekle beraber, bir pişmanlık yaşamamakta ve hiç bir şekilde isyan etmemektedir. İstanbul da yaşayan bir şehit babası[86] bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Niye kelimesini bırakın keşke kelimesini bile eşimle ben kullanmadık, konuşamadık çünkü keşke dediğiniz zaman, ama dediğiniz zaman, benimki değil de bir başkasının çocuğunu düşünmek olur. Keşke dediğin zaman başkasının çocuğuna olsaydı demek olur, bu asla ağzımızdan çıkmadı, çıkmazda, çünkü o (başka askerler) da benim evladım, ben ona da zarar gelsin istemem. Dinimizi biraz biliyormuşuz ki katlandık katlanabildik, ya isyan etseydik asi gelseydik. Biz oğlumuzu gönderirken Allah'a emanet ettik. Askeriyeye demedik, devlete demedik. Emanet edilecek bir tane yer var o da Allah".

Mülakat yaptığım asker yakınlarında ciddi bir boyutta kader anlayışı mevcuttu. Şehitlik durumunu "alın yazısı" olarak nitelendiren şehit yakınları, yakınlarının şehit olacağını rüyalarında gördüklerini belirtmiştir. Bir asker babası[87], bu konudaki duygularını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Bu (Şehitlik) yazı zaten, kaderi sen yazamıyorsun, kendi de zaten 10 günlük izine geldiğinde hep şehitlikten bahsetti. Kızdım, dedim ki oğlum senin başka lafın yok mu? Hep bunu konuşuyoruz, defterlerinde de hep şehitlik ile ilgili şiirler. Bu yazı yazılmış bir kere. İnsan doğduğu zaman alnına bütün yazısı yazılırmış. Ben buna inanıyorum. Ben de rüyamda görmüştüm zaten şehit olacağını. Rüyamın ertesinde oğlum şehit oldu".

Şehit yakınları, şehitlerinin ölü olmadığını belirtmekte ve şehitliğe her gittiklerinde yakınlarının onları gördüklerini ifade etmektedir. İstanbul'da oğlunu kaybeden bir anne[88], şehitliğe verdiği önemi ve oğlunun hala onunla yaşadığını şu cümlelerle belirtmiştir:

> "Şehitliğin anlamı çok büyük bizler için. Şehitlik, herkesin isteyip de ulaşamadığı bir mertebe. Onlara zaten ölü demiyoruz, sağ diyoruz. Şehitliğe gidiyorum, benim oğlum her gün beni görüyor diyorum. Yaşıyorum oğlumla yani".

Asker yakınlarını, yakınlarının şehit olmalarını bir adaletsizlik olarak değerlendirmemektedir. Mülakat yaptığım asker ailelerine "yakınınızın şehit olması sizde bir adaletsizlik duygusu uyandırdı mı? Neden benim çocuğum öldü dediniz mi?" gibi sorular yönelttiğimde birçoğu hiç düşünmeden hayır cevabını vermiştir.

---

[85] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[86] 47 yaşında, lise mezunu bir otobüs şoförü.
[87] 49 yaşında, ilkokul mezunu bir otomobil tamircisi.
[88] 39 yaşında, ilkokul mezunu bir temizlik görevlisi.

Asker ailelerinin çoğunluğu neden demenin ve bu durumu (yakınların şehitliğini) sorgulamanın kazanılan şeyin (yakınının şehitliği ile Allah'ın onlara vaat ettiği müjdeler) kaybedileceğine işaret ettiğini belirtmiştir.

Bunun yanı sıra, yakınlarını PKK karşısında şehit vermek, bazı aileler için sorgulanması gereken bir durumdur. Aileler bu sorgulamayı daha çok Kürt sorununun çözülememesi ve PKK'nın faaliyetlerinin hala devam etmesi etrafında yapmaktadır.

Yakınlarını yitiren asker ve militan yakınlarının çoğu, şehitliği bir adaletsizlik olarak değerlendirmemektedir. Asker ve militan yakınlarının çoğunluğu, yakınlarının haklı bir dava uğruna şehit olduğuna inanmaktadır. Ancak bu kişilerin yanı sıra, aklında belli soru işaretleri olan ve yaşanan çatışmanın çok da mantıklı olmadığına inanan asker ve militan yakınları da bulunmaktadır. Oğlunu kaybeden bir asker annesi[89] duygularını şu cümlelerle açıklamıştır:

> "Kesinlikle oğlumun haklı bir dava uğruna şehit olduğuna inanıyorum. Kesinlikle ve kesinlikle bu şekilde düşünüyorum. Neden inanıyoruz biliyor musun? İmam sahte olabilir ama biz namazımızı düzgün kıldık gerisi bizi ilgilendirmez. Bizim hiç orda şüphemiz yok. İmamımız sahtedir ne yapabiliriz ki? Bizim niyetimiz halis. Oğlumuz en güzel şekilde yaptı askerliğini ve öyle de şehit oldu".

Oğlunu yitiren annenin yukarıda verdiğimiz ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, asker yakınları, yakınlarının haklı bir dava uğruna şehit olduğuna inanmaktadır. Yukarıda ifadeleri bulunan katılımcının, "imamız sahte olabilir" ifadesindeki imam, devleti yönetenlerdir. Asker annesi, "biz namazımı düzgün kıldık" ifadesiyle, aslında, üzerlerine düşen görevi layıkıyla yerine getirdiklerini, çocuğunun, vatanı savunurken şehit olduğunu anlatmak istemiştir.

Çatışmada oğlunu kaybeden bir asker babası[90], çocuğunun haklı bir dava uğruna şehit olduğunu, karşı taraftakilerin ise çöpe gittiğini belirterek şu ifadelerde bulunmuştur:

> "Sen benim askerime saldırıyorsun, askerimi öldürüyorsun, kanuni hiçbir tane yolun yok. Tamamen kanunsuzluklar içinde yaşıyorsun. Ben tabi ki de haklı bir mücadele de evladımı şehit verdim diyeceğim. Neden? Kaçakçılık bu ülkede serbest mi? Sen kaçakçılığı yapıyorsun, mazotundan uyuşturucusundan tutun her türlüsünü yapıyorsun hemde. Sen bunların kaçakçılığını yapıyorsun, bunların yasak olduğu bir ülkede. Ben soyguncuysam ve kaçıyorsam, polis ya da asker bana ateş ettiyse beni öldürdüyse polis haklıdır davasında. Devletin ekmeğini yiyip devletin askerine silah çekiyorlar, hal böyleyken nasıl haksız bir dava olacak bu? Bizim evlatlarımızın hepsi hakkıyla şehit oldu onlarınki de bana göre çöpe gitti".

---

[89] 56 yaşında, lise mezunu bir ev hanımı.
[90] 51 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.

Asker yakınları, bu noktada bazen devletin bu problemi bitirmede yeterli adım attığına inanmamakta, bazen de bu durumun sonucu olarak askerlerin boşa heba olduğu savını ileri sürmektedir. Bu düşüncelerde olan bir asker babası[91] şu şekilde yakınmaktadır:

> "Bazen düşünüyorum ya ne uğruna diyorum, ne uğruna benim oğlum şehit oldu? Ya da diğer askerler? O kadar zor mu bir avuç PKK'lıyı yok etmek? Bu kadar asker şehit oldu, devlet her şeye bir çözüm buldu bu sorunu mu halledemeyecek? Buna inanmıyorum işte".

Bir asker abisi[92], devletin PKK'nın yuvası olan Kandil'in yıllardır bombalanmasına karşın hala neden burada PKK'lı militanların konuşlanabildiğini anlamadığını ve bu noktada aklında soru işaretleri bulunduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Kandil denen bir dağ var, yıllardır bombalıyorlar. O dağ nasıl duruyor hala yerinde ben onu merak ediyorum. Yıllardır bombalıyorsun da bu dağı bu dağ hala yerinde duruyor. İşte ben bunu anlayamıyorum".

Asker yakınlarının ifadelerinden şehitliğe büyük anlamlar yükledikleri ve şehit yakını olmakla gurur duydukları ortaya çıkmıştır. Özellikle dini bağları kuvvetli olan asker yakınları için şehitlik Allah'ın onlara bahşettiği bir lütuf gibidir.

4.5.2. Militan Yakınlarının Şehitlik Algısı

İstanbul ve Diyarbakır illerinde militan yakınlarıyla yaptığım mülakatlarda, onların da dağda yitirdiklerine "şehit" dediklerini öğrenmiş oldum. Asker ailelerinde olduğu gibi, Türk askeriyle çatışma esnasında hayatını kaybeden PKK militanları, yakınları tarafından şehit olarak nitelendirilmektedir.

Militan yakınları, asker ailelerinde olduğu gibi şehitliği dini açıdan önemli bir kavram olarak değerlendirmektedir. Militan yakınlarını, hayatını kaybeden militanları, "Kürdistan'ın ve Kürt halkının kurtuluşu için kendilerini feda eden cesur insanlar" olarak nitelendirmektedir. İstanbul'da görüştüğüm yedi çocuğundan üçü dağda olan ve çatışmada kızını yitiren bir baba[93], şehitliğe bakışını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Şehit deyince kendi hak ve hukuku uğruna, hakikat peşine düşen kişi aklıma geliyor. Bu, İslam'da da böyledir; bir hak için, hakikat için bir insan şehit oluyorsa, bu kişiyi, Allah'ta, peygamberde sever. Buna şehit denir, çünkü yolu doğrudur, haktır. İstedikleri şeyler hem mantıklıdır hem uygundur. Kürtler yüzyıllardır bu topraklarda yaşıyor ama doğuştan kazandıkları hakları elde edememiştir. Bunun için savaşan gerillalar da bizim için şehittir çünkü onlar bizim dilimizi, bizim hakkımızı hukukumuzu savunmak için canlarından oluyorlar".

---

[91] 55 yaşında, lise mezunu bir esnaf.
[92] 26 yaşında, üniversite mezunu bir işletmeci.
[93] 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.

Şehitliğin büyüklük olduğunu belirten bir militan annesi[94], şehitliğe dair düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Şehitlik büyüklüktür. Bir insan hak için hukuk için adalet için savaşarak şehit olursa en büyük odur. İnsan bu yolda şehit olsun en büyük odur. Keşke ben de oğlum gibi şehit olsam, şehit her zaman büyüktür. Allah'ın yanında da kıymetlidir. O, sadece benim için gitmedi dağa, o herkes için gitti. Kürdistan için gitti, insanların hakkını aramak için, onların ezilmişliklerine çare olmak için gitti ve şehit oldu".

Çatışmada eşini ve babasını yitiren bir kadın[95] ise şehitliğe bakışını şu cümlelerle belirtmiştir:

> "Eğer büyük bir şekilde bedeller ödediysen o ödediğin bedele ömrün boyunca sahip çıkman gerekir. Şehitlikte böyledir, şehit olmak en onurlu en güzel şeydir".

İstanbul'da görüştüğüm, uzun yıllar "Barış Anneleri İnisiyatifi"nde ve YAKAYDER (Yakınlarını Kaybedenler Derneği) yönetiminde aktif olarak görev alan ve iki çocuğunu dağda kaybeden bir anne[96], şehitliğe dair fikirlerine şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Şehitlik en kutsal mertebedir. Biz Allah'a peygambere inanan insanlarız. Bizim çocuklarımız bizim için, Kürt halkı için canlarını hiç düşünmeden feda etti. Onlar elbette ki şehittir".

Mülakat yaptığım militan yakınlarının bir kısmı kaybettiklerine şehit demelerinin, Türkler tarafından eleştirildiğine dikkat çekmiştir. Özellikle asker ailelerinin, bu tutumundan duydukları rahatsızlığı bir militan erkek kardeşi[97] şu şekilde ifade etmiştir:

> "Asker aileleri, bizim şehitlerimizi (militan) gerçek şehit olarak görmüyor. Ama onlar nasıl askerlerine şehit diyorsa, bizim gerillalarımızda bizim için şehittir. Onlar, devlet için bizimle savaşıyor, gerillalar da onlara karşı ellerinden geleni yapıyor Kürtler için".

Militan yakınlarına, yakınlarını kaybettiklerinde bir adaletsizlik hissedip hissetmediklerine dair sorular yönelttiğimde onlar, yaşanan devlet-PKK çatışmasının büyük bir adaletsizlik olduğunu belirtmiştir. Militan yakınları, Kürt gerillalarının Türk askeri karşısında amansızca heder edildiğini belirtmektedir.

Özellikle TSK'nın, gelişmiş silah teknolojileriyle ya da havadan bıraktığı çeşitli öldürücü gazlarla PKK ile mücadele etmesini keskin bir dille eleştiren bir militan kız kardeşi[98] duydukları kızgınlığı şu şekilde dile getirmiştir:

---

[94] 58 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[95] 42 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[96] 60 yaşında, ilkokul mezunu bir dernek çalışanı.
[97] 24 yaşında, lise mezunu bir elektrikçi.
[98] 34 yaşında, üniversite mezunu bir dernek başkanı.

> "Savaşın bile bir kuralı olmalı bir etiği olmalı, karşındakiyle aynı imkânlarla karşı karşıya gelmelisin. Aşağıda bir haber gerillaları çeşitli gazlarla öldürmeye çalışmak ne kadar insanca? Ben bilmiyorum ve TSK'nın yaptıklarına tahammül edemiyorum".

Yukarıda ki katılımcının fikirlerini destekleyen, Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan kız kardeşi[99] abisinin cenazesinde hiçbir iz olmadığını gazdan zehirlenerek öldüğünü şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Birçok şehidimizin vücudunda nokta kadar yara bere izi bile yok, karşısındaki düşman nasıl bir savaş tekniği güdüyorsa gerillalar karşılık dahi veremeden hayatlarından oluyorlar. Zehirli gazlarla boğularak can veriyorlar. Benim abimin cenazesi de böyleydi".

Asker yakınları gibi militan yakınları da çatışmada ölen yakınlarını şehit olarak adlandırmaktadır. Militan yakınları için de şehitlik çok önemli bir mertebedir ve yakınları halkı bir dava uğruna ölmüş ve şehit olmuştur.

4.6. Asker ve Militan Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı

2009 yılında AKP, "Kürt Açılımı"nı ilan etti. Bu açılımın adı daha sonra "Demokratik Açılım" olarak değiştirildi. Bu açılımla birlikte Erdoğan hükümeti, Kürt sorununu çözmek için ciddi bir adım atmış oldu. Ancak bu açılımın, ne içeriği ne de nasıl işleyeceği hakkında çok fazla bilgi verilmemiştir. Şeffaf bir süreç gözetilmemiş ve böylelikle demokratik açılımın içeriği herkes tarafından merak konusu olmuştur.

Hem asker yakınları hem de militan yakınları, demokratik açılımdan çok fazla hoşnut olmamıştır. Açılım süreci başladığında Kürtler, kendileri adına ciddi adımlar atılacağını düşünmüştür. Ancak umulan olmamıştır. Diğer yandan asker yakınları, bu açılımla birlikte ve 30 Eylül 2013 tarihinde açıklanan demokratik açılım paketiyle birlikte, Kürtlere fazla haklar verildiğini düşünmüştür. Militan yakınlarının çoğunluğu ise, açılım paketinin boş olduğunu ve bu paketle birlikte Kürtlere yalnızca hak kırıntıları verildiğini dile getirmiştir.

4.6.1. Asker Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı

Asker yakınlarının çoğunluğu, demokratik açılıma dair birçok şüphe duymakta ve atılan adımları eleştirmektedir. Şehit aileler derneğinde yaptığım mülakatlarda, asker yakınları üstüne basa basa demokratik açılıma dair hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını, bu açılımın neyi kapsadığını bilmediklerinin altını çizmiştir. Bazı asker yakınlarının, demokratik açılımı PKK'lılara verilen ayrıcalıklar olarak algıladığı gözlemlenmiştir.

[99] 30 yaşında, lise mezunu bir özel sector çalışanı.

İstanbul'da görüştüğüm bir asker babası[100], demokratik açılımı anlamadığını, içeriğini de bilmediğini belirtmiştir. Katılımcı, Akil İnsanlardan bahsederek bu insanların neler konuştuğunu bilmediklerini vurgulayarak açılımla ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadıklarının altını şu cümlelerle çizmiştir:

> "Demokratik açılım nedir, biz anlamıyoruz. Biz dernekçe (Şehit Aileler Derneği) de anlamadık. Yani mevzuatını da bilmiyoruz. Yani ne konuşuluyor? O artistler, işadamları akil insanlar ne konuştu? Açılım kelimesinin ne olduğunu da bilmiyoruz. Şeffaf değil. Açılımla ilgili bizim hiçbir bilgimiz yok ki, ne şehit babasının var ne dernek başkanının".

Bir başka asker babası[101], açılımdan memnun olmadıklarını, açılımı anlamadıklarını ve kabul etmediklerini belirtmiştir. Katılımcının konuya dair fikirleri şu şekildedir:

> "Ben bu açılımı kabul etmiyorum. Açılımdan memnun değilim hiçbir pay almadık bu açılımdan. Ne olduğunu bile anlayamadık".

Trabzon'da görüştüğüm bir asker annesi[102], açılımın içinde neler barındırdığını bilmediklerini ifade etmiştir. Asker yakını, açılımı PKK'lılara verilen haklar olarak değerlendirmektedir. Katılımcının nezdinde açılım, PKK'lıların dağda ölenlerinin şehit sayılması ve onlara maaş bağlanması, köy korucularının harp malulü sayılması gibi değişik hakların verilmesi olarak algılanmaktadır. Katılımcının düşünceleri şu şekildedir:

> "Açılımın içinde ne var biliyor musunuz? Diyorlar ki bizim dağda ölenlerimiz de şehit sayacaksınız, onlara da maaş bağlayacaksınız. Gizli tutuyorlar, ama onlara bazı hakları verdiler. Niye şimdi şehitlik yapmaya çalışıyorlar? 6495 nolu yasada köy korucularını harp malulü saydı. Neden? Harp varmış gibi. Hâlbuki harp milletler arası alınan bir karardır. Harp malulüymüş gibi, sen tuttun köy korucularını açılımın içine soktun. Bana göre, eğer sen bunları harp malulü sayıyorsan o zaman sen savaş sayıyorsun bu durumu. Kendi vatandaşınla yaptığın mücadeleyi savaş sayıyorsun. Bu yanlış. Savaş saymazsa maaş bağlanamaz".

İstanbul'da görüştüğüm bir asker abisi[103], açılımı anlamadığını ve kendisinin dâhil kimsenin açılımın ne olduğunu da bilmediğini vurgulamıştır. Katılımcı, karşı tarafın söylemlerini eleştirerek neden bu kadar hak iddia ettiklerini anlamadığını belirtmiştir. Çıkan haberlerde sürekli olarak PKK'lı belli kişilerin isteklerde bulunduğunu anlatan katılımcı, bu kişilerin tehditvari söylemlerini de eleştirmiştir. Katılımcı, düşüncelerini şu cümlelerle açıklamaya çalışmıştır:

> "Açılımı anlayamadım. Bilmiyorum, kimse de bilmiyor nedir bu açılım? Ama gözlemlediğim bazı şeyler var. Her gün televizyonlarda, gazetelerde çıkan haberlerde devamlı ültimatom gibi haberler var. Hükümeti yıpratmak içinde olabilir. PKK'lı biri, böyle böyle olmazsa süreç yürümez diyor, yok Cemal Bayık açıklama yapıyor. Dün Selahattin Demirtaş açıklama yaptı. Apo çıkmazsa, bu böyle olmazsa, süreç devam etmeyecek gibi tehditlerle bulunuyorlar. Sen ekmeğini yediğin ülkeyi tehdit ediyorsun. Nasıl oluyor bunlar, bunlara bu kadar hakkı nasıl

[100] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf ve dernek çalışanı.
[101] 52 yaşında, lise mezunu bir esnaf.
[102] 54 yaşında, lise mezunu bir dernek çalışanı.
[103] 33 yaşında, üniverste mezunu bir sağlık personeli.

> verdiler ben bunu anlayamıyorum. İşte o yüzden açılımı anlamıyorum. O açılımı ben anlamadım anlamayacağımda".

Özet olarak asker yakınları çoğunlukla Demokratik Açılım'a dair birçok şüphe duymaktadır. Açılımın yeterince şeffaf yürütülmediğine inanan asker yakınları, açılımı anlamadıklarını ve kabul etmediklerini belirtmiştir.

4.6.2. Militan Yakınlarının Demokratik Açılım Algısı

Görüştüğüm militan yakınlarının neredeyse hepsi demokratik açılımdan memnun olmadıklarını ve demokratik açılımın beklentilerini hiçbir suretle karşılamadıklarını ifade etmiştir. Demokratik açılım adı altında atılan adımlar, militan yakınları tarafından keskin bir dille eleştirilmiştir. Özellikle özel okullarda Kürtçe eğitimin önünün açılması düşüncesi, Kürtler tarafından ciddi ölçüde eleştirilmiştir. Kürtler, anadillerini para vererek öğrenme düşüncesinden oldukça rahatsız olmuştur. Ayrıca, Kürtlerin ekonomik düzeylerinin düşük olduğu düşünüldüğünde, Kürtler tarafından atılan bu adımın faydasız olduğu düşünülmüştür.

Çok az sayıda da olsa bazı militan yakınları, yine beklentilerini karşılamadıklarını belirtseler de atılan adımların sevindirici olduğunu dile getirmiştir. Militan yakınları, söyleşi sırasında açılımın Başbakan Erdoğan tarafından değil, Abdullah Öcalan tarafından başlatıldığının altını çizmiştir. Bazı militan yakınları da demokratik açılımın bir parçası olarak oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti'ni eleştirmiş ve bu heyetin hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir.

Açılımın beklentilerini karşılamadığını belirten bir militan babası[104], açılımın ayrıca Başbakan Erdoğan tarafında değil, Abdullah Öcalan tarafından başlatıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Demokratik açılım aslında çok güzel bir adımdı. Ama belirtmek isterim ki bu süreci Erdoğan başlatmamıştır. Bu süreci başlatan bu (PKK) harekettir. Kürt halkı önderi Abdullah Öcalan'dır. Ama beklediğimizi alamadık. Açılım boş çıktı".

Demokratik açılımın, televizyonlarda ve gazetelerde sürekli lanse edildiğini ama hiçbir işe yaramadığını belirten bir militan amcası[105], hukukun üstünlüğünü kabul eden hiçbir yasanın çıkartılmadığının altını çizmiştir. Devletin, Kürtleri kandırdığını söyleyen katılımcının konuya dair fikirleri şu şekildedir:

> "Devlet, hiçbir şey yapmadı, bizi kandırıyor. Hangi hukukun üstünlüğünü kabul eden yasalar çıkardı? Hani bizim iyiliğimiz için neleri değiştirdi? Açılım diye her yerde, gazetede, televizyonda lanse edildi ama hiçbir işe de yaramadı bana göre".

---

[104] 71 yaşında, okul eğitimi almamış bir emekli.
[105] 47 yaşında, ilkokul mezunu bir temizlik görevlisi.

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan ablası[106], demokratik açılımın yıllardır devam ettiğini, Kürtlere verilen sözler olduğunu, fakat o zamandan bu yana Kürtlerin ellerinde somut bir şey olmadığını, verilen sözlerin tutulmadığını belirtmiştir. Kürtlerin para vererek özel okullarda kendi dillerini öğrenmelerini, açılım olarak görmediğinin altını çizen katılımcı, ayrıca Kürtçe konuşmanın serbest olmasına rağmen, halen devletin kurumlarında Türkçe konuşma zorunluluğunu eleştirmiştir. Katılımcının konuya dair görüşleri şu şekildedir:

> "Demokratik açılım diyorlar, tamam da elimizde ne var? Demokratik açılım kaç yıldır devam ediyor, Erdoğan'ın Diyarbakır'a geldiği zaman söylediği sözler var. Burada Kürt sorunu, benim sorunumdur diyor. O zamandan beri, elimizde somut tek bir şey yok. Kürtlerin haklarını tanımaktan kastınız, mantığınız para vererek Kürtlerin istediklerine ulaşması mıdır? Kürt toplumunun, Türkiye'nin, çok altında bir ekonomik düzeye sahip olduğunu görmüyor mu bu devlet? Ekonomik açıdan sıkıntılı olan bir topluma, git paranla eğitim al demek kadar hakaretvari bir yaklaşım olabilir mi? Ve bunu da demokratik açılım diye insanların önüne sunuyorsun. Batıdaki insanları da belki böyle kandırıyorsun. Kürtçe konuşmak yasak değil diyorsun ama öte yandan ben hastaneye gittiğim zaman Türkçe konuşmak zorundayım. Cezaevlerinde, mahkemelerde karakollarda hala Türkçe konuşturuluyor. Nerde kaldı bunun gerçeklik payı"?

Demokratik açılımın ilk başta büyük heyecan yaşattığını belirten bir militan teyzesi[107], açılımın beklentilerini karşılamadığını ifade etmiştir. Katılımcı, düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Demokratik açılım, ilk başta bizi çok sevindirdi, umutlandık. Belki bu kez beklediklerimize haklarımıza kavuşacağız dedik. Çok umutlandık ama hiçbir beklentimizi karşılamadı".

Demokratik açılımın, sadece adı olduğunu ama bu konuda bir icraat görmediğini belirten bir militan dayısı[108], oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti'nin de bir işe yaramadığını ve görevlerini yerine getirmediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Demokratik açılımın adı var ama tadını görmedik. Akil insanlar, her yeri gezdi ama ne yaptı? Onlar bile boştu. Gereken görevlerini yapmadılar bana göre. Yapılan tek bir nokta ben görmedim".

Mülakat yaptığım bir militan annesi[109], her ne kadar beklentilerini karşılamasa da bu süreçte atılan adımların, hem Türkler hem Kürtler için iyi olduğunu söylemiştir. Militan yakını daha fazla adım atılacağını beklediklerini belirtmiş ama yapılanların hayal ettiklerinin çok gerisinde kaldığının altını çizmiştir:

> "Ne kadar adım atılsa o kadar iyidir. Hem Türkler için hem Kürtler için. Ben, hayatta ırkçı biri değilim. Kardeşliği, demokrasiyi savunan bir kadınım. Adımlar atılıyor, daha fazlasını ummuştuk ama yine de ben çok karamsar değilim. Buna da şükür diyorum. Ama açılım denen şey hayallerimizin çok gerisinde kaldı. Bunu da söylemek isterim".

---

[106] 31 yaşında, üniversite mezunu bir özel sektör çalışanı.
[107] 41 yaşında, okul eğitimi almamış bir ev hanımı.
[108] 36 yaşında, ortaokul mezunu bir bakkal işletmecisi.
[109] 48 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.

Militan yakınlarının neredeyse hepsi demokratik açılımdan memnun olmadıklarını ve bu açılımın beklentilerini karşılamadıklarını ifade etmiştir. Militan yakınları açılımla birlikte atılan adımları eleştirmekte ve yeterli görmemektedir.

4.7. Asker ve Militan Yakınlarının Barış Algısı

Yaşanan çatışmanın sona ermesi ve Kürtler ve Türklerin birbirlerini kabul edip barışabilmeleri her kesimin ortak isteğidir. Yıllardır süren bu savaşın şimdiye kadar kazananı olmamıştır. Yaşanan bu çatışmanın geriye bıraktıkları sadece gözü yaşlı insanlardır. Bu çalışmanın belki de en önemli amacı, karşı taraflarda bulunan bu insanları azda olsa birbirlerine yaklaştırmaktır.

Çatışmada yakınlarını kaybeden asker ve militan yakınları, Türklerle, Kürtlerin barış içinde yaşayabileceklerini düşünmektedir. Kürtlerle Türklerin geçmişten bu yana geliştirdikleri kuvvetli bağlar olduğunu vurgulayan asker ve militan yakınları, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen sorunun çözüleceğine ve Kürtlerle, Türklerin barışabileceğine inanmaktadır.

4.7.1. Asker Yakınlarının Barış Algısı

Asker yakınları, Kürtlerle, Türklerin barış içinde yaşayabileceğine büyük ölçüde inanmaktadır. Görüştüğüm birçok asker yakını, Kürt arkadaş, komşu ve akrabalarından örnekler vererek Kürtlerle bir problemleri olmadıklarını ve birlikte barış içinde yaşayabildiklerini anlatmıştır. Özellikle Kürtlerle, Türkler arasında gelişmiş ilişkiler olduğunu vurgulayan asker yakınları, yıllardır birbirlerinden kız alıp verdiklerini, Çanakkale'de ve Kurtuluş Savaşı'nda birlikte omuz omuza savaştıklarını ve komşuluk yaptıklarını belirtmiştir.

Bazı asker yakınları, Kürtlerle, Türklerin bir arada yaşayabileceğini fakat tam anlamıyla kaynaşamayacaklarını düşünmektedir. Bazı asker yakınları ise zaten uzun yıllardır Kürtlerle Türklerin bir arada yaşadıklarını fakat son zamanlarda bazı dengelerin değiştiğini belirtmiştir. Kürtlerle, Türklerin barış içinde yaşadığını belirten bir asker babası[110] sorunun Kürtlerde olduğunu Türklerin, Kürtlerle bir problemi olmadığını ifade etmiştir:

> "Türkler ve Kürtler zaten barış içinde yaşıyoruz. Sorun bizde değil onlarda. Hiçbir sıkıntı yok bizim nezdimizde. Sorunu Kürtler yaratıyor".

[110] 52 yaşında, lise mezunu bir esnaf.

İstanbul'da görüştüğüm bir başka asker babası[111], Kürtlerle barış içinde yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcı, birçok Kürt arkadaşı olduğunu ve bu kişilerle çok samimi olduğunu anlatmıştır. Katılımcı, kötü bir Kürt'le karşılaşmadığını ifade etmiş ve Kürtlerle Türklerin yıllardır barış içinde yaşadıklarının altını çizmiştir. Katılımcı, ayrıca PKK'yı destekleyen Kürtleri kastederek bu Kürtlerin diğer Kürtlerle kıyaslanamayacağını belirtmiştir. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

> "Bir sürü doğulu arkadaşım var, hem de çok sevdiğim insanlar. Barış içinde yaşıyoruz zaten. Bu yaşanan sıkıntının halklarla bir ilgisi yok. Aşağı yukarı her bölgeden çok samimi arkadaşlarımız var. Mahallemizde de birçok komşum var, ama ben kötüsüyle tanışmadım. En azından bunu söyleyebilirim. Biz, zaten yıllardır barış içinde yaşamışız Türklerle. Kurtuluş Savaş'ını zaten omuz omuza hep birlikte yapmışız. Ama şu an bu ortaya çıkanlar PKK'lılar, bu ortamın insanı değil, bunlar farklı. Ben bunlara şaşırıyorum, bunlar nasıl çıkıyor".

Kürtlerle, Türkler arasında gelişen bağlardan ötürü Kürtlerle Türklerin barış içinde yaşayabileceğine inanan bir asker annesi[112], düşüncelerini şu cümlelerle belirtmiştir:

> "Türkler ve Kürtler, bir arada barış içinde yaşayabilir. Neden yaşayamasın? Kürtlerle, Türklerin birçok gelişmiş ilişkisi var. Kız alma-verme, komşuluk gibi ilişkiler geliştiren Kürtlerle, Türkler zaten beraber yaşayabiliyor".

İstanbul'da görüştüğüm bir başka asker annesi[113], oğlunun Kürt arkadaşlarıyla kıyafetlerini paylaşmasını örnek göstererek Kürtlerle, barış içinde yaşadıklarını ve Kürtlerle, Türkler arasında sıkıntılı bir durumun olmadığını şu şekilde açıklamıştır:

> "Oğlum askerdeyken çok fakir Kürt arkadaşları varmış. Oğlum, ayağındaki terliklerini, üstündeki pijamalarını vermiş arkadaşına. Bizim Kürtlere karşı bakışımızın ne kadar iyi olduğunu görebilirsiniz buradan. Oğlum, şehit olduktan sonra eve geldi o Kürt çocuk. Kendi anlattı bunu. O kadar sahip çıkmış onlara. Birine iç çamaşırları yokmuş, iç çamaşırlarını vermiş. Birine eşofmanlarını vermiş, birine ayakkabılarını. Bu örnekten bile anlayabilirsiniz Kürtlerle Türklerin birlikte güzelce yaşayabildiğini".

Kürtlerle, Türkler arasında herhangi bir ayrımcılık yapmadığını ve herkesin bu şekilde davranması gerektiğini belirten bir asker teyzesi[114], Kürtlerle Türklerin barış içinde yaşadıklarını ve yaşayabileceklerini belirtmiştir. Katılımcı, sadece son otuz yılda bazı dengelerin değiştiğini ve Türklerin Kürtlere farklı gözle bakmaya başladığının altını çizerek bu durumun yanlış olduğunu da ayrıca belirtmiştir:

> "Kürtlerle, Türklerin hiçbir farkı yok. Aramızda son otuz yıla kadar hiçbir ayrım yoktu; fakat son otuz yıldan beri Kürtlere öcü gibi bakmaya başladık. Ayrım başladı, benim kanaatim bu. Özellikle şehitlerimiz geldikçe onlara hep öcü gibi baktık, ama aynı kefeye koyamazsın hepsini bu doğru değil. Koymamız mümkün değil".

---

[111] 64 yaşında, lise mezunu bir emekli.
[112] 54 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[113] 56 yaşında, lise mezunu bir ev hanımı.
[114] 55 yaşında, ortaokul mezunu bir temizlik görevlisi.

Trabzon'da görüştüğüm bir asker erkek kardeşi[115], Kürtlerle Türklerin barış içinde birlikte yaşayabileceğine inansa da Kürtlerle Türkler arasında yüzde yüz bir kaynaşma olmayacağını düşündüğünü belirtmiştir:

> "Kürtlerle Türkler bir arada yaşayabilir. Fakat yüzde yüz kaynaşır mısınız derseniz bunun olacağını sanmıyorum".

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği gibi mülakat yapılan asker yakınlarının neredeyse hepsi Kürtlerle Türklerin barış içinde yaşadığını ve yaşayabileceklerini düşünmektedir.

4.7.2. Militan Yakınlarının Barış Algısı

Görüştüğüm militan yakınlarının neredeyse hepsi, Kürtlerle Türklerin birlikte barış içinde yaşayabileceklerine ve yaşadıklarına inanmaktadır. Militan yakınları, özellikle uzun yıllardır Kürtlerle Türklerin aynı toprakta yaşadıklarını, birbirlerinden kız alıp verdiklerini, komşuluk ilişkileri geliştirdiklerini belirtmiştir. Militan yakınları, asker yakınlarında olduğu gibi Kürtlerle Türklerin iç içe geçtiklerinin altını çizmiştir.

Kürt sorunun çözülmesiyle, Kürtlerle, Türklerin daha rahat bir nefes alacağını düşünen militan yakınları, uzun yıllardır Kürtlerle Türklerin zaten barış içinde yaşadığını vurgulamıştır. Birçok militan yakını, çalışma hayatlarında birçok Türk olduğunu ve sorunsuz bir şekilde ilişkilerinin devam ettiğini söylemiştir.

İstanbul'da görüştüğüm bir militan annesi[116], Kürt sorununun çözülmesiyle birlikte Kürtlerle Türklerin barış içinde yaşayabileceklerine inandığını söylemiştir. Kürtlerle, Türkler arasındaki akrabalık ilişkilerinin geliştiğini, her iki kesiminde çocuklarının birlikte büyüdüğünü vurgulayan katılımcı, sorunun çözülmesiyle birlikte daha özgür bir şekilde beraberce yaşayacaklarını düşündüğünü ifade etmiştir:

> "Eğer bir çözüm olursa, Kürtlerle Türklerin barış içinde yaşayabileceğine inanıyorum. Çünkü defalarca birbirimize çocuklarımızı verdik, kız aldık kız verdik. Akrabalıklarımız gelişti birlikte yaşadık. Birlikte kaldık, birlikte okuduk, çocuklarımız beraberce büyüdü. Yıllardır İstanbul'dayız, yıllardır Türk Kürt birlikte yaşadık. Sorunda çözülürse daha özgür şekilde birlikte yaşamaya devam edeceğiz".

Diyarbakır'da görüştüğüm bir militan babası[117], Türklerle Kürtlerin birlikte yaşayabileceğine inandığını belirtmiştir. Katılımcı, şu an da Kürtlerle, Türklerin barış içinde yaşadığını ifade etmiş ve eskiden Türklere karşı önyargılı olan Kürtlerin bile

---

[115] 25 yaşında, üniversite mezunu bir öğretmen.
[116] 58 yaşında, ilkokul mezunu bir ev hanımı.
[117] 56 yaşında, ilkokul mezunu bir esnaf.

şimdilerde, Türklerle bir araya gelmek istediğini açıklamıştır. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

> "Kürtlerle, Türkler birlikte barış içinde yaşayabilir. Eskiden, Kürtlerle, Türklerin beraber yaşayabileceğine inanmayan Kürtler bile şuan barış içinde Türklerle yaşayabiliriz diyor. Eskiden Kürtler, bu adam benim dedemi öldürmüş. İmkânı yok, onunla bir araya gelmem diyordu. Şimdi Kürtler, unutmak istiyor. Eskiden söylediklerinin tam tersini söylüyor".

Türklerle, Kürtlerin bir bütün olduğunu vurgulayan bir militan kız kardeşi[118], Kürtlerin de, Türklerin de bu ülkeyi sevdiğini söylemiştir. Katılımcı, Kürtlerin mücadelesinin, insanlık mücadelesi olduğunu ve bu nedenle Türklere ellerinden geldiği kadarıyla gerçekleri anlatacaklarını belirtmiştir. Katılımcı, "bizim görevimiz Türklerle birlikte yaşamayı öğrenmektir" demiş ve ölene dek bunun için uğraşacaklarının altını çizmiştir:

> "Kürtlerle, Türkler artık bir bütün olmuş iç içe geçmiştir. İki tarafta bu ülkeyi seviyor. Biz, Türklerle barış içinde yaşayabiliriz; çünkü bizim mücadelemiz insanlık mücadelesidir. Biz, Türklere de elimizden geldiğince, dilimiz döndüğünce gerçekleri anlatacağız. Onlar, bizi anlayana kadar, biz onlara anlatacağız. Bizim görevimiz onlara anlatmaktır; bizim görevimiz onlarla beraber yaşamayı öğrenmektir. Onlara (Türklere) da ölene kadar bunları anlatacağız".

Kürtlerle, Türklerin arasında ancak aralarındaki eşitliğin sağlanmasıyla sorun olmayacağını düşünen bir militan amcası[119], eşitliğin olmaması durumunda barış ortamının gelmeyeceğini düşünmektedir. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

> "Kürtlerle, Türkler arasında eşitlik sağlanırsa hiçbir sorun olmaz. Barış içinde yaşayabiliriz Türklerle. Ama eşitlik olmazsa, o, onu ezer; o, onu ezer ve barış ortamı sağlanmaz".

Kürtlerle, Türklerin barış içinde yaşayabileceğini düşünen, bir militan abisi[120], bunun geçmiş hataları unutarak ve geleceğe bakarak olacağının altını çizmiştir. Yaşanan olumsuzlukları unutmak gerektiğini söyleyen katılımcı, işyerinde birçok Türk'le birlikte çalıştığını, birlikte aynı yerde yemek yediğini fakat aralarında herhangi bir sorunun ya da ayrımcılığın yaşanmadığını şu şekilde açıklamıştır:

> "Kürtlerle Türkler barış içinde yaşar. Ama artık hataları unutup geleceğe bakmamız lazım. Kötü anıları hep unutmak zorundayız. Geçen geçmiş zaten. Bakın kendi çalıştığım yerde, Kürdü de, Türk'ü de, Laz'ı da, Zaza'sı da var. Hepimiz aynı karavanada yemek yiyoruz. Biz 50 kişiyiz şuan çalıştığım yerde ve hiç ayrımcılık yapmıyoruz birbirimize".

Türklerle, Kürtlerin birlikte barış içinde yaşayabileceğine inanan bir militan babası[121], Türklerin Kürt meselesinden ve Kürtlerin yaşadıkları olumsuz tecrübelerden haberdar olmadığını belirtmiştir. "Eğer ki Türkler, Kürtlerin yaşadıklarından

---

[118] 25 yaşında, lise mezunu bir özel sektör çalışanı.
[119] 45 yaşında, ortaokul mezunu bir belediye çalışanı.
[120] 32 yaşında, ortaokul mezunu bir inşaat işçisi.
[121] 58 yaşında, lise mezunu bir memur.

haberdar olsalardı, onlar daha anlayışlı olur ve bize hak verirlerdi" diyen katılımcı, böylelikle birlikte daha rahat yaşayabileceklerinin de altını çizmiştir:

> "Türk, Kürt beraber yaşayabilir. Ama birçok Türkün, Kürt meselesinden haberi bile yok. Onlar, gerçekten Kürtlerin neler yaşadığından, göçlerden, katliamlardan haberdar değil. Haberdar olsalardı, eminim ki onlar da bizim gibi düşünür ve bize hak verirdi. Böylelikle daha rahat birlikte yaşayabilirdik".

Diyarbakır'da görüştüğüm militan dayısı[122] çalıştığı ortamda birçok Türkün olduğunu ve hiçbiriyle bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcı, Türk komşuları olduğunu ve onlarla birbirlerine gidip geldiklerini anlatmıştır. Katılımcı, sadece bazı Türklerin çok kötü olduğunu belirtmiş ve buna örnek olarak yaşadığı bir olayı şu şekilde ifade etmiştir:

> "Ben, Türklerle beraber çalıştım, aynı yerde yattım kalktım ve hiç sıkıntı yaşamadım. Şimdi de Türk komşularım var. Evlerine gidiyorum, onları evime çağırıyorum. Sadece bazıları var çok kötü insanlar. Bir anımı anlatacağım. Yeğenim, pazarcıdır. Bir gün, yanına gittim. Orada 50-55 yaşlarında bir kadın vardı. Ben Kürtçe bir şeyler konuştum yeğenimle. Bana dedi ki sen, Allah'a hakaret ediyorsun Kürtçe konuşarak. Ne alaka? Bu dili bana zaten Allah vermiş; ben de o dili konuşuyorum. Çok sinirlendim. Bir kadın, bana kalkmış kendi dilimi konuştum diye Allah'a hakaret ettin diyor, ne demek bu? Barış olursa, bu tür Türkler de bence bizi anlar. Kürtlere zülüm yapıldığını kabul eden Bazı Türkler var ama bunu da söylemek isterim".

Bu bölümde asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucunda, tarafların birçok konuda farklı algı ve beklentilere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Asker ve militan yakınları, ortak acılara sahip olsalar da farklı cephelerde birbirlerine yabancı kalmayı tercih etmektedir.

Tarafların nezdinde, Kürt sorunu da, PKK'da, şehitlik de, devlet ve hükümet de ve diğer birçok konu da farklı bir yerdedir. Tarafların görüşlerinde birbirleriyle paralellik gösteren yaklaşımlar oldukça azdır ancak tarafların ortada buluşabildiği tek nokta, bu sorunun çözülmesi ve ülkede barış ortamının sağlanmasıdır. Çünkü her iki taraf da bu amansız çatışma uğruna yakınlarını feda etmiştir. Görüştüğüm ve düşüncelerini öğrendiğim asker ve militan yakınlarının hepsi, bu durumun başkaları tarafından tecrübe edilmemesini istemektedir. Kendi canları yanan taraflar, belki de bu sorunun acilen çözülmesi gerektiğinin farkında olan ender kişilerdendir.

[122] 41 yaşında, ilkokul mezunu bir bakkal işletmecisi.

5. ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ BAĞLAMINDA ASKER VE MİLİTAN YAKINLARININ ALGI VE TUTUMLARI

Araştırmanın Dördüncü Bölümü'nde asker ve militan yakınlarının algı ve beklentileri üzerinde detaylı olarak durulmuştur. Bu bölümde, çalışmanın literatürünü içeren ikinci bölümünde üzerinde durulan konular etrafında, asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucu ortaya çıkan veriler tartışılacaktır.

5.1. Etnik Çatışma Bağlamında Kürt Sorununun Nedenleri

Kürt sorunu, etno-politik bir sorundur. Çelik (2012, 241), yaşanan bu sorunun köklerinin, Osmanlı Devleti Dönemi'ne kadar uzandığını ancak bir ulus devlet olarak inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte sorunun daha çok etnik bir kimliğe büründüğünü, 1984 yılından sonra ise zirveye tırmandığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, Kürt sorununun, aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber geri dönülmez bir yola girdiği söylenebilir.

Yaklaşık yüz yıllık bir bilançoya sahip olan Kürt sorunu, ilk başlarda güvenlik, daha sonralarda ise geri kalmışlık ekseninde değerlendirilmiştir (Kurubaş, 2004). Sorunun etnik boyutu çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Çağlayan (2013, 85), Kürt sorununun, sınır içi devlet merkezli/etnopolitik bir sorun olarak görülebileceğini vurgulamıştır. Çağlayan'a göre, bu sorun, PKK ile bağlantılı isyancılarla, Türk Devleti'nin asker ve polis güçleri arasında yaşanan bir çatışma olarak da görülebilir. Bu tez çalışması da bu varsayımdan yola çıkarak oluşturulmuştur.

Yılmaz (2006, 17), etnik çatışmaların bilhassa II. Dünya Savaş'ının ardından daha sık yaşandığını belirtmektedir. Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber Kürt sorununun başladığı varsayıldığında, Kürt sorununu da bu etnik çatışmalar içine dâhil etmek mümkündür. Yılmaz (2006, 18), etnik çatışma tanımı yaparken, bir etnik grubun, bir diğer etnik gruba veya söz konusu etnik grubun çoğunlukta olduğu devlete karşı geniş çaplı başkaldırısından bahseder.

Kürt sorununu, bu tanıma uyarladığımızda, aslında kolayca bu sorunun, bir etnik çatışma olduğu anlaşılabilir. Etnik çatışma tanımındaki etnik grup, Kürtleri, diğer dominant grubun bağlı bulunduğu devlet ise Türkiye Cumhuriyeti'ni resmetmektedir. Tanımdaki etnik grubun başkaldırışı ise Kürtlerin devlete karşı başlattığı isyanlardır. Ki bu başkaldırılar, Osmanlı Dönemi'ne dek uzanmaktadır. Daha önceki bölümlerde de üzerinde durulduğu gibi Kürtlerin, bağlı bulundukları devlete karşı irili ufaklı birçok başkaldırısı olmuştur. Bu isyanlar, Kürt sorununun farklı bir dönemece girmesine neden olmuştur.

Çelik (2009, 166), yaşanan bu çatışmaları sonlandırmak ya da etkisini kırmak amacıyla devletin bazı yöntemler kullanabileceğinden bahsetmektedir. Genellikle devlet asimilasyon, kültürel ve coğrafi anlamda soyutlama ya da şiddet gibi öğelere başvurarak, bünyesinde bulunan azınlık grubu sindirmeye çalışmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kürtleri bastırmak amacıyla güttükleri asimilasyon politikaları bu duruma iyi bir örnek niteliğindedir. Bu durumun sonucunda, -görüşülen militan yakınlarında olduğu gibi- Kürtler, devletten gördükleri asimilasyonu, başkaldırılarında haklı bir gerekçe olarak lanse etmektedir.

Etnik çatışmaların ortaya çıkışında, birçok neden vardır. Etnik çatışma literatürünün üzerinde durduğu nedenlerin çoğuna, Kürt sorununda da rastlamak mümkündür. Örneğin, etnik sorunların ve çatışmaların temelinde yoksunluk durumunun yattığını savunan Ted, Gurr (1970), etnik grupların olmak istedikleri yer ile oldukları yer arasında bir uçurum olduğunda, etnik grubun, bunun sebebini, hâkim grubun ürettiği politikalarda aradığını ve böylelikle şiddete yönelebildiğinin altını çizer. Gurr (1970), söz konusu bu yoksunluğun bazen gerçekten var olduğunu bazen ise varmış gibi sanıldığını belirtir.

Gurr'un (1970) yukarıda bahsi geçen ifadeleri, görüşülen militan yakınlarının, her şeyin sorumlusunu devlet olarak lanse etmesi ve şiddeti normal görmesiyle birebir örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, yine militan yakınları, kimliklerini özgürce ifade edemediklerini, ayrımcılıkla karşılaştıklarını ve geçmişte olumsuz tecrübeler yaşadıklarını sebep göstererek –PKK'nın başlattığı- mücadelelerini haklı bulmaktadır. Militan yakınlarının neredeyse hepsi, söylemlerinde devletin onlara başka şans bırakmadığı için, PKK'nın şiddete yöneldiğini ve haklı bir dava uğruna devletle çatışmaya girdiğini savunmuştur.

Bu duruma paralel olarak Yılmaz (2006), dünyada yaşanan neredeyse tüm çatışmaların, etnik kimliğini ifade etmek isteyen etnik grupların, bundan mahrum kalması sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Burada etnik kimliğin ifadesi ile kastedilen, bazen etnik grubun dilinin, resmi olarak tanınmaması, konuşulmasının engellenmesi, bazen de etnik grubun kültürel değerlerinin göz ardı edilmesidir. Bu savlara referansla, uzun yıllar boyunca Kürtçe diye bir dilin olmadığının iddia edilmesi ve bu dilin konuşulmasının yasaklanması, Kürtlerin başkaldırılarında bir etken olmuştur denebilir. Militan yakınlarının üzerinde ısrarla durduğu ve Kürt sorununun sebebinin, dillerinin ve kültürlerinin yok sayılması olarak gördüklerini daha öncede birçok kez belirtmiştik.

Gurr, Harff (1994, 77-95), etnik çatışmalarda, etnik grubun yaşadığı devlet şiddetinin ve o etnik grubun içinde yaşadığı siyasi sistemin, etnik çatışmalarla paralellik gösterdiğini savunmaktadır. Militan yakınları, zamanında -köy yakmaları/boşaltmaları, cezaevinde uygunsuz muameleler, faili meçhul cinayetler- gibi olayları örnek göstererek devlet şiddetini gördüklerinin altını çizmiştir. Dolayısıyla devlet şiddetini hisseden Kürtler, çatışmaya yönelmiştir. Buradan hareketle, militan yakınlarının şiddeti meşru bir yol olarak görmesinde, devletten gördükleri şiddeti sebep gösterebildiklerini söylemek mümkündür.

Modernleşme, etnik çatışmalarda etken olarak görülmektedir (Gurr, Harff, 1994). Bilhassa tek tipleştirme ve kimlikleri tek bir kimlik altında eritme çabası, Kürt sorununda da olduğu gibi, birçok çatışmanın çıkmasına neden olmuştur. Bir ulus devlet olarak inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti, tam da bu durumu örnekleyen adımlar atmıştır. Tan (2011), Türkiye Cumhuriyeti'nin, tek dil, tek vatan, tek bayrak şiarıyla yola çıktığını belirtmektedir. Bu zaviyeden bakıldığında, Kürtlerin Türk kimliği altında eritilme çabası, dillerin ve kültürlerinin yok sayılması bu sorunun çıkış noktası olmuştur.

Ulus-devletlerde kimliklerinden ya da kültürlerinden ötürü etnik bir grup, hâkim kültür altında ezildiğinde ya da hâkim kültüre göre yoksun kaldığında, bu kültürel anlamda bir iç sömürüye neden olur. Zamanla bu durumun farkına varan etnik grup, isyan eder ve şiddete yönelebilir (Çelik, 2009). Militan yakınlarının mülakat sırasında ifade ettikleri ışığında, bilhassa Türk kültürü ve hâkimiyetinde ezildiklerini ve her zaman onlardan bir kademe aşağıda olduklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Militan yakınları, anlatılarında çoğunlukla yaşadıkları olumsuz tecrübelerinden -

okulda yaşadıkları ayrımcılık, toplumda hor görülme ve kötü gözle bakılma, dillerini kullanamamalarından ötürü sosyo-kültürel hayatta geri kalma gibi- bahsederek başvurdukları şiddeti meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Şiddete, şiddetle karşılık vermek militan yakınlarının gözünde çok olağan bir durumdur.

5.2. Kürt Sorunu ve Çözümü

Kürt sorunu konusunda asker ve militan yakınları farklı görüşlere sahiptir. SETA ve POLLMARK'ın yaptığı bir araştırmada, Kürtler ve Türklerin Kürt sorununun nedenleri konusunda farklı algılara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Görüşülen asker yakınlarının çoğunluğu, Kürt sorunu realitesini tanımazken, militan yakınları, bu sorunu demokrasi, özgürlük, hak ve eşitlik hususunda var olan sıkıntılardan kaynaklanan bir sorun olarak değerlendirmektedir. Kürt sorunun varlığını kabul eden asker yakınları ise bu sorunu ekonomik geri kalmışlık ve devletin yanlış yönetme politikalarından doğan bir sorun olarak değerlendirmektedir.

Asker yakınlarının, Kürt sorununun ekonomik geri kalmışlık ekseninde değerlendirmesi bir nokta da asker yakınlarının, devletin Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsediği güvenlikçi perspektifin ardından geliştirdiği ekonomik tabanlı argümanlarla benzeşmektedir. Bu doğrultuda asker yakınlarının, devletin öğrettiği ve zamanında yaygınlaştırdığı Kürt sorunu okumasını devam ettirdiği söylenebilir. Kürt sorununun ekonomik bir geri kalmışlık olarak nitelendirilmesi, bölgenin batıya oranla daha geri kalmış bir ekonomiye ve eğitim düzeyine sahip olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Bruinessen, 2012, 100; Kurubaş, 2004, 2).

Militan yakınlarının Kürt sorunu algısı ele alındığında, Kürt sorunu konusunda yaygın söylemlerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Çoğunluk tarafından kabul edilmese de, Kürt sorunu üzerine çalışanlar ve Kürt sorunu uzmanları, sorununun temelde Kürtlerin dil ve kültürlerinin yok sayılmasıyla beraber yaşadıkları baskı ve asimilasyon politikalarının bir sonucu olduğunu savunmaktadır (Yeğen, 2011; Bruinessen, 2012; Fuller, Barkey, 2011). Hatta Cumhuriyet Dönemi yöneticilerinin, Kürtlere karşı olumsuz tavırları ve Kürtlere baskı ve asimilasyon uygulamaları Kürtleri oldukça rahatsız etmiş ve aralıksız olarak isyan etmelerine neden olmuştur (Tunçay, 1981, 149; Fuller, Barkey, 2011, 32; Yıldız, 2013).

Militan yakınlarının çoğunluğu, Kürt sorununun sebebini, Türkiye'nin yeterince demokratikleşememiş olmasında aramaktadır. Demokratikleşemeyen Türkiye, Kürtlerin hak ve özgürlüklerini kısıtlamış ve devletin asli unsuru sayılan Kürtler, Türklerden ayrı tutulmuş; Kürtlerle-Türkler arasında ayrımcılık yapılmış, baskı ve asimilasyona maruz kalmıştır onlara göre. BİLGESAM (2009) tarafından yapılan bir araştırmada da, Kürtler'e ayrımcılık yapıldığını düşünen kişilerin oranı yüzde 51'dir[123]. Bu noktada militan yakınlarının Kürt sorununu demokratikleşememe ekseninde değerlendirdiği görülmektedir.

Kürt sorununu etnik bir kimlik sorunu olarak görenler, bu sorunu bir demokratikleşme sorunu olarak değerlendirirken kişilerin etnik kimlikleri, dilleri, mezhepleri vb. üzerinde baskı yapılamayacağını düşünmektedir (Tan, 2011, 11). Bu kişiler, Kürt sorununun çözümünü ancak ülkenin demokratikleşme düzeyinin arttırılmasıyla giderilebileceğini düşünmektedir. Asker ve militan yakınlarından bu görüşü savunan sadece militan yakınlarıdır. Militan yakınlarının nerdeyse hepsi demokratikleşmeyen Türkiye'de Kürt sorununun çözüme kavuşmasını olanaksız görmektedir.

Militan yakınları, yukarıda sözü edilen görüşlerini, somut örneklerle desteklemektedir. Dillerini istedikleri gibi özgürce konuşamamaları, geçmişte ve günümüzde baskıyla karşı karşıya kalmaları ve ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri, cezaevlerinde yakınlarının veya kendilerinin yaşadıkları kötü tecrübeler, militan yakınlarının Kürt sorunu konusunda dile getirdikleri en somut örneklerdir. Bu örneklerden yola çıkarak militan yakınlarının, Kürt sorununu, hiçbir şekilde PKK ile özdeşleştirmediği ve sorunun tek sebebini devlet olarak gördüğü söylenebilir.

Dolayısıyla asker yakınlarında var olan yaygın kanaatin - Kürt sorununun, PKK'dan kaynaklandığı düşüncesi -aksine militan yakınları, Kürt sorunu konusunda PKK'yı bir sebep olarak görmemekle beraber, aynı zamanda PKK'yı ve lideri Abdullah Öcalan'ı sorunun çözümünde kilit bir isim olarak benimsemektedir. Bu zaviyeden bakıldığında Kürt sorunu konusunda, asker ve militan yakınlarının oldukça ayrıştığı görülmektedir. Asker yakınlarının çoğunluğu, PKK'nın ortadan kaldırılmasıyla Kürt sorunun biteceğine inanmaktadır. Militan yakınları ise PKK sayesinde Kürtlerin hak ve özgürlüklerine kavuşacaklarını düşünmektedir.

[123] Bu araştırmada anket çalışması yapılmıştır.

Kürt sorununun bir terör ve bölücülük sorunu olarak görülmesi Türkiye'de resmi bir ideoloji niteliğindedir (Tan, 2011, 18). Bu görüşte ileri sürülen tez ise, Kürt sorununu ülke için bir tehdit haline getirmek isteyen dış güçler tarafından ve bunlara destek veren kişi ve kurumlarca ortaya çıkmaktadır (Kurubaş, 2004, 2). Asker yakınlarının birçoğu bu görüşü benimsemiş durumdadır. Onlar için, Kürt sorunu, ülkenin gelişip güçlenmesini istemeyen dış mihrakların bir oyunudur. PKK'da bu oyunun en önemli kozudur.

Kürt sorunu çözümünde militan yakınları, bilhassa hakların iade edilmesini gerekli görmektedir. Yaşanılan tüm olumsuzlukların tek sorumlusunu devlet olarak gören militan yakınları, sorunun çözümünde yine devlete sorumluluk yüklemektedir. Devletin yanı sıra, PKK lideri Abdullah Öcalan'da militan yakınlarının nezdinde Kürt sorununun çözümünde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Kürt sorununun varlığını kabul eden asker yakınları da sorunun çözümünde devleti ana aktör olarak resmetmektedir. Asker yakınları Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlere özel eğitimli, donanımlı ve halkı anlayabilecek kamu görevlilerinin gönderilmesini gerekli görmektedir. Asker ve militan yakınları, Kürt sorunu konusunda farklı algılara sahip olsalarda her iki taraf da sorunun çözümü konusunda devlete kilit bir rol atfetmektedir.

Ayrıca her iki tarafında sorunun çözümü konusunda çoğunlukla iyimser olduğunun da altını çizmek gerekir. Bu bulguya paralel olarak UKAM tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmaya[124] göre, Kürt sorunu çözümü konusunda katılımcıların %84,25'inin iyimser olduğu ortaya çıkmıştır. Halklar arasında bir sıkıntı olmadığını, meselenin aslında devletin güvenlik güçleri ve PKK arasında geçtiğine inanan asker ve militan yakınları, Kürt sorununun büyük ölçüde çözüleceğine inanmaktadır. Bu noktada insanların bu olumlu kanaate sahip olmalarının birçok nedeni vardır. AKP iktidarı ile başlayan çözüm süreci, atılan sevindirici adımlar, şehit haberlerinin gelmemesi gibi medyaya yansıyan olumlu haberlerin tarafların söylemlerini de yumuşattığı söylenebilir.

[124] Bu araştırma, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, 18 yaş üstü 2985 kişi ile anket yapılarak oluşturulmuştur.

5.3. PKK

PKK'nın kuruluşuyla beraber yaptığı eylemler, Kürt sorunu ile örgütün iç içe geçmesine neden olmuştur Yayman (2011, 42). Ayrıca Yayman, bu durumun çoğu insan tarafından Kürt sorununun tamamen PKK'nın yaptığı eylemlerle doğru orantılı bir sorun olarak algılanmasına neden olduğunu vurgulamıştır. Yayman'ın bu savının asker yakınlarıyla yapılan mülakatlarda bariz bir şekilde desteklendiği görülmektedir. Çünkü asker yakınlarının çoğunluğu, Kürt sorunun bir yerde PKK sorunu olduğu inancını taşımaktadır.

Bu noktadan hareketle, asker yakınlarının PKK algısının da tamamen terör temelli olduğu söylenebilir. Asker yakınlarının algılarında PKK, Kürt sorunun sebebidir ve dış güçlerin Türkiye üzerinde oynadığı kötü emelli bir oyundur. Militan yakınlarının varoluş, yeniden doğuş ve kurtuluş olarak nitelendirdiği PKK, asker yakınları için sadece Kürt sorununun ve binlerce askerin şehit olma sebebidir. Bu bağlamda, denebilir ki bir tarafın kötülüklerin tek sebebi olarak gördüğü, diğer tarafın nezdinde var olma ve hayatta kalabilme sebebidir.

Militan yakınları söylemlerinde, PKK'yı Kürtlerin en büyük başkaldırışı ve kurtuluş hareketi olarak görmektedir. Fuller, Barkey (2011, 45)'de PKK'yı Kürtlerin son isyanı olarak değerlendirmektedir. Yani Kürtler, PKK'nın kurulmasıyla beraber artık en büyük isyanlarını başlatmış oldular. Militan yakınları, PKK'yı Kürtler için -köprüden önce son çıkış niteliği taşıyan- kilit bir yol olarak görmektedir. PKK'yı militan yakınlarının gözünde bu denli önemli bir konuma getiren husus, şiddet kullanarak –devletin daha önce aldığı ve kati suretle iade etmek istemediği- bazı hakların geri alınacağına olan inançtır. Militan yakınlarına göre PKK, Kürt halkının hak ve hukuku adına başlattığı mücadelesinde amacına ulaşmakta ve başarılı olmaktadır. PKK, militan yakınları için yıllardır ezilen Kürt halkının refaha ulaşmasında benzersiz bir fırsattır. Bu doğrultuda militan yakınlarıyla, asker yakınlarının PKK algısı kıyaslandığında daha önce de değinildiği gibi, büyük bir tezatlık söz konusudur.

Militan yakınları, PKK'ya aşırı bir bağlılık göstermektedir ve uyguladığı şiddeti dahi eleştirmemektedir. Onlar, PKK elemanlarından ahlaklı, kişilikli, saygılı gibi övgü dolu sözlerle bahsederken asker yakınları için bu kişiler, Allah korkusu olmayan, dinsiz insanlardır. Asker yakınlarının, örgüt elemanlarını Müslüman olarak

görmemesinde ayrılıkçı terör yaratıp ekmeğini yediği, suyunu içtiği devlete karşı savaştığı düşüncesi yatmaktadır. Asker yakınları, "eğer ki PKK elemanları Müslüman olsalardı ve Allah'tan korksalardı bu tarz bir şiddete başvurmazlardı" diyerek bu argümanı öne sürmektedir. Bilhassa PKK'nın mayın döşemesi, bomba atması, tuzak kurması gibi eylemleri, asker yakınlarının onları Müslüman olarak görmemesindeki en önemli sebeplerdendir. Çünkü İslam dininde, PKK'nın yaptığı bu şekilde bir şiddetin yeri yoktur asker ailelerine göre.

Burcu Şentürk'ün, *Waiting For The Peace: A Comparative Study Of People Who Lost Family Members In The Conflict In The Southeast And East Of Turkey* adlı yüksek lisans tez çalışmasında, asker yakınlarında PKK militanlarının Müslüman olmadıkları görüşünün hâkim olduğu belirtilmiştir. Ancak burada ayrışan nokta, o tez çalışmasındaki asker yakınları, PKK elemanlarını sünnetsiz oldukları gerekçesiyle Müslüman olarak görmemektedir. Hatta söz konusu çalışmada, asker yakınları tarafından, PKK mensuplarının, Ermeni ya da Yahudi olduğu belirtilmiştir (2009, 61).

5.5. Şehitlik

Şehitlik, İslam dininde önemli bir yeri olan ve Müslümanlar tarafından büyük değer atfedilen bir kavramdır. Müslümanlar arasında yaygın olarak şehitliğin herkese nasip olmayacak bir mertebe olduğu konuşulmaktadır. Görüşülen asker ve militan yakınlarının kafalarında da şehitliğe dair belli bir algı vardı. Her iki taraf da şehitliğe büyük anlamlar yüklemekteydiler. Mülakatlar sırasında, asker ve militan yakınları, -bilhassa dini kuvvetleri bağlı olanlar- Kuran'daki ayetlerden ve hadislerden örnekler vererek şehitliğin büyüklüğünde ve güzelliğinden bahsetmiştir.

Asker ve militan yakınlarının şehitlik algısının paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Her iki taraf da, yitirdiklerini şehit olarak görmekte ve bununla gurur duymaktadır. Yalnızca asker yakınları, hayatını kaybeden PKK militanlarını hiçbir surette şehit olarak görmemektedir. Bu düşüncenin altında, PKK'nın haklı bir dava uğruna savaşmadığı ve militanlarının Müslüman olmadıkları düşüncesi yatmaktadır. Ancak militan yakınlarının, hayatını kaybeden askerler için bu tarz bir düşüncede olmadıkları ve askerlerin şehit olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Kuran'ın İbrahim suresinin 18. Ayetinde, "Kâfirlerin faydalı işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu küller gibidir. Ahirette o işlerin hiç faydası olmaz" denmektedir. Ayrıca, bir hadiste, Müslüman olmayan bir kişinin şehit olamayacağına dair şu ifadeler yer almıştır. "Kâfirin hiçbir iyiliği, hayratı, hasenatı, ahirette faydalı olmaz. Zulmen öldürülen kâfir, şehit olmaz, Cennete girmez. İmanı olmayanın hiçbir iyiliğine sevap verilmez" (Berika, İ.Ahlakı). Bu noktada asker yakınları yine İslami referansla Müslüman olarak görmedikleri militanların şehit olmayacağı inancındadır.

Şehitlik konusuna, asker yakınlarının daha fazla anlamlar yüklediği görülmektedir. Asker yakınları, yakınlarının şehit olmasıyla beraber bu dünyada, bir şehit ailesi kimliğine, öbür dünyada ise şehidin yakını olarak onlara bahşedilecek lütuflara erişebilme imkânına sahip olmaktadır. Bu noktada asker yakınları, ölüm gibi insana zor ve acı gelen bir durumun sanki pozitif yanlarını görürmüşçesine bu durumu kabullenmekte ve bu konuda tam teslimiyet göstermektedir.

Peygamberin bir hadisinde, şehitliğe dair şunlar ifade edilmiştir: "Şehit, ehl-i beytinden (aile ve akrabasından) yetmiş kişiye şefaat eder, şefaati kabul edilir". Yine bir hadiste, şehitlerin öbür dünyada yakınlarına şefaatçi olabileceği müjdesi verilmiştir: "Kıyamet gününde üç sınıf şefaat edecek: Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitler". Bu ve buna benzer birçok ayet ve hadis, asker yakınlarının yitirdiklerinin onlara öbür dünyada şefaatçi olacağını düşündürmektedir. Böylelikle bu inanışta olan asker yakınları, yakınlarına onlara şehit yakını olma imkânı sağladığı için minnettar durumdadır.

Asker yakınları bilhassa, oğullarını yitiren anne ve babalar, bu durumun (ölüm) telafisi olarak şehitliğe sığınmaktadır. Vatanı uğruna canını veren oğullarıyla asker anne ve babaları sanki sıradan bir insan olmaktan çıkıp farklı bir mertebeye ulaşmaktadır. Asker yakınları daha önce belki de karşılaşma ihtimalleri olmayan üst rütbeli askerleri evlerinde ağırlamakta, rahatlıkla onları ziyaret edebilmektedir. Bayramlar, kandiller ve özel günlerde onlarla konuşabilen ya da onlardan tebrik kartı alma statüsüne ulaşabilen asker yakınları için şehit yakını olmak, böylelikle dünyada belli fırsatlara erişme imkânı da sağlamaktadır. Şehit yakınlarına devlet tarafından maaş bağlanması, ücretsiz seyahat, iş temini, hastanelerde ücretsiz tedavi, okullara öncelikli alınma gibi belli konularda destek sağlanmaktadır. Asker yakınlarının bu ve buna benzer uygulamalardan oldukça memnun olduklarını belirtmek gerekir.

Yakınlarını geri getirmeyecek de olsa sosyal hayatta sağlanan bu kolaylıkların, bu durumu azda olsa kabul edilir bir hale soktuğu gözlemlenmektedir.

Oğlunu mayın patlaması sonucu kaybeden bir babanın ifadeleri, aslında durumu açıklar niteliktedir:

> "Oğlum şehit olduktan sonra oğlumun komutanı ve üst rütbeli birçok askerimiz geldi evimize. Çayımızı içtiler. Bizimle konuştular, her koşulda yanımızda olduklarını ifade ettiler. Hiçbir özel günümüz unutulmaz, muhakkak ararlar. Tebrik kartı gönderirler bayramlarda, kandillerde. Sık sık ziyaretlerine gitmemi istediler. Artık askeriyede benim bir ocağım sayılır. Gittim de askeriyeye, görüştüm komutanlarla. Çok güzel ağırladılar beni. Oğlum şehit oldu ama birçok evlat verdi bana Allah. Komutanlar, benden yaşları oldukça küçük ama nasıl saygı duyuyorlar görseniz. Hatta Cumhurbaşkanımızın, Ankara'da düzenlediği iftara bile katıldık… Bizim ihtiyacımız yoktu ama maaş bağlandı, oğlum şehit olunca. Devletimizden Allah bin kere razı olsun, kızım kaymakamlıkta işe girdi en çok buna sevindik. Devlet birçok hak tanıyor şehit yakınlarına.. Ölümün acısını unutturmaz elbette ama bu imkânlar da verilmeyebilirdi".

Bu asker babası gibi birçok asker yakını, yakınlarının ölümüyle elde ettikleri yeni statü ve bazı imkânlarla hayata daha sıkı bağlanabilmekte ve acılarını unutmasalar bile en azından sosyal hayatta bazı imkânlara ulaşarak rahat edebilmektedir.

Asker aileleri, yakınlarının ölümünü tam anlamıyla kabullenemezken hayatın rutinine sığdırılmış bir ölümle yaşamaktadır. Özellikle asker anne babaları, evlerinin bir odasını (genellikle oğullarının askere gitmeden önce kullandıkları oda) oğullarının asker üniformasıyla, Türk bayraklarıyla, askerin aile bireyleriyle çekilmiş fotoğraflarıyla ve diğer özel eşyalarıyla (madalya, defter, notlar, tespih, şapka, ayakkabı gibi) ve elbette ki devletin onlara takdim ettiği Şehadet Belgesi ile donatmakta ve onları sürekli yaşatmaktadır. Bu pratiğin yanı sıra aileler, şehitliği sık sık ziyaret ederek yakınlarıyla konuşmakta ve böylelikle sanki yakınları hayattaymış gibi yaşamaktadır. Görüşülen asker yakınlarının çoğunluğunun günlük olarak şehitlikleri ziyaret ettikleri gözlemlenmiştir. Sancar (2001, 26)'da yaptığı bir çalışmada benzer bulgulara ulaşmıştır. Sancar, bilhassa annelerin, çocuklarını kaybetmeleriyle beraber "şehit anası" olma statüsüne eriştiklerini ve oğullarının askerde ölerek elde ettikleri "prestijli" konumun onların ölümüyle annelerine geçtiğini belirtmiştir. Oğullarının silahlı ve komando kıyafetleriyle çekilmiş fotoğraflarının evlerinin her köşesine asılması, Sancar'ın deyimiyle asker anneleri tarafından prestij göstergesi olarak sembolleştirilmektedir.

Militan yakınlarının asker yakınları gibi belli pratikler geliştirmesi mümkün olmadığı için şehitlik noktasında, onlar daha farklı duygulara bürünmektedir. Asker yakınlarının hepsi, yakınlarının cenazesine ulaşabilirken militan yakınlarının

neredeyse çoğunluğu yakınlarının cenazesine dahi ulaşamamaktadır. Bir mezarlığa, yakınlarının cenazesini gömebilmek dahi hayal birçok militan yakını için. Yakını dağa çıkanlar, zaten bir noktada yakınının her an ölüm haberini alacakmışçasına bir bekleyiş içine girmektedir. Ancak cenazesine ulaşmak, onlar için hiç kolay değildir.

Militan yakınlarını, asker yakınlarından ayıran bir diğer nokta ise, söz konusu duyguların anlatımı dahi olsa, militan yakınlarının siyasi bir dil kullanmasıdır. Onlar için ezilen hor görülen yakınları, dağa çıkıp bu duruma karşı durmaya çalışmış ve diğer birçokları gibi çatışmada öldürülmüştür. Militan yakınlarının söylemleri genellikle politik bir zemine oturuyor hatta bu durum, o kadar baskın bir hal alıyor ki, şehitlik üzerine konuşmalarda ölümün acı yüzü, ne şehitliğin ne de duyguların arkasına saklanabiliyor. Siyasi bir anlatı çerçevesinde yakınlarının ölümünden bahsediyorlar. Duygusallık asker yakınlarınınkine göre oldukça geri planda kalıyor.

5.6. Türkler, Kürtler ve Barış

Asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlarda her iki tarafında birbirlerine dair olumlu düşüncelere sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. 2009 yılında SETA ve POLLMARK tarafından yapılan bir araştırma sonucunda da benzer bulgulara ulaşılmış ve Kürtlerle Türklerin birbirlerine dair olumlu kanaatleri olduğu ortaya çıkmıştır. Tarafların Kürtlerin, Türklerle barış içinde yaşayabileceğine inandığı ve bu çerçevede söylemlerde bulunduğu belirlenmiştir. Asker ve militan yakınları, barış konusunda hemfikirdir denebilir. Her iki taraf da barışı arzulamakta ve ülkede barış içinde yaşamak istemektedir. Zaten birçok asker ve militan yakını şu anda bu şartlarda dahi halklar nezdinde bir sıkıntı olmadığını belirtmiştir. Asker yakınları için Kürtler değil PKK'dır sorun çıkaran. Militan yakınları için ise problem yaratan Türkler değil, devlettir. Sorunun kaynağı ne olursa olsun asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar neticesinde tarafların birbirlerine karşı önyargılı oldukları ve birbirlerini anlamaya dahi çalışmadıkları gözlemlenmiştir.

5.6.1. Çatışma Çözümleri Bağlamında Kürt Sorunu

Barışın gelebilmesi için öncelikli olarak tarafların, barışa yakın olması ve barışmayı arzu etmeleri gerekmektedir. Bu noktada Kürtlerle Türklerin bu koşulu büyük ölçüde sağladığı söylenebilir. Çatışan tarafların barışı arzulamaları ve barışa yakınlaşmaları, barış için gerekli koşulları yerine getirmeye hazır oldukları anlamını taşıyabilir.

Kelman (2002)'a göre, barışın olabilmesi için ilk olarak taraflar birbirlerini ve kimliklerini kabullenmelidir. Ancak asker ve militan yakınlarının söylemlerinde bu durumun gerçekleşmediği görülmektedir. Yine Sanson, Bretherton (2001), çatışmaların çözümünde ilk olarak tarafların işbirliğine odaklanmalarının ve çaba göstermelerinin gerektiğini belirtmektedir.

Ancak asker ve militan yakınlarının barış konusunda farklı olan bazı algıları mevcuttur. Militan yakınlarının çoğunluğu Kürtler ve Türklerin barış içinde yaşadıklarını düşünmektedir. Bazı militan yakınları ise Türklerle Kürtler arasındaki eşitsizliğin giderilmesiyle barışın olabileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, Kelman (2002)'ın barış için gerekli gördüğü koşullarda militan yakınlarının Kürtlerle-Türklerin barışabilmesi için gerekli gördüğü koşulların benzeştiği görülmektedir.

Bu düşünceden hareketle, militan yakınlarının öncelikle Türkler tarafından kabullenilmeyi beklediği açıktır. Burada aslında söz konusu olan sadece Türkler değil, bir yerde de devlettir. Devletin Kürtlere geçmişte yaşattığı acı tecrübeler ve militan yakınlarınca Türklerin Kürtlerin yaşadığı bu tarihsel travmalardan bir haber olması, ülkede barış ortamının gelmesine engel olmaktadır. Kelman (2002), çatışan tarafların geçmişte yaşadıklarının kabullenilmesi, bununla yüzleşilmesi ve yapılan hataların sorumluluğundan kaçılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer taraflar çatışma süresince belli hatalar yaptıysa bu hataları telafi etmeye çalışmalıdır. Kürt sorununda geçmişten bu yana kadar yaşanan süreçte, devlet erkleri hiçbir koşulda Kürtlere karşı hata yaptığını kabul etmemiştir. Ancak AKP iktidarı yapılanları büyük ölçüde kabul etmiştir. Hatta çok kısa bir süre önce AKP milletvekili Öznur Çalık, "Geçmişte devletin Doğu ve Güneydoğu'da Kürtlere karşı zulüm yaptığını söyleyip özür dilemiştir". Yavaş yavaş başlayan bu kabullenmenin, Kürtleri rahatlatacağı düşünülebilinir.

Kürt sorunun çözülmesi ve barış ortamının gelebilmesi için ve bu barışın kalıcı hale dönüşmesi için tarafların tatmin olması gerekmektedir. Asker ve militan yakınları düşünüldüğünde, her iki tarafın da belli istekleri olduğu görülmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Galtung'un da belirttiği gibi, çatışmanın son bulması tarafların çıkarlarının ötesine geçip birlikte varolma arzusunda olmalarıyla gerçekleşecektir. (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 40-41). Tarafların belli isteklerde direnmesi, sürece zarar verecek ve çatışmanın son bulmasına engel olacaktır.

Burton, kalıcı barışın ancak güvenlik, kimlik ve tanınma gibi konularda tarafların ihtiyaçlarının giderilmesiyle olacağını belirtmiştir (Ramsbotham, Woodhouse, Miall, 2007, 43-47). Burton'un üzerinde durduğu hususlar, aslında militan yakınlarının diline pelesenk olan ve çözümde önemli görülen noktalardır. Yapılan mülakatlarda daha önce de belirtildiği gibi militan yakınları kimliklerinin, dillerinin ve kültürlerinin tanınmasını ve kabul edilmesini talep etmektedir. Bu taleplerin karşılanması belki de çatışmanın sona ermesinde en büyük adım olacaktır.

2002 yılından itibaren, sorunun çözümü adına olumlu adımlar atılmaya başlanmıştır. 2009-2010 yıllarında ise MİT ve PKK arasında görüşmeler başlamıştır. Yapılan bu görüşmeler, çatışma çözümlerinde en çok kullanılan yöntemlerdir. Bu görüşmelerle, taraflar ortak kararlar almaya ve çıkarları doğrultusunda anlaşmalar yapmaya çalışırlar. 2009 yılında Kürt Açılımı ilan edilmiş ve bu doğrultuda yeni adımlar atılmıştır. Sonrasında 2013 yılında Akil İnsanlar Heyeti oluşturulmuş ve ülkenin farklı illerinde toplumu barış sürecine hazırlamaya yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenmiştir. Akil İnsanlar Heyeti, arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Çatışma çözme tekniklerinde arabuluculuk oldukça önemli bir yöntemdir. 2013 yıllarının sonlarına gelindiğinde, Demokratikleşme Paketi açıklanmış ve bu paketle birlikte azınlık hakları, din ve vicdan hürriyeti gibi birçok konuda ve diğer birçok farklı alanlarda yeni değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır.

Daha önceki bölümlerde detaylı olarak anlatılan ve yukarıda kısa özeti verilen süreçlerde, devlet sorunun çözümü adına ciddi adımlar atmıştır. Güvenlik siyasetinden uzaklaşan devlet, açılım siyasetini başlatmış ve bu sorunu çözmedeki isteğini açıkça ortaya koymuştur. Ancak asker ve militan yakınlarının da çokça yakındığı ve haberdar olmadıklarını söyledikleri açılım süreci bilhassa Kürtleri tatmin etmemiştir. Kendilerine hak kırıntıları verildiğini düşünen militan yakınları, daha ciddi ve somut adımlar beklemektedir. Asker yakınlarına göre ise açılım süreci şeffaf bir şekilde yürütülmemiş ve bu konuda halk yeterince bilgilendirilmemiştir. Buna istinaden bir çatışma çözme denemesi olan açılım sürecinin tam anlamıyla hedefine ulaşmadığı düşünülebilinir. Ancak yine de Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişi düşünüldüğünde, yapılanlar oldukça önemlidir.

Açılım sürecinin belki de en önemli adımı, 2013 yılından itibaren, PKK lideri Öcalan'ın isteğiyle, PKK'nın silahlı güçleri sınır dışına çekilmeye başlamasıdır. Bu durum, tüm halk nezdinde sevinçle karşılanmıştır. AKP iktidarıyla birlikte ülkede

uzun süredir negatif barış süreci yaşandığı söylenebilir. Galtung (1994)'a göre, negatif barış, "devletler arasında ya da devlet toprakları içinde savaş ya da şiddetli çatışma olmaması anlamına gelir" (Şentürk, 2012, 37-38). Negatif barış, aslında savaşın bitmesi ve fiziksel şiddetin ortadan kalkması durumudur. Burada önemli olan nokta negatif barış sürecinde, çatışmaların son bulurken çatışmalara neden olan etkenlerin hala varlığını sürdürmesidir. Bu barış türü "eksik barış" olarak da nitelendirilmektedir.

Bu noktada ülkede yaşanan bu negatif barışın kısa sürede yerini pozitif barışa bırakması gerektiği açıktır. Pozitif barış ise, "eşitlik, adalet ve gelişme durumuyla bağlantılı olan savaş ya da şiddetli çatışma ortamının olmaması anlamını taşır" (Galtung, 1994; Şentürk, 2012, 37-38). Pozitif barış, adaletin sağlandığı ve fiziksel şiddetin yanı sıra, yapısal şiddetin de ortadan kalktığı barış türüdür. Kırılgan olan negatif barış sürecinden pozitif barış sürecine geçmeden çatışma tam anlamıyla çözülmüş sayılmaz. Çünkü negatif barış bir anlamda ateşkestir ancak, negatif barış da çatışma yaşanmıyor olsa da barışa dair bir antlaşma yapılmamıştır. Yani çatışmanın yeniden yaşanması muhtemeldir (Aktan, 2005).

Elbette ki, çatışan tarafların pozitif barış sürecine geçmesi için yerine getirmeleri gereken bazı koşullar vardır. Daha önce birkaç kez belirtildiği üzere öncelikli olarak taraflar barışmayı istemeli, birbirlerinin kimliklerini kabul etmeli, şiddeti unutup ahlaki bir çerçevede barışı arzulamalı, geçmişten yaşananlarla yüzleşmeli ve sorumluluğunu kabul etmeli, çeşitli mekanizmalar eşliğinde işbirliğini geliştirmelidir (Kelman, 2002; Arslan, Çapan, 2013, 30). Asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlarda, bu koşulların taraflar nezdinde yerine gelmediği görülmektedir. Söylem olarak barış arzusu her iki tarafın dilinde de yer etmiş durumdadır.

Ancak bu çatışmayı ortadan kaldıracak koşullar söz konusu olduğunda taraflar geri planda durmaktadır. Bu noktada Kürt sorunun çözülmesi için müzakere ortamına geçiş yapılmış olsa da çok fazla yol alınamamıştır. Çatışma çözme tekniklerinden en yaygın olarak kullanılan müzakere yöntemi, şiddeti sonlandırmaya tarafların ortak kararlar almalarına ve bir anlaşma ortamına geçiş yapmalarına olanak sağlayacaktır (Burgess, Burgess, 1997). Asker ve militan yakınlarının anlatılarından buna ihtiyaçları oldukları da açıkça gözükmektedir. Tarafların özelinde birbirlerine genelinde ise Kürtlere-Türklere karşı kırılmayı bekleyen önyargıları ve tatmin olmayı bekleyen ihtiyaçları vardır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, devlet-PKK çatışmasında yakınlarını yitirmiş kişilerin karşılaştırmalı olarak algı ve beklentilerini sunmaya çalıştık. Çalışmada bir çerçeve sunması için öncelikli olarak etnik çatışmalara ve çatışma analizi ve çözümü konusuna değinilmiştir. Daha sonrasında tarihsel bir kronoloji içinde Kürt sorununun ve PKK'nın gelişimi ele alınmıştır. Devamında asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucu elde edilen bulguların tematik analizine yer verilmiştir. Çalışmada son olarak, -çalışmanın literatürünü içeren- ikinci bölümünde üzerinde durulan konular etrafında, asker ve militan yakınlarıyla yapılan mülakatlar sonucu ortaya çıkan verilerin tartışıldığı bir bölüm sunulmuştur.

Çalışma, Diyarbakır, İstanbul ve Trabzon illerinden toplam 60 asker ve militan yakınıyla derinlemesine mülakatlar yapılarak oluşturulmuştur. Mülakat yapılacak asker ve militan yakınları seçilirken öncelikli olarak askerin/militanın annesi, babası ve birinci dereceden akrabası olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara çoğunlukla bağlı bulundukları dernekler aracılığıyla ulaşılmıştır.

Diyarbakır, İstanbul ve Trabzon'da yapılan mülakatlar boyunca tarafların, şehitlik algısı ve şehitliğe yüklediği anlamlar, şehit yakını olmakla edindikleri yeni kimlikler, PKK'ya bakışları, devleti algılayışları, Kürt sorunu hakkında düşündükleri ve sorunun çözümü için gerekli gördükleri hususlar ve bu konudaki önerileri, birbirlerine bakışları, yaşadıkları ortak acılardan hissettikleri, demokratik açılıma dair görüşleri ve son olarak barışa ve barışabilmeye olan yakınlıkları gibi hususlar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Diyarbakır, İstanbul ve Trabzon illerinde mülakatlar yapılmasındaki amaç bu üç ilde yaşayan asker ve militan yakınlarının algı ve beklentilerinde farklılık olup

olmadığının anlaşılmak istenmesindendir. Yaygın bir söylem olarak Trabzon'daki Türklerle, Diyarbakır'daki Kürtlerin toplumun iki uç kesimi olarak görüldüğü söylenebilir. Bilhassa Kürt sorunu konusunda bu iki ilde yaşayanların birbirlerinden çok başka algı ve beklentilere sahip olduğu düşünülmektedir. İstanbul ise kozmopolit bir il olması sebebiyle çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

Trabzon ili, Türk milliyetçiliğinin, Diyarbakır ili ise Kürt milliyetçiliğinin yaygın olduğu şehirler olarak görülmektedir. Bu noktada Prof. Dr. Mithat Sancar, Diyarbakır ve Trabzon'un Kürt sorununu çok farklı algıladığını ve burada yaşayan halkların soruna sembolik bir bakış açısı geliştirdiklerini belirtmiştir. Sancar'ın konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

> "..Mesela sembolik olarak Diyarbakır ile Trabzon, meseleyi çok farklı algılıyor. Trabzon'daki yaygın algıyı "Kürt sorunu diye bir şey yoktur" şeklinde basitleştirmek mümkün. Trabzon'daki ortalama insan, bu sorunun askerî olarak halledildiğini ve ortada bir zafer olduğunu düşünüyor. Bu algının egemen olduğu kesimde, Kürtlerin hâlâ taleplerde bulunması ve bu taleplerin giderek yoğunlaşması, ezberlerin bozulması gibi bir duruma yol açıyor. Bu algı çeşitli düzlemlerde ve düzeylerde karşımıza çıkıyor.. Bu, Trabzon ile Diyarbakır'ın veya iki kesimin, iki topluluğun, iki halkın, ne dersek diyelim, birbirinin algısını tanımamasından kaynaklandığı gibi, ayrıca bir engele dönüşüyor, yani ortak algıda buluşmanın önüne dikiliyor. Bu durum, iki kesim arasında "güven bunalımı" diyebileceğimiz bir olguyu sürekli olarak besliyor".

Görüşülen asker ve militan yakınlarının, Sancar'ın üzerinde durduğu düşünceleri desteklediği görülmektedir. Trabzon'da görüşülen asker yakınlarının neredeyse çoğunluğu Kürt sorunu diye bir sorunun var olmadığını belirtmiştir. Trabzon'daki asker yakınları, Kürtlerin hak talep etmelerine ve devletten adım atmasını beklemesine hiçbir şekilde anlam verememektedir.

Yapılan derinlemesine mülakatlar sonucu asker ve militan yakınlarının birçok konuda farklı algı ve beklentilere sahip olduğu anlaşılmıştır. Asker ve militan yakınlarının en çok ayrıştığı konu Kürt sorunu konusudur. Çünkü görüşülen asker yakınlarının büyük bir çoğunluğu Kürt sorunu realitesini kabul etmemektedir. Onlar için Türkiye'de Kürt sorunu diye bir sorun yoktur. Ortada bir sorun varsa da bu sorun PKK sorunudur. Bu sorunu da Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen dış mihraklar ihraç etmiştir.

Militan yakınları için ise Kürt sorunu, eşit olamama, hak ve özgürlüklerden mahrum kalma ve demokratikleşememe sorunudur. Militan yakınları sorunun çözümünü ise hakların iadesinde ve Türkiye'nin demokratikleşmesinde görmektedir. Kürt sorunu

olduğuna inanan asker yakınları için ise, çözüm devlettedir. Devlet geçmişte yaptığı hataları görmeli ve artık buna göre davranmalıdır onlara göre.

Hükümet tarafından başlatılan Demokratik Açılım, her iki taraf içinde şeffaf olmayan bir süreç olarak görülmüştür. Asker yakınları, bu süreci çoğunlukla gereksiz görmekte ve Kürtlere fazla haklar verildiğini düşünmektedir. Militan yakınları için ise açılım, bekleneni vermeyen boş bir adımdır. Buradan hareketle demokratik açılımın asker ve militan yakınlarının taleplerini karşılamadığı söylenebilir.

Asker ve militan yakınlarının devlet ve hükümet algısı da birbirinden oldukça farklıdır. Asker yakınlarının çoğunluğu devlete ve hükümete oldukça bağlıdır ve bir güvensizlik yaşamamaktadır. Ancak militan yakınlarının neredeyse hepsi devlete güvenememektedir. Bu noktada militan yakınlarının devlete güvenememesinin altında yatan sebeplerin geçmişte yaşadıkları olumsuz tecrübeler olduğu söylenebilir.

PKK konusunda asker yakınları ile militan yakınları birbirlerine tamamen zıt görüşlere sahiptir. PKK'yı halktan kopuk bir oluşum olarak değerlendiren asker yakınları için Kürt halkı başkadır, PKK militanları başkadır. Militan yakınları içinse PKK bir varoluş nedenidir. PKK sayesinde özgürce yaşadıklarına inanan militan yakınları, PKK'yı adeta bir ''hayat sigortası'' olarak görmektedirler.

Asker ve militan yakınları, yitirdiklerinin ardından derin acılar yaşasalar da zamanla bu durumu kabullenmeye çalışmaktadırlar. Yitirdiklerinin şehit olduğunu düşünen asker ve militan yakınları, yakınlarının şehitliğinden gurur duymaktadırlar. Onlar için şehitlik çok önemli bir mertebedir. Şehitleri sayesinde ahirette bazı lütuflarla karşılaşacakları inancını taşıyan asker ve militan yakınları, yakınlarını yitirdikten sonra adeta ''şehit yakını olma'' statüsüne erişmektedir.

Asker yakınlarının söylemlerinden Kürtlere karşı olumsuz düşünceleri olmadığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde militan yakınlarının da Türklere karşı olumsuz düşünceleri olmadığı görülmüştür. Ancak asker ve militan yakınlarının birbirlerini tam olarak anlamadığı ve birbirlerine karşı bazı önyargıları olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan mülakatların neredeyse hepsinde asker ve militan yakınları, birbirlerini ötekileştiren ifadelerde bulunmuştur.

Asker ve militan yakınlarının ortak paydada buluşabildiği tek nokta barış konusudur. Hem asker yakınları hem de militan yakınları ülkede barış ortamının hâkim olmasını arzulamaktadır. Çünkü her iki taraf da yaşadığı acının başkaları tarafından tecrübe

edilmemesini arzulamaktadır. Ancak barışı arzulasalar da asker ve militan yakınlarının barışı tam olarak içselleştiremediği belirtilmelidir. Hala taraflar sadece birbirini suçlamakta ve birbirlerini anlamaya çalışmamaktadır.

Yaşanan çatışmanın sona ermesi ve acıların son bulması için herkese büyük görevler düşmektedir. Kazananı olmayan ve maddi-manevi ağır yükler getiren çatışma ortamı ülkenin gelişmesine engel olmakta ve insanlara büyük acılar yaşatmaktadır. Barışın gelmesi her kesimin ortak isteğidir. Ancak uzun süredir var olan çatışma ortamının bir anda normale dönmesi ve hiçbir şey yokmuş gibi davranılması mümkün değildir. Bu noktada atılan adımlar, sürecin olumlu ilerlediğini göstermektedir. Taraflar açısından yaşanan çatışmanın son bulması ve kayıpların azalması beklenmektedir.

Son olarak İstanbul'daki asker ve militan yakınlarıyla kıyaslandığında, Trabzon'daki asker yakınlarının ve Diyarbakır'daki militan yakınlarının her konuda daha sert ve radikal düşüncelere sahip olduğu anlaşılmıştır. İstanbul'daki asker ve militan yakınları, daha kucaklayıcı ve daha ılımlı söylemlerde bulunurken, Diyarbakır ve Trabzon'dakilerinin söylemlerinde daha keskin çizgiler olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, bu kesimlerin birbirlerine karşı önyargıları olduğu ve birbirlerini anlamaya ihtiyaç duydukları açıktır.

KAYNAKÇA

Akbaba, Yunus. 2014. 6-7 Ekim Olayları ve Çözüm Süreci. 23 Ekim. http://setav.org/tr/6-7-ekim-olaylari-ve-cozum-sureci/perspektif/17648

Aktan, İrfan. 2005. Trabzon Algısı, Diyarbakır Sancısı. **BİANET.** 03 Eylül. http://eski.bianet.org/2005/09/02/66003.htm

Alış, Ahmet. 2012. Kürt Etnobölgesel Hareketinin Doğuşu, Kitleselleşme Süreci ve Türkiye İşçi Partisi: 1959-1974. **Türkiye Siyasetinde Kürtler.** ed. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar. İstanbul: İletişim Yayıncılık: 57-93.

Altıntop, Ömer. 2011. **PKK Gerçeği ve Kürt Sorunu.** 1. bs. İstanbul: MY Kitap.

Arslan Kök, Havva, Fırat Çapan. 2013. Kürt Meselesinde Şiddet Sarmalını Aşmak ve Çözüm Süreci. **Bilig.** s. 66: 25-48.

Aydın, Osman. 2006. **1925 Kürt Ulus Hareketi.** 2. bs. İstanbul: Doz Yayıncılık.

Aydınoğlu, Ergun. 2014. **Fis Köyünden Kobane'ye Kürt Özgürlük Hareketi.** 1.bs. İstanbul: Versus Kitap.

Belge, Murat, Ertuğrul Kürkçü. 1988. Kürt Ulusal Varlığının İnkarıyla İlgili Devlet Kampanyası. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** c. 7. 1. bs. İstanbul: İletişim: 2113-2116.

BİLGESAM. 2009. **Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi.** Ankara.

BİLGESAM. 2013. **Çözüm Sürecine Toplumsal Bakış.** Ankara.

Bilgiç, M. Sadi, Salih Akyürek. 2012. **Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar.** 1. bs. Ankara: BİLGESAM Yayınları.

Bozarslan, Hamit. 1997. **La question kurde: États et minorités au Moyen-Orient.** 1. bs. Paris: Sciences Po.

____. 2008. Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000). **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Milliyetçilik.** c.4. 3.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

____. 2008. Türkiye'de Kürt Sol Hareketi. **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Sol.** c.8. 3.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

____. 2009. Türkiye'de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları. **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Dönemler ve Zihniyetler.** c.9. 1.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bruinessen, Martin Van. 2012. **Kürdolojinin Bahçesinde.** 1. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

____. 2013. **Kürtlük, Türklük, Alevilik.** 10. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

____. 2013. **Kürdistan Üzerine Yazılar.** 8. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Burgess, Heidi, Guy M. Burgess. 1997. **Encyclopedia of Conflict Resolution.** United States of America.

Burton, John. 1990. **Conflict: Resolution and Provention.** London: Macmilan Pres.

Burton, John, Frank Dukes. 1990. **Conflict: Practices in Mangement, Settlement and Resolution.** 1. bs. United States of America: The Macmillan Press Ltd.

Carter, Candice C. 2010. **Conflict Resolution and Peace Education.** United States of America: Palgrave Macmillan.

Center For Conflict Resolution. What is Mediation? https://ccr.byu.edu/content/what-mediation.

Connor, Walker. 1994. **Ethnonationalism: the Quest for Understanding.** New Jersey: Princeton University Press.

Coser, Levis A. 1997. **Continuites in the Study of Social Conflict.** New York: Fre

Press.

Çağlayan, Handan. 2013. **Kürt Kadınların Penceresinden.** 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çağlayan, Muttalip. 2013. Turkey's Kurdish Conflict Through The Lenses of Conflict Resolution. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çaha, Ömer. 2000. **Sivil Kadın.** 1.bs. Ankara: Savaş Yayınevi.

Çandar, Cengiz. 2011. **Dağdan İniş – PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması.** 1. bs. İstanbul: Tesev Yayınları.

Çelik, Ayşe Betül. 2009. Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları. **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar.** ed.Nimet Beriker. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:163-188.

Çelik Wiltse, Evren, Mustafa Şen, İhsan Aktaş. 2013. **Kürt'üm Bende Doğruyum!** 1. bs. İstanbul: İlmek Yayınları.

Dağcı, Kenan, Efe Çaman. 2012. Uluslararası Çatışma Çözümleri Yaklaşımları: Müzakere Ve Arabuluculuk. **10th International Conference on Knowledge, Economy and Mangement.** [08-10 Kasım 2012]. İstanbul.

Derviş, Görkem. 2012. Erdoğan'dan Oslo Görüşmesi Açıklaması. **Doğan Haber Ajansı.** 26 Eylül. http://www.dha.com.tr/erdogandan-oslo-gorusmesi-aciklamasi_368173.html

Deutsch, Morton. 1973. **The Resolution of Conflict.** New Haven and London: Yale University Press.

Dündar, Fuat. 2010. **Modern Türkiye'nin Şifresi.** 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dündar, Safiye, 2009. **Kürtler ve Azınlık Tartışmaları.** 1. bs. İstanbul: Doğan Kitap.

Eğitim-Sen.[24.05.2013]. Dersimiz Barış. http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_

detay.php?kod=19655&sube=83#.VIri7zGUeSo

Erdem, Tarhan. 2013. Türkiyeli Kürtler Ne Kadar? **Radikal Gazetesi.** 18 Mart.

Fisher, Roger, William Ury, Bruce Patton. 1991. **Getting To Yes: Negotiating Agreement Without Giving In.** 1. bs. USA: Penguin Group.

Fuller, Graham E, Henri J. Barkey. 2011. **Türkiye'nin Kürt Meselesi.** 2. bs. İstanbul: Profil Yayıncılık.

Galtung, Johan. 1969. Violence, Peace, and Peace Research. **Journal of Peace Research.** c. 6. s. 3: 167- 191.

____. 1990. Cultural Violence. **Journal of Peace Research.** c. 27. s. 3: 291-305.

Gerard Chaliand. 1980**. People without a country – The Kurds and Kurdistan.** London: Zed Press.

Gunter, Michael M. 2004. **Historical Dictionary of the Kurds.** 1. bs. UK: Scarecrow Press, Inc.

Gurr, Ted. 1970. **Why Men Rebel.** Princeton: Princeton University Press.

Gurr, Ted, Harff Barbara. 1994. **Ethnic Conflict in World Politics.** United States of America: Westview Press, Inc.

Gündoğan, Cemil. 2012. Geleneğin Değersizleşmesi: Kürt Hareketinin 1970'lerde Gelenekselle İlişkisi Üzerine. **Türkiye Siyasetinde Kürtler.** ed. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar. İstanbul: İletişim Yayıncılık: 93-151.

Hakan, Sinan. 2013. **Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920).** 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Hassanpour, Amir. 2005. **Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil.** 1. bs. İstanbul: Avesta.

Hechter, Michael. 1975. **Internal Colonialism : the Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966 .** Berkeley : University of California Press.

Heper, Metin. 2010. **Devlet ve Kürtler.** 3. bs. İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Horowitz, Donald L. 1985. **Ethnic Groups in Conflict.** England: University of California Press, Ltd.

Issı, Murat. 2013. Kürt Basını ve Kürdistan Gazetesi (1898-1902). **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi** s.9:127-147 -www.e-sarkiyat.com-

İmset, İsmet G. 1993. **PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı 1973-1992.** 1. bs. İstanbul: Turkish Daily News Yayınları.

İnat, Kemal, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman. **Dünya Çatışmaları, Çatışma Bölgeleri ve Konuları.** 2010. c. 1. 3. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Jwaideh, Wadie. 2014. **Kürt Milliyetçiliğnin Tarihi.** 8. bs. İstanbul: İletişim.

Jeong, Ho-Won. 2008. **Understanding Conflict and Conflict Analysis.** Los Angles: SAGE Publications.

Jongerden, Joost, A. Hamdi Akkaya. 2010. 2000'lerde PKK: Kırılmalara Rağmen Süreklilik. **Toplum ve Kuram.** s. 4: 79-101.

Kahraman, Ahmet. 2011. **Kürt İsyanları. Tedip ve Tenkil**. Kürt Tarih ve Kültürü Dizisi: 4. 3. bs. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Karaman, Hayrettin. 2008. Şehitlik. **Yeni Şafak Gazetesi.** 18 Eylül.

Kaya, İlhan. 2014. **Akil İnsanlar Raporları.** İstanbul: UKAM Yayınları.

Kaya, İlhan, Hasan Aydın, Metin Gültekin. 2013. **Kürt Sorunu ve Çözüm Süreci Algı Araştırması.** İstanbul: UKAM Yayınları.

Kirişçi, Kemal, Gareth M. Winrow. 1997. **Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi.** 1. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Konda. 2011. **Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler.** 1. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Kurubaş, Erol. 2004. **Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye.** c. 1. 1. bs. Ankara: Nobel Basımevi.

____. 2004. **Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye.** c. 2. 1. bs. Ankara: Nobel Basımevi.

Lederach, John Paul. 1997. **Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies.** USA: United States Instiute of Peace.

Malmisanij, M. 2010. **Antikürdolojiden Kürdolojiye Giden Yol ve İsmail Beşikçi.** 1. bs. İstanbul: Vate Yayınevi.

Marcus, Aliza. 2010. **Kan ve İnanç.** 3. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

____. 2007. **Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence.** 1. bs. Newyork: Newyork University Press.

Mardin, Şerif. 2012. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908.** 18. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Marshall, Gordon. 2003. **Sosyoloji Sözlüğü.** çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mitchell, Christopher, Michael Banks. 1996. **Handbook of Conflict Resolution: The Analytical Problem-Solving Approach.** New York: Pinter.

Ramsbotham, Oliver., Tom Woodhouse ve Hugh Miall (der). 2005. **Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts.** Cambridge: Polity Press.

Sakık, Şemdin. 2012. **İmralı'da bir Tiran Abdullah Öcalan.** 1. bs. İstanbul: Togan Yayıncılık.

Sancar, Mithat. 2007. **Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne.** 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sancar, Mithat. 2013. Barış ve Demokrasi. **Taraf Gazetesi.** 20 Mart.

Sancar, Serpil. 2001. Türkler/Kürtler, anneler ve siyaset: Savaşta çocuklarını kaybetmiş Türk ve Kürt anneler üzerine bir yorum. **Toplum ve Bilim.** s.90: 22-40.

Sandıklı, Atilla, Erdem Kaya. 2012. Çatışma Çözümü ve Türkiye'de Kürt Meselesi. **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri.** ed. Atilla Sandıklı. İstanbul: BİLGESAM Yayınları: 385-447.

Sanson, Ann, Di Bretherton. 2001. Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues. **Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century.** (der). D. J. Christie, R. V. Wagner & A. D. Winter. New Jersey: Prentice Hall: 193-196.

Sendika Org. 2013. **Abdullah Öcalan'ın Newroz mesajının tam metni: "Bu son değil, yeni bir başlangıçtır".** 21 Mart. http://www.sendika.org/2013/03/abdullah-ocalanin-newroz-mesajinin-tam-metni-bu-son-degil-yeni-bir-baslangictir/

SETA&POLLMARK. 2009. **Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı.** Ankara. SETA Yayınları.

Smith, Anthony D. 1999. **Milli Kimlik.** çev. Bahadır Sina Şener. 2. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Spınner, Jeff. 1996. **The Boundaries of Citizenship.** United States of America: The Johns Hopkins University Press.

Şahin, Yakup. 2013. Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş. **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.** c.1. s.1: 32-55.

Şentürk, Burcu. 2012. Waiting For The Peace: A Comparative Study Of People Who Lost Family Members In The Conflict In The Southeast And East Of Turkey. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tan, Altan. 2011. **Kürt Sorunu.** 8. bs. İstanbul: Timaş Yayınları.

TC. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Çok Amaçlı Toplum Merkezleri http://www.gap.gov.tr/site-icerik/cok_amacli_toplum_merkezleri.aspx.

Türk Dil Kurumu. 2014. **Devlet.** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.549bf787bf2df5.82030172

Tunçay, Mete. 1981. **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931.** Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turgay, Nureddin. [07.09.2014]. Şehit. http://samil.ihya.org/ansiklopedi/sehid.html.

Volkan, Vamık D. [10.06.2004]. Chosen Trauma, The Political Ideology of Entitlement and Viloence. http://www.vamikvolkan.com/Chosen-Trauma,-the-Political-Ideology-of-Entitlement-and-Violence.php.

Yanık, Celalettin. 2013. Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. **Kaygı: Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi.** s.20: 225-237.

Yayman, Hüseyin. 2011. **Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası.** 1. bs. İstanbul: Doğan Kitap.

Yeğen, Mesut. 2011. **Son Kürt İsyanı.** 1. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

____. 2006. **Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler**. 5.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, Ahmet. 2013. **Ne Mutlu Türkün Diyebilene.** 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, Recep, Sakine Demir. 2003. Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** s. 8: 319-340.

Yılmaz, Muzaffer Ercan. 2006. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde 'Sınır İçi' Etnik Çatışmalar. **Uluslararası Hukuk ve Politika**. c.2. s.6: 17-30.

EKLER

Ek 1. Mülakat Formu

Devlet – PKK Çatışmasında Yakınları Yitirmiş Kişilerin Algı ve Beklentileri

Arka Plan

1. Yaş: Cinsiyet: Eğitim Durumu:
2. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?
3. Yakınınız ne zaman şehit oldu?
4. (Onu kaybettiğinizde) Şehit verdiğinizde neler hissettiniz, düşündünüz? Duygularınızı paylaşır mısınız?

Şehitlik

5. Şehitlik kavramı sizde neler çağrıştırıyor?
6. Yakınınızın şehit olması sizde bir adaletsizlik duygusu uyandırdı mı? Neden benim çocuğum/kardeşim/eşim vs dediğiniz oldu mu?
7. Yakınınız şehit olduktan sonra kafanızdaki askerlik / ordu/ devlet/ vatan algısı değişti mi?
8. Yakınınızın gerçekten haklı bir dava uğruna şahadetini tamamladığına inanıyor musunuz?

PKK

9. Size göre PKK nasıl bir örgüt?
10. Dağlar sizin için ne ifade ediyor?
11. Sizce neden gençler büyük bir risk alarak örgüt saflarına katılıyor veya dağa çıkıyor?

Devlet ve Hükümet

12. Devlet sizin için ne ifade ediyor?
13. Devlete güveniyor musunuz?
14. Devletin güvenlik kurumlarını karşılaştırdığınızda daha çok hangisini kendinize yakın buluyorsunuz? Asker? Polis? Mit? Diğer Kurumlar? Vs.
15. Hayatınızın herhangi bir alanında devlet şiddetini hissettiniz mi?

Kürt Sorunu

16. Kürt sorununu nasıl tanımlıyorsunuz? Size göre Kürt sorununun asıl nedeni nedir?
17. Kürt sorunu nasıl çözülür?

Türklük ve Kürtlük ve Barış

18. Size göre Türkler nasıl insanlar?

19. Türklerle Kürtlerin barış içinde yaşayabileceklerine inanıyor musunuz?

20. Kürtlerle Türkleri bir aradan tutan/tutabilecek en önemli bağ nedir? Din? Ortak Tarih vs.?

Demokratik Açılım ve Barış

21. Türkiye'de barış ortamının sağlanacağına inanıyor musunuz?

22. Demokratik açılım adı altında atılan adımları destekliyor musunuz?

23. Barışın olabilmesi için neyi olmazsa olmaz olarak görüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim: Gülsah Savaş Çakmakcı

Doğum Yeri: İzmit

Doğum Tarihi: 09.01.1990

Uyruğu: T.C

Medeni Durumu: Evli

ÖĞRENİM DURUMU

2003-2007: 19 Mayıs Anadolu Lisesi – Kocaeli

2007-2012: Marmara Üniversitesi Fransızca Mütercim – Tercümanlık

2012-…: Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans

İŞ TECRÜBELERİ

Çevirmenlik 2008-..Özel Çeviri Büroları ve Bireysel Çeviri

UKAM 2012-.. Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi - Araştırma Asistanı

KATILDIĞI KONFERANS VE SEMPOZYUMLAR

Savaş G. (2012). ***Hakkâri'de kadın (anne) olmak,*** Kimlik, Kültür Ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu. Bingöl Üniversitesi.

Aydın H. ve Savaş G. (2012). ***An Analysis of Kurdish Language through Multicultural Education in Turkey,*** NAME (National Association for Multicultural Education). ABD.

Savaş G. (2014). ***Devlet-PKK Çatışmasında Yakınlarını Yitirmiş Kişilerin Algı ve Beklentileri. İstanbul-Trabzon-Diyarbakır Örneği***, YICER (1st YILDIZ International Conference on Educational Research and Social Science), Yıldız Teknik Üniversitesi.

Savaş G. (2014). ***Çocuklarını Kaybetmiş Asker ve Militan Annelerinin Gözünden 'Kürt Sorununa', 'Barışa' ve 'Geleceğe' Bakmak,*** Siyasi İlimler Türk Derneği XII. Lisansüstü Konferansı. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.

Savaş G. (2014). ***Karşılaştırmalı Olarak Asker ve Militan Yakınlarının Şehitlik Algısı ve Mevlidler.*** I. Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu.Yıldız Teknik Üniversitesi.